

T.C.
HAKKARİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

“ABDUSSAMED ES-SİİRDİ’NİN ‘EL-FERÂİDÜ’S-SAMEDİYYE FÎ
BEYANİ’L-MENÂSİHİ VE’N-NEVÂSİHİ’L-KUR’ÂNİYYE’ ADLI
ESERİNİN NESH TEORİSİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ”

Ömer FARAÇOĞLU

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Abdulkerim BİNGÖL

HAKKARİ

2023

T.C.
HAKKARİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
HAKKARİ

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lisâns Programı öğrencisi Ömer FARAÇOĞLU tarafından hazırlanan “Abdussamed es-Siirdi’in ‘el-Ferâidü’s-Samediyye fî Beyani’l-Menâsihi ve’n-Nevâsihi’l-Kur’âniyye’ Adlı Eserinin Nesh Teorisi Bağlamında Değerlendirilmesi” başlıklı tez, 29.11.2023 tarihinde yapılan savunma sonucunda aşağıda isimleri bulunan jüri üyelerince kabul edilmiştir.

Ünvanı,	Adı Soyadı	Kurumu	İmzası
Başkan :	Dr. Öğr. Üyesi Abdulkerim BİNGÖL	Hakkari Üniversitesi	
Üye	: Doç. Dr. Mehmet SALMAZZEM	Muş Alparslan Üniversitesi	
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Nurettin ÇİFTÇİ	Hakkari Üniversitesi	

Jüri üyeleri tarafından kabul edilen bu Yüksek Lisans tezi, Enstitü Yönetim Kurulunun .....Sayılı kararıyla ..... tarihinde onaylanmıştır.

Prof. Dr. Mehmet ŞAHİN
Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİM

Bu tezde sunulan tüm bilgi ve sonuçların, bilimsel yöntemlerle yürütülen gerçek deney ve gözlemler çerçevesinde tarafımdan elde edildiğini, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce, sonuç ve bilgilere bilimsel etik kuralların gereği olarak eksiksiz şekilde uygun atıf yaptığımı ve kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

29/11/2023

Ömer FARAÇOĞLU

ÖZET

“ABDUSSAMED ES-SİİRDİ’NİN ‘EL-FERÂİDÜ’S-SAMEDİYYE FÎ BEYÂNİ’L-MENÂSİHİ VE’N-NEVÂSİHİ’L-KUR’ÂNİYYE’ ADLI ESERİNİN NESH TEORİSİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ”

Ömer FARAÇOĞLU

Yüksek Lisâns Tezi, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Abdulkerim BİNGÖL

2023, 88 s.

Kur’ân-ı Kerîm, bütün insanlara rehber olarak nâzil olan son ilahi kitaptır. Kur’ân’ın temel amacı insanın maddi ve manevi dünyasını ilahi iradeye uygun şekilde inşa etmek ve bu amaçla hayatın her alanında ilkelerini tatbik etmektir. Bu ilahi kitabın hayata tatbik edilebilmesi için iyice anlaşılması gerekir. Kur’ân’ın anlaşılması gayesiyle ilk dönemden başlayarak çeşitli faaliyetler yürütülmüş, muazzam bir müktesebat hasıl edilmiştir. Kur’ân’ın doğru anlaşılmasına katkısı olan Kur’ân ilimlerinin konu başlıklarından olan “nesh“ konusu, tefsîr alanında en çok tartışılan konularından birisidir. Nesh konusunda müstakil çalışmalar yapıldığı gibi neshle doğrudan irtibatı bulunan tefsîr, fıkıh, hâdis ve kelâma dair yazılan eserlerin büyük bir kısmında nesh konusunda özel başlık açılmıştır. Konunun ehemmiyetine matuf olarak günümüze kadar bu mevzuda eserler yazılmaya devam etmektedir. Söz konusu çalışmalardan birisi olan Molla Abdussamed’in “el-Ferâidüs’s-samediyye fî beyâni’l-menâsihi ve’n-nevâsihi’l-Kur’âniyye” el yazması eseri nesh meselesine eski ve yeniye harmanlayan bir içeriğe sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Tefsîr, Nesh, Nâsih, Mensûh, Molla Abdussamed, Seyf Âyeti

ABSTRACT

EVALUATION OF ABDUSSAMED ES-SİİRDİ'S WORK TITLED 'EL-FERÂİDÜ'S-SAMEDİYYE Fİ BEYANİ'I-MENASİHİ VE'N-NEVASİHİ'L-KUR'ÂNİYYE' IN THE CONTEXT OF THE THEORY OF NESH

Ömer FARAÇOĞLU

Masters Thesis, Department of Basic Islamic Sciences

Supervisor: Asst. Prof. Dr. Abdülkerim BİNGÖL

2023, 88 p.

The Holy Quran is the last divine book that was revealed as a guide to all people. The main purpose of the Quran is to build the material and spiritual world of the mankind in accordance with the divine will and to apply its principles in all areas of life for this purpose. This divine book must be understood thoroughly in order to be applied to life. Various activities have been carried out since the early period with the aim of understanding the Quran, and a tremendous acquis has been achieved. The subject of "Nesh", which is one of the topics of Quranic sciences that contribute to the correct understanding of the Quran, is one of the most discussed topics in the field of tafsir. While there have been independent studies on the subject of Nesh, a special title has been opened on the subject of Nesh in most of the works written on tafsir, fiqh, hadith and kalam, which are directly related to Nesh. In recognition of the importance of the subject, works continue to be written on this subject until today. One of the works in question, Molla Abdussamed's manuscript "el-Ferâidüs's-samediyye fi beyâni'l-menâsihi ve'n-nevâsihi'l-Kur'âniyye", has a content that blends the old and the new on the issue of Nesh.

Key Words: Tefsîr, Nesh, Nâsih, Mansûh, Molla Abdussamed, Ayah of Seyf

ÖNSÖZ

Dünyanın birçok yerinde bazı zamanlarda kötü ahlakın ve zulmün arttığı tarihî bir vakiadır. Allah, kullarına doğruyu göstermek ve hidayete erdirmek için ilahi mesajlar içeren kutsal metinler göndermiştir. Söz konusu metinlerin sonuncusu olan Kur'ân, Hz. Muhammed (s.a.s.)'e yirmi üç senelik süreç içerisinde tedricen nazil etmiştir.

Nüzul sürecinden başlayarak insanlar, Kur'ân'ı anlamak ve hayata tatbik etmek üzere yoğun bir çaba sarf etmişlerdir. Tefsîr sahasında, Kur'ân'ın daha iyi anlaşılmasını sağlamak için birçok metod geliştirilmiştir. Bu metodların içerisinde, üzerine en çok ihtilaf edilmiş, tartışılmış ve konuşulmuş olanlarından bir tanesi nesh konusudur. Bu mesele, bazen kendi başına bir ilim olarak görülmüş, bazen ulemanın bilmesi gereken özel bir konu başlığı şeklinde telakki edilmiştir. Nesh konusu etrafında süren tartışmaların günümüze kadar devam etmesi, Kur'ân-ı Kerîm'in anlaşılması ve yorumlanması açısından önemini gösterir.

Nesh alanında âlimler, birçok eser yazmıştır. Bu âlimlerden birtanesi de Molla Abdussamed'dir. Anadoluda yetişen pek çok âlimden birisi olan Molla Abdussamed'in "el-Ferâidu's-samediyye fi beyâni'l-menâsihi ve'n-nevâsihi'l-Kur'âniyye" adlı eseri nesh hakkında yazılmış olan kıymetli bir el yazması kitaptır. Bu çalışmada söz konusu eser irdelenmiş; Molla Abdussamed'in nesh hakkındaki görüşleri, farklı olarak ortaya koydukları ve beslendiği kaynakların neler olduğu araştırılmıştır.

Çalışma boyunca, değerli zamanını ayırıp benden yardımını esirgemeyen, büyük bir sabır ve ilgiyle yardımcı olan, danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Abdulkerim BİNGÖL'e şükranlarımı sunuyorum.

Gayret bizden tevfiğ Allah'tandır.

Ömer FARAÇOĞLU

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİM	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	ix
RESİM LİSTESİ	x
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Konusu	1
1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi	2
1.3. Araştırmanın Problemleri ve Sınırlılığı.....	3
2. LİTERATÜR TARAMASI.....	4
2.1. İlk Dönem Klasik Eserler.....	4
2.2. Günümüz Eserleri ve Akademik Çalışmalar.....	5
3. YÖNTEM.....	6
3.1. Ana Hatlarıyla Nesh Anlayışı	6
3.2. Nesh Kavramının Lügat ve İstilah Anlamları	7
3.3. Neshin İlişkili Olduğu Kavramlar	10
3.3.1. Neshin Tahsis ve istisnadan Farklılıkları	11
3.3. 2. Nesh ve Bedâ Aasındaki Farklar.....	11
3.4. Neshin Şartları,.....	14
3.5. Neshi Kabul Edenlerin Delilleri.....	16
3.5.1. Akli Deliller	16
3.5.2. Nakli Deliller.....	17
3.6. Neshin Çeşitleri.....	19
3.6.1. Tilaveti Mensuh Olup Hükmün Bâki Kalması.....	19
3.6.2. Hükmü Neshedilip Tilavetin Bâki Kalması	21
3.6.3. Tilaveti ve Hükmü Birlikte Neshedilenler	22
3.7. Neshin Mahalli	24
3.8. Nesh Konusunun İncelenmesinden Doğan Bazı Meseleler	25

3.8.1. Bir Hükümün Bedel Konulmaksızın Neshi Meselesi	25
3.8.2. Hükümün Daha Ağır Bir Hükümle Nesh Edilmesi.....	27
3.8.3. Nassa Yapılan Ziyadenin Nesh Sayılması	28
3.8.4. Hükümün Şartındaki Ziyadenin veya Noksanlığının Nesh Kabul Edilmesi..	31
3.8.5. Hükümün Uygulanmadan Önce Nesh Edilmesi	32
3.8.6. Neshte Kavil-Fiil İlişkisi	33
3.9. Neshin Kısımları	36
3.9.1. Kur'ân'ın Kur'ân'la Neshi	36
3.9.2. Sünnet'in Kur'ân'la Neshi	37
3.9.3. Kur'ân'ın Mütevâtir Sünnet'le Neshi	38
3.10. Nesh Edilen Âyetlerin Sayısı	39
3.11. Semavi Dinlerde Nesh.....	43
4. VERİ ANALİZİ VE BULGULAR	45
4.1. Molla Abdussamed'in el-Ferâidü's-samediyye fî beyâni'l- menâsihi ve'n- nevâsihi'l-Kur'âniyye Adlı Eserinde Nesh Konusu.....	45
4.2. Molla Abdussamed'in Hayatı	45
4.3. Molla Abdussamed'in Eserleri.....	46
4.4. Molla Abdussamed'in Eserinin Mahiyeti	47
4.5. Molla Abdussamed'in Eserinde Neshi Ele Alma Yöntemi.....	49
4.6. Molla Abdussamed'in Eserini Yazarken Faydalandığı Kaynaklar.....	50
4.7. Molla Abdussamed'e Göre Neshin Tanımı.....	51
4.8. Molla Abdussamed'e Göre Neshin Şartları	52
4.9. Molla Abdussamed'e Göre Nesh Çeşitleri.....	53
4.9.1. Tilaveti Bâki Hükümü Mensûh Olanlar	54
4.9.2. Hükümü Bâki Tilaveti Mensûh Olanlar	55
4.9.3. Hem Tilaveti Hem de Hükümü Mensûh Olanlar	56
4.10. Molla Abdussamed'e Göre Neshin Delilleri.....	56
4.10.1. Akli Deliller	56
4.10.2. Nakli Deliller.....	56
4.10.2.1. Sahâbeden Gelen Rivayetler	57
4.10.2.2. Tevrat ve İncil'den Gelen Rivayetler	58
4.11. Molla Abdussamed'e Göre Neshin Mahalli.....	60

4.12. Molla Abdussamed'e Göre Kur'an'da Süre ve Âyet Sayıları.....	61
4.13. Molla Abdussamed'e Göre Mensûh Olan Âyet ve Srelerin Tablosu.....	62
4.14. Molla Abdussamed'in Nesh Hakkındaki Çelişkileri	63
4.15. Kur'an'da Nâsih ve Mensûh Olan ve Olmayan Sreler.....	65
4.15.1. Kur'an'da Nâsih veya Mensûh Âyet Olmayan Sreler.....	66
4.15.2. Kur'an'da Sadece Nâsih Âyetlerin Olduğu Sreler	70
4.15.3. Kur'an'da Sadece Mensûh Âyetlerin Olduğu Sreler	71
4.15.4. Kur'an'da Nâsih ve Mensûh Âyetlerin Olduğu Sreler.....	73
4.16. Molla Abdussamed'e Göre İşlam ve Semavi Dinlerde Nesh.....	74
5. TARTIşMA VE SONUÇ	78
KAYNAKLAR	81
ZGEÇMİş	88

KISALTMALAR

- b. : bin
- c. : Cilt
- çev. : Çeviren
- DİA. : Diyanet İslam Ansiklopedisi
- Dr. : Doktor
- h. : Hicrî
- Hz. : Hazreti
- nşr. : Neşreden
- Öğr. : Öğretim
- ö. : Ölüm tarihi
- ra. : Radiyâllahu anh
- s. : Sayfa
- s.a.s. : Sallâllahu aleyhi ve sellem
- TDV. : Türkiye Diyanet Vakfı
- thk. : Tahkik eden
- trc. : Tercüme eden
- ts. : Tarihsiz
- vd. : Ve Diğerleri
- yay. : Yayınevi
- yy. : Yayıncı yok

RESİM LİSTESİ

- Şekil 1. Molla Abdussamed'in Eserinin İlk Sayfası 47
- Şekil 2. Birinci ve Üçüncü Bölümlerin Sonundaki Tablolardan Örnek Sayfalar . 48

1. GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Konusu

Kur'ân, bütünlüğü ve evrenselliğine halel gelmeyecek biçimde yirmi üç yılda tedricen indirilmiştir. Bu süreçte Allah, insanların hayat akışı içerisinde, adapte yeteneğini de göz önünde bulundurmuştur. Aslında yüce Allah Kur'ân'ı bugünkü hali ile bir seferde beşere sunabilirdi. Fakat beşerin tarihsel süreç içerisinde toplumda edinmiş olduğu tutum ve alışkanlıklarla, yine içinde buldukları Sosyal Psikolojik yapılar göz önüne alınmıştır.¹

Bu süre zarfında vahiy, toplumun yanlış inanış ve davranışlarını düzeltmiştir. Bu doğrultuda nâzil olan âyetlerin içerikleri de toplumsal işleyişin evreleriyle ilişkilidir. İlk evre olarak kabul edilebilecek olan Mekke döneminde uluhiyet ve nübüvvet, inancı işlenmiştir. Bununla beraber kıyamet inancı da işlenmiştir. Kur'ân, insanlarda tevhid inancının yeniden inşa edilmesini hedeflemiştir. Buradaki amaç, insanların yaptıkları fiillerinden sorumlu olduğunu ve hesaba çekileceği düşüncesi yerleştirmeye çalışmaktır. Medine dönemine geçiş yapıldığında ise durum farklılık göstermiştir. Tevhid, ahiret ve kıyamet inancı yerleştirildikten sonra dinin, ahlaki ve ibadet boyutuna geçiş yapılmıştır.² Bu evrede vahyin, hitap ettiği toplumla iç içe olması hasebiyle bazı farklı ifadeler yer almaya başlamıştır. Yani bir âyette farklı bir açıklamada bulunurken diğer bir âyette daha farklı bir izah yapılmıştır. Bu açıklamalar kimi zaman teşdîd (arttırma) kimi zaman tahfif (azaltma) şeklinde cereyan etmiştir. Bu farklı ifadeler vahyin tabiatı gereği toplumla iç içe olmasının getirdiği zaruri bir sonuç olmakla birlikte kimilerince tutarsızlık olarak görülmüş ve farklı yöntemlere başvurularak izah edilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda en fazla revaç gören izah, nesh teorisidir.

---

¹Abdulkerim Bingöl, “Neshin Gerçekleşmesinde Etkili Olan Faktörler”, *e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi* (Kasım 2016), 565; Davut Ağbal, “Kur'ân'ın Üç Aşamalı İndirilişi”, *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (Ankara: 2018), 75; Ebu İsa Muhammed b. İsa et-Tirmizî, *el-Câm'u'l-kebîr* (Beyrut: Daru'r-Risaletu'l-Âlemiyye, 2009), 78.

²Muhammed Abdülazîm ez-Zürkanî, *Menâhilü'l-İrfân fî Ulûmi'l-Kur'ân* (Beyrut: Daru'l-Kitabu'l-Arabi, 1995), 1/ 202-204.

Kur'ân-ı Kerîm vahyolunmaya başladığından itibaren insanlar tarafından anlaşılmasına çalışılmıştır. İlk dönemde Hz. Peygamber ihtiyaç dahilinde, ashabının yönelttiği sorulara mukabil Kur'ân'ın bir kısmını sözlü bir şekilde tefsîr etmiştir. Sahâbe, vahyin inişine şahit olmaları ve kaynaklarının Peygamber olması sebebiyle Kur'ân'ı anlama hususunda avantajlıydılar.³ Fakat Peygamber'in vefatı ve Kur'ân'ın kitap haline gelmesiyle birlikte Kur'ân'ı anlamaya çalışan Müslümanlar, âyetleri açıklamak için farklı ilimlere ve yöntemlere başvurmuşlardır. Müfessirlerin başvurduğu yöntemlerden biri de nesh yöntemidir. Nesh birbirine zıt düşüyormuş gibi görünen âyetleri açıklarken kullanılan bir yöntemdir. İlk dönemlerden itibaren nesh konusu hakkında birçok eser yazılmıştır. Bu eserlerin birçoğu günümüze kadar ulaşmış olup, nesh konusunun anlaşılmasında faydalı olmuştur. Bu çalışmamızda, nesh meselesi hakkında telif edilmiş bir yazma eser olan Molla Abdussamed'in "el-Ferâidü's-samediyye fî beyani'l-menâsihi ve'n-nevâsihi'l-Kur'âniyye" adlı eseri incelenerek ve nesh konusundaki görüşlerinin açıklanmasına çalışılacaktır. Bu inceleme sonucunda; Molla Abdussamed'in eserinin mahiyeti, neshi ele alış şekli, neshle ilgili tanım ve şartları ele alınacaktır. Ayrıca Nâsih-Mensûh âyet içeren, içermeyen sûreler gibi konular ortaya konacaktır.

1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Kur'ân ilimleri içerisinde önemli bir yeri olan nesh, âlimler tarafından tartışılan konulardan biridir. Bu konuda âlimler birçok görüş ifade etmişler. Neshle ilgili birçok eser günümüze kadar ulaşmıştır. Bu eserlerden biri de günümüz âlimlerinden olan Molla Abdussamed'in "el-Ferâidü's-samediyye fî beyani'l-menâsihi ve'n-nevâsihi'l-Kur'âniyye" isimli eseridir.

Çalışmamızın amacı Molla Abdussamed'in "el-Ferâidü's-samediyye fî beyani'l-menâsihi ve'n-nevâsihi'l-Kur'âniyye" adlı eserini inceleyerek, nesh konusundaki düşüncelerini ve nesh konusuna yaklaşım tarzını ortaya koymaktır.

---

³Hüseyin Çelik, "Hz. Peygamber'in Kur'ân'ı Tefsîr Etme Şekilleri", *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi* (2016), 5/137.

Çalışmamızın ekseni ve nihai hedefi; söz konusu eserin nesh bağlamında incelenmesidir. Ayrıca bu bağlamda ilgili eserin kaynaklarının tespit edilmesi ve farklı olarak ortaya koyduğu hususların açığa çıkarılmasıdır.

Kur'ân'ın hakikatlerinin anlaşılması çok önemlidir. Bu hakikatlere ulaşmanın en önemli konularından biri de nesh konusudur. İslam âlimleri bu konu üzerinde dikkatle durmuş ve bu konunun önemini yazdıkları eserlerle ortaya koymuşlardır. Molla Abdussamed'de Kur'ân'ın anlaşılmasını kolaylaştırmak için eserinde bu konuyu işlemiştir.

1.3. Araştırmanın Problemleri ve Sınırlılığı

Nesh konusu Kur'ân ilimleri arasında oldukça geniş bir yer işgal etmektedir. Ayrıca birçok tartışmalı konuya da çözüm aramaktadır. Bu yüzden nesh çok geniş bir literatüre sahiptir. Kiblenin tahvili, seyf âyeti, miras hukuku, içkinin yasaklanması başta olmak üzere birçok âyet ekseninde neshle ilgili tartışmalar yürütülmüştür. Bu çalışmada son dönem âlimlerinden Molla Abdussamed'in nesh hakkında yazdığı el yazması eseri incelenecektir. Söz konusu eserin ne gibi farklılık ortaya koyduğu, hangi kaynaklardan beslendiği vb. konular irdelenecektir. Çalışmada, hazırlayıcı bilgiler mahiyetinde nesh hakkında genel malumat verilmekle beraber ilgili eser ile mahdut kalınacaktır. Son dönem âlimlerinden Molla Abdussamed'in eseri incelenecektir. Böyle geniş ve tartışmalı bir konunun tamamını bir çalışmada ele almak mümkün değildir. Bu nedenle bu çalışmada Molla Abdussamed'in eserinde neshe dair verdiği bilgileri irdelemeye çalışılacaktır. Kur'ândaki hakikatleri anlamak için nesh kavramına yüklenen anlamlar arasında hangisi doğrudur? Bu konunun sağlam ve doğru bilgisine nasıl erişilebilir.? İşte bu soruların cevabını bulmak için İslam âlimlerinin kaynakları doğrultusunda ve Molla Abdussamed'in eserini irdeleyerek bu cevaplara ulaşılması mümkündür.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Araştırmanın amacı Molla Abdussamed'in "el-Ferâidü's-samediyye fî beyani'l-menâsihi ve'n-nevâsihi'l-Kur'âniyye" adlı eserini inceleyerek Molla Abdussamed'in nesh konusundaki düşüncelerini ortaya koymaktır. Bu nedenle literatür taraması yapılırken farklı eserlerden yararlanılmıştır. Bu eserler ilk dönem klasik eserler ile günümüzün eserleri ve akademik çalışmalar şeklinde sınıflandırılmıştır. Aşağıda verildiği gibi, müstakil olanların yanı sıra makale, bilimsel dergi çalışmaları ve akademik tez çalışmaları şeklindedir. Bunlardan önemli olan eserler şunlardır:

2.1. İlk Dönem Klasik Eserler

Çalışmamızda ilk dönem klasik eserlerinde faydalanılmıştır. Bu eserler içinde Halil b. Ahmed'in (ö. 175/791) *Kitâbü'l-ayn*'ı, İmam Şafî'nin (ö. 204/820) *el-Üm* ve *er-Risâle*'si, İmam Mâturîdî'nin (ö. 333/944) *Te'vilâtü'l-Kur'ân*'ı, İsmail b. Hammâd el-Cevherî'nin (ö. 400/1009) *Tâcü'l-lüğa*'sı, Debûsî'nin (ö. 430/1039) *Takvîmü'l-edille*'si, Mekki b. Ebî Tâlib'in (ö.437/1045) *el-Îzâh li-nâsihü'l-Kur'ân*'ı, isimli eserler nesh konusunda oldukça önemlidir. İmâmü'l-Haremeyn el-Cüveynî'nin (ö. 478/1085) *et-Telhis*'i, Serahsî'nin (ö. 483/1090) *Usûlü'l-fikh*'ı, Muhammed Gazâlî'nin (ö. 505/1111) *el-Mustasfâ min ilmi'l-usûl*'ü, Ebû Bekr İbnü'l-Arabî'nin (ö. 543/1148) *en-Nâsih ve'l-mensûh*'u ve *Ahkâmü'l-Kur'ân*'ı, isimli eserlerden oldukça istifade edilen eserlerdir. Bununla beraber Ebû'l-Ferec İbnü'l-Cevzî'nin (ö. 597/1201) *Nâsihü'l-Kur'ân*'ı, Fahreddin er-Râzî'nin (ö. 606/1210) *el-Mahsûl*'ü, Seyfeddin Âmidî'nin (ö. 631/1233) *el-İhkâm fî usûli'l-ahkâm*'ı, Muhammed el-Kurtubî'nin (ö. 671/1273) *el-Câmi li-ahkâmi'l-Kur'ân*'ı, Kâdı Beyzâvî'nin (ö. 685/1286) *Minhâcü'l-vüsûl*'ü, Ebû'l-Berekât en-Nesefî'nin (ö. 710/1310) *Medârikü't-tenzil ve hakaikü't-te'vil*'i, İbn-i Manzûr'un (ö. 711/1311) *Lisânü'l-arab*'ı, Ebû'l-Fidâ İbn-i Kesîr'in (ö. 774/1373) *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-azim*'i, Şâtıbî'nin (ö. 790/1388) *el-Muvâvafkât*'ı, Bedreddîn ez-Zerkeşî'nin (ö. 794/1392), *el-Burhân fî ulûmi'l-Kur'ân*'ı, nesh konusunda en çok istifade edilen kaynaklardandır. Bunların dışında hadis literatüründe en çok güvenilen, İmam Buhârî'nin (ö. 256/870) *el-Câmiü's-sahîh*'i ve Müslim b.

Haccâc'ın (ö. 261/875) *el-Câmiü's-sahîh*'i tercih edilerek istifade edilen eserlerdendir. Ayrıca tefsîr usûlü eserlerinden Katâde b. Diâme'nin (ö. 117/735) *en-Nâsîh ve'l-mensûh*'u, Nehhâs'ın (ö. 338/950) *Kitâbü'n-nâsîh ve'l-mensûh*'u, Celalüddîn es-Süyûfî'nin (ö. 901/1505) *el-İtkân fî ulûmi'l-Kur'ân*'ı ve nesh konusunda en iyi eserlerdendir.

2.2. Günümüz Eserleri ve Akademik Çalışmalar

Günümüz Çağdaş eserleri arasında Şah Veliyullah ed-Dihlevî'nin *Fevzü'l-Kebîr*'i, Muhammed Abdülâzîm ez-Zürkanî'nin *Menâhilü'l-irfan fî ulum'i-Kur'ân*'ı, Subhî es-Sâlih'in *Mebâhis fî ulum'i-Kur'ân*'ı, Mustafa Zeyd'in *en-Nesh fî'l-Kur'âni'l-Kerîm*'i, gösterilebilir. Türkçe eserler arasında çok önemli olarak gösterilen İsmail Cerrahoğlu'nun, *Tefsîr Usûlü*, Muhsin Demirci'nin *Tefsîr Usûlü*, Ali Osman Koçkuzu'nun *Hâdiste Nâsîh-Mensûh Meselesi*, Remzi Kaya'nın, *Kur'ân-ı Kerîm'de Nesh'i*, ve Talip Özdeş'in *Kur'ân ve Nesh Problemi* gibi eserler nesh konusunda telif edilmiş eserlerdendir. Bunların dışında akademik çalışma ve araştırma yapılan, İsam, Yöktez ve Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi gibi kaynaklardan yararlanılmıştır.

3. YÖNTEM

Kur'ân ilimleri arasında en çok tartışılan konuların başında nesh konusu gelmektedir. Tartışılan bu konuda nihai hedef insanların Kur'ân-ı Kerîm'i en güzel şekilde anlamalarını sağlamaktır. Çalışmamızda bu konu üzerinde klasik ve çağdaş eserler incelenmiştir. Bu eserler arasında tefsîr sahasında uzman olan İslam âlimlerinin kaynakları tercih etmeye dikkat edilmiştir. Konunun en güzel şekilde anlaşılması için bu konu üzerinde yazılan eserleri karşılaştırmalı bir şekilde ele alınmış ve istifade edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmamızda veri toplama, inceleme ve dökümanların istifade edilerek analiz yöntemleri kullanılmıştır. Bu yöntemlerle Molla Abdussamed'in eseri okunmuş, bilimsel bir şekilde incelenmiş ve fikirlerini tespit etmek için nesh konusunda görüşlerini içeren bilgiler irdelenmiştir.

Çalışmamızda konu etrafında yapılan polemiklere yer verilmemiş, odak noktası kaçırılmamasına dikkat edilmiştir. Buna binaen İslam âlimlerinin nesh konusunda ittifak ettikleri genel başlıklar merkeze alınarak incelenmiştir. Sonrasında Molla Abdussamed'in nesh ile ilgili eserinin kritiği yapılmış, konuları tetkik ve tasnif edilmiştir.

3.1. Ana Hatlarıyla Nesh Anlayışı

Allah, dünya var olduğu sürece, insanlara hidâyet yolunu göstermek ve onların ebedi mutluluğa kavuşmaları için Peygamberlere kitaplar göndermiştir. Bu kitaplardan biri de Kur'ân-ı Kerîm'dir. Kur'ân'daki buyruklar, insanların önünü aydınlatan ve gönüllerini ferahlatan bir nurdur.

Kur'ân-ı Kerîm her çağda bütün insanlara hitap etmektedir. Bu da şüphesiz Kur'ân'ın mucizelerinden bir tanesidir. Ayrıca Kur'ân-ı Kerîm mekanın ve zamanın değişmesiyle her zaman canlılığını koruyarak evrenselliğinden ve dinamikliğinden hiçbir şey yitirmemiştir. Buna hiçbir insan itiraz etmeyerek kolaylıkla kabullendiği açıkça görülmektedir.⁴ Kur'ân-ı Kerîm'in daha iyi

---

⁴Muhammed Ali es-Sâbûnî, *et-Tibyân fî ulûmil-Kur'ân* (İstanbul: Derssaadet Yayınları, ts.), 85.

anlaşılabilmesi için şüphesiz tartışılan en önemli konulardan bir tanesi de nesh konusudur. Nesh konusu İslam'ın ilk zamanlarından başlayarak günümüze kadar bir tartışma konusu olma özelliğini hiçbir zaman diliminde kaybetmemiştir.⁵

İslam'ın ilk zamanlarında Yahudi ve Müşrikler, Hz. Muhammed'in, bazı âyetlerin hükmünü daha sonra tam ters olacak başka âyetler ile değiştirdiğini söyleyerek itiraz etmişler ve Allah'ın keliminde hiç bir zaman değişiklik olmayacağını iddia ederek bu konuyu ret etmemişlerdir.⁶

Kur'ân-ı Kerîm'in doğru anlaşılması ve hükümlerinin daha iyi yorumlanması için Mekke ve Medine dönemlerinin sosyal, siyasi ve tarihsel olaylarının çok iyi bilinmesi gerekir.

Bu bölümde nesh kavramının terim ve istilâh manalarını vereceğiz. Daha sonra nesh kavramıyla karıştırılan bazı benzer kavramlar arasındaki karışıklığı açıklamaya çalışılacaktır. Bu bağlamda neshin caiz olup olmadığını, caiz ise hangi durumlarda caiz olabileceğini, şartlarını, akli ve nakli delillerini ve âlimlerin nesh hakkındaki görüşleri irdelenecektir.

3.2. Nesh Kavramının Lügat ve Istilâh Anlamları

Nesh kelimesinin “silmek, iptal etmek, değiştirmek”, “yok etmek, bir yerden bir yere taşımak”,⁷ “kopyasını çıkarmak”,⁸ ve “yapılan bir işi ortadan kaldırmak”,⁹ gibi anlamları vardır.

Günlük kullanımda “Kitabı kopya ettim”,¹⁰ “Rüzgar evin izlerini sildi”,¹¹ “Güneş gölgeyi yok etti”,¹² “Gölge güneşi yok etti”,¹³ gibi anlamlara gelmektedir.

⁵Muhsin Demirci, *Tefsîr Usûlü* (İstanbul: MÜ İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2014), 230.

⁶İsmail Cerrahoğlu, *Tefsîr usûlü* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2020), 143.

⁷Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Ali b. Ahmed el-Ensârî er- Rûveyfî İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab* (Beyrût: Daru Sadr, 1992), “nsh”, 3/61.

⁸İsmâil b. Hammâd el-Cevherî, *Tâcü'l-lüga ve sîhâhu'l-arabiyye* (Beyrut: Daru'l-İlm, 1987), “nsh”, 1/1113.

⁹Abdirrahman el-Halîl b. Ahmed, b. Amr b. Temîm el-Ferâhîdî, *Kitâbü'l-Ayn* (Beyrut: Daru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 1988), “nesh”, 215.

¹⁰Mecdüddîn Muhammed b. Yakub b. Muhammed el-Fîrûzâbâdî, *Kâmüsü'l-muhît* (Beyrut: Daru't-Turasi'l-Arabi, 1991), 4/302.

Zikredildiği üzere Kur'ân'ı Kerîm'de bir şeyin silinmesi, nakil edilmesi yok edilmesi, izale edilmesi, iptal edilmesi gibi anlamlar barındıran nesh kelimesi âyetlerde şu şekilde geçmektedir.

*“Biz herhangi bir âyeti nesh eder veya onu unutturursak ondan daha hayırlısını ya da onun benzerini getiririz. Allah'ın her şeye kadir olduğunu bilmez misin”?*¹⁴

*“Biz bir âyetin yerine başka bir âyeti getirdiğimiz zaman, ki Allah ne indirdiğini gayet iyi bilir onlar “sen sadece uyduruyorsun” dediler. Öyle değil, fakat onların çoğu bilmezler.”*¹⁵

*“Şüphesiz ki, biz bütün yaptıklarınızı kaydetmekteyiz.”*¹⁶

*“Nihâyet Allah, şeytanın ilka ettiği (o fitneyi) giderir iptal eder.”*¹⁷

İstilahî anlamda nesh kavramına birçok tanım yapılmıştır. Bunun sebebi de sahâbe, tabiun ve âlimlerin kendi anlama kabiliyetleri nisbetinde nesh kavramına yükledikleri anlamlardan kaynaklanmaktadır.

Selef âlimleri özellikle sahâbe ve tabiûn asrında mutlakın takyidinde, mücmelin tebyinine ve ammin tahsisine nesh anlamı vermişlerdir. Ancak daha sonraki zamanlarda yani hâlef âlimler zamanında ve sonraki asırlara gelindiği zaman, nesh kelimesinin anlam içeriğinde bir değişim yaşandı. Nesh kelimesi, anlam daralmasına uğrayarak daha sınırlı anlamıyla kavramsallaştı.

Bu tanımlardan bazıları şunlardır:

Önce nazil olan bir emirle amel edilip daha sonra nazil olan başka bir emirle amel edilmesiyle ilk âyetin terk edilmesidir.¹⁸

---

¹¹İsmail b. Hammâd el-Cevheri, *Tâcü'l-Lüga*, “nsh”, 1/1113.

¹²İsmail b. Hammâd el-Cevheri, *Tâcü'l-Lüga*, “nsh”, 1/1113.

¹³Hüseyn b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredat fi garibi'l-Kur'ân* (Beyrut: Darü'ş-Şâmiye 1992), “nsh”, 801.

¹⁴Bakara 2/116.

¹⁵Nahl 16/101.

¹⁶Casiye 45/29.

¹⁷Hac 22/52.

¹⁸İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 3/63.

Sonra gelen şer'î bir hükmün kendisinden önce gelmiş olan bir şer'î hükmü iptal etmesidir.¹⁹

Zaman bakımından sabit olan önceki hükmün, kendisinden zaman bakımından sonra gelen hükmün kalktığına işaret eder.²⁰

Şer'î olan bir hükmün, kendisinden daha sonra gelen şer'î bir hükümle sona erdiğinin açıklanmasıdır.²¹

Bir vakte kadar geçerli olanın bir sona erdiğinin beyanıdır.²² Yani ilk hükmün bir vakte kadar baki kalmasıyla beraber, onun zamanının sona ermesi nedeniyle hükmün diğer bir vakitte yenilenmesidir. Mâturîdî'nin (ö. 333/944) neshe dair yaptığı bu tanımlama, o dönemde özellikle Hanefî çevrelerinde oldukça yaygın ve kabul edilmiş bir tanımdır.

Eşarî usulcülere göre “Nesh, önceki ilahi hitapla sabit olan bir hükmün sonradan gelen ilahi hitapla ortadan kaldırılmasıdır.”²³

“Nesh, şer'î bir hükmün daha sonraki şer'î bir delil ile kaldırılmasıdır.”²⁴ diye tanımlanmıştır. Bu tanım en çok kabul edilen tanımlardan biridir.

Nesh “sonradan gelen bir hükmün, önceki bir hükmün ne kadar süre yürürlükte kaldığını beyan etmesi” şeklinde tarif edilmiştir.²⁵ Buna göre bu

---

¹⁹Halîl b. Ahmed, *Kitâbu'l-ayn*, 4/215; Alî b. Muhammed Seyyid eş-Şerîf el-Cürçânî, *Mu'cemü't-ta'rîfât* (Kahire: Daru'l-Fazilet ts.), 202; Muhammed el-Fîrûzâbâdî, *Kâmûsü'l-muhît*, 3/604.

²⁰Muhammed Abdüazîm ez-Zürkanî, *Menâhilü'l-irfân, fi ulûmi'l-Kur'ân* (Beyrut: Daru'l-Kitabu'l-Arabi, 1995), 2/138; Ebü'l-Meâlî Abdülmelik b. Abdillâh b. Yusuf el-Cüveynî, *Kitâbü't-telhis fi usûlu'l-fikh* (Beyrut: Daru'l-Beşairu'l-İslamiyye, 2003), 2/452; Cerrahoğlu, *Tefsîr Usûlü*, 143.

²¹Kadı Nâsrüddîn Abdullah b. Ömer b. Muhammed el-Beydâvî, *Minhâcü'l-vüsûl ilâ ilmi'l-usûl* (Beyrut: Daru ibn Hazm, 2008), 145.

²²Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-Mâturîdî es-Semerknî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân* (İstanbul: Daru'l-Mizan, 2006), 1/198

²³Ebu Bekr Muhammed b. el-Hasen İbn Fûrek, *Kitâbu'l-hudûd fi'l-usûl* (Beyrut: Daru'l-Garbi'l-İslami, 1999), 143; Cüveynî, et-*Telhiş* 2/452; Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed, el-Gazâlî, *el-Muştaşfâ min ilmi'l-usûl* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1997), 2/35; Talip Özdeş, *Kur'ân ve Nesh Problemi* (Ankara: Fecr Yayınları, 2018), 20.

²⁴Ebû İshâk İbrâhîm b. Mûsâ eş-Şâtîbî, *el-Muvâfakât fi usûli's-Şeriâti* (Lübnan: Daru'l-Kutubu'l-İlmiye, 2004), 531.

²⁵Ebû Bekr Ahmed b. Alî er-Râzî el-Cessâs, *el-Fusûl fi'l-usûl* (Kuveyt: Vizaratu'l-Evkaf ve's-Şuuni'l-İslamiyye 1994), 6/273; Ebu Bekr Muhammed b. Ahmed b. Ebi Sehl es-Serahsî, *Usûlü'l-fikh* (Beyrut: Daru'l-Marife, ts.), 2/55.

tanımda, önce bir hüküm konulmuş olması ve ancak bu hükmün geçici olduğu bilinmekle birlikte bunun ne kadar süre yürürlükte kalacağı hemen beyan edilmemiş, bilahare o hükmün yerine yeni bir hüküm konularak önceki hükmün yürürlükte kalma süresi beyan edilmiştir.

Tanımlara baktığımızda neshin ıstılah manâsı üzerinde ittifak olmamakla beraber bu yapılan farklı tanımların ortak noktası, şer'î bir hükmün, daha sonra gelen şer'î hükümle kaldırılmasıdır. Böyle bir âmeliye neticesinde hükmü kaldırılmış şer'î delile, mensûh; önceki hükmü kaldıran sonraki delile de nâsîh; bu işleme de nesh olgusu denir.

3.3. Neshin İlişkili Olduğu Kavramlar

Nesh olgusunun daha iyi anlaşılmasına katkı sunmak amacıyla neshin tahsis ve bedâ arasındaki farklara değinmekte fayda vardır. Nesh, tahsis ve istisna arasında büyük benzerlikler vardır. Bu benzerlikten ötürü nice âlimler büyük bir kavram karmaşası içerisine girmiştir. Nitekim nesh olarak isimlendirilen her şeyin tahsis olduğunu ve şeriâta neshin vukuunu inkâr eden âlimlerin yanı sıra, tahsis ve istisna olarak isimlendirilen sözü nesh kategorisine alarak neshin sayısını olabildiğince arttırma yoluna giden âlimler olagelmiştir. Bu karışıklığa mahal vermemek ve karışıklığı ortadan kaldırmak adına nesh ile tahsis ve istisna arasındaki farkların izahı büyük önem arz etmektedir.²⁶

Bedâ ise özellikle Yahudiler Tevrat emirlerinin kıyamete kadar her zaman devam edeceklerine inandıklarından dolayı neshin ve bedânın aynı anlamda olduğunu söyleyip neshi inkar etmişlerdir. Bedâyı Allah için uygun gören Rafıziler nesh ile bedânın aynı olduğunu söylemişlerdir.²⁷

---

²⁶Ahmet Bayraktar, *Nesh (Kadim Kur'ân Problematigi)* (Ankara: Maarif Mektepleri Yayınları, 2018), 36.

²⁷Ebü'l-Hasen Seyfüddîn Alî b. Sâlim es-Salebî el-Âmidî, *el-İhkâm fi usûli'l-ahkâm* (Lübnan: Mektebetü'l-İslamiyye ts.), 3/109.

3.3.1. Neshin Tahsis ve İstisnadan Farklılıkları

Nesh, hükmün bir zamanını kapsarken tahsisin ise hükmün ve şahısların bir kısmını kapsar.

Nesh, sadece inşai cümlelerde olur. Haberi cümlelerde olmaz ancak tahsis ve istisna haberlerde olur ve bunun dışındaki durumlarda da yapılabilir.²⁸

Nesh, ilk nassın tamamının hükmüyle amel edilmesinin sona ermesiyle ikinci nassın tamamının hükmüyle amel başlar, tahsis ise amm lafzın tamamını kapsamaz.²⁹

Nesh, bir şeyin emredilmesiyle gelir, tahsis, bir şeyin emredilmesiyle gelmez.³⁰

Nesh, sadece kitap ve sünnette söz konusu iken tahsiste bu iki asılla beraber akıl ve duyularla da söz konusu olabilmektedir.³¹

Nesh, olan âyetlerin mensûh olan âyetlerden sora gelmesi gerekir. Daha önce veya aynı anda gelmesi mümkün değildir. Tahsiste, böyle bir şart yoktur. Bazen âmm olan âyetten önce gelebildiği gibi sonra veya aynı anda gelebilir.³²

Nesh, sadece hükümlerde olur. İstisna, hüküm ve haberlerde olur.³³

Bir şeriâtın diğer şeriâtı neshi caizdir, ancak tahsisi caiz değildir.³⁴

3.3.2. Nesh ve Bedâ Aasındaki Farklar

Bedâ kelimesi Arapça'da iki manada kullanılmaktadır.³⁵ Birinci mana, gizlilikten sonra ortaya çıkması ve görünmesi anlamında kullanılmıştır.³⁶ “Onlar

---

²⁸Subhî b. İbrâhîm es-Sâlih el-Lübnânî, *Mebâhis fi ulûmi'l-Kur'ân* (Beyrut: Daru'l-İlim 2008), 262.

²⁹Ebu Muhammed Mekkî b. Ebî Tâlib el-Kaysî el-Mekkî, *el-İzâh li-nâsihi'l-Kur'ân ve mensûhihi* (Riyad: Külliyyetu's-Şeria, 1976), 74.

³⁰Zürkânî, *Menâhilü'l-irfân*, 2/80.

³¹Âmidî, *el-İhkâm*, 2/104; Gazâli, *el-Mustasfâ*, 1/126;

³²Cüveynî, *et-Telhis*, 2/462; Âmidî, *el-İhkâm*, 2/104; Gazâli, *el-Mustasfâ*, 1/111.

³³Mekkî b. Ebî Tâlib, *el-İzâh*, 87.

³⁴Âmidî, *el-İhkâm*, 2/104.

³⁵İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 14/67; Ebü'l-Feyz Muhammed el-Murtezâ ez-Zebîdî, *Tâcü'l-arûs min cevâhiri'l-kâmûs* (Mısır: Matbaatu'l-Hayriyye, H. 1306), 10/31; Cerrahoğlu, *Tefsîr Usûlü*,

için Allah katında hiç hesaba katmadıkları kötü şeyler karşılıklarına çıkacaktır."³⁷ âyetinde bedâ, Allah katında belli olan bir durumun insanların yanında gizli iken hemen meydana gelmesidir.

İkinci mana ise bilinmeyen bir şeyin ortaya çıkması, ortada bulunmayan bir görüşün açığa çıkmasıdır.³⁸ "*Sonunda -kesin delilleri görmelerine rağmen- onu bir zamana kadar zindana atmak (yetkililerce) gerekli ve uygun görüldü.*"³⁹ bu âyete de bedâ kelimesinin bir sözün bilinmeden hemen meydana gelmesidir.

Bedâ kelimesinin her iki manâsının, ilmin sonradan ortaya çıktığını ve önceden var olan bir cehaleti zorunlu kıldığı için Allah hakkında düşünülmesi muhaldır. Çünkü bu alemin yaratıcısı, olmuş ve olacak her şeyi ezeli ilmiyle kuşatmıştır.⁴⁰

Istılah anlamı ise Allah'ın bir olayın ne şekilde meydana geleceğini haber vermesiyle ve daha sonra olayı başka bir şekilde meydana getirmesidir.⁴¹ Nesh ile bedânın arasındaki farkı birkaç maddeyle açıklayalım.

Nesh, emreden kişinin emrettiği şeyin belli bir zaman sonra sona ereceğini bilmesidir. Bedâ ise emreden kişinin emrettiği şeyi daha sonra emrini kaldırabilir veya o emrini değiştirebilir.

Emreden hükmü neshettiğinde mensûh olan hükmün sıhhati ifsat olmaz. Bedâ da ilk emredilen hükümlerle sonuç alınamayıp ilk hükmün yanlış olduğu ortaya çıkar ve sıhhati ifsat olur.

Nesh, muhatap olan insanların emredilen hükmün ileriki zamanda değişebileceğinin bilinmesidir. Bedâ ise önceden bilinmeyen bir durum sebebiyle

---

143; Zürkanî, *Menâhilü'l-irfân*, 2/180; Mehmet Sait Şimşek, *Kur'ân'ın Anlaşılmasında İki Mesele* (İstanbul: Yöneliş Yayınları, 1991), 143.

³⁶Cerrahoğlu, *Tefsîr Usûlü*, 143.

³⁷Zümer, 39/47.

³⁸Cerrahoğlu, *Tefsîr Usûlü*, 143.

³⁹Yusuf, 12/35.

⁴⁰Zürkanî, *Menâhilü'l-irfân*, 2/79.

⁴¹İlhan Avni, "Bedâ", DİA (İstanbul: 1992), 5/290.

emredilen bir hükmün ebedi olmasını kastederek sonradan emredilen hükümden vazgeçmektir.⁴²

Nesh kavramı Allah'ın alim sıfatıyla çelişmez. Allah bir hükmü neshederken neshedilen hükmün ne kadar bir süre kalacağını bilir. Bedâ kavramı Allah'ın Âlim sıfatıyla çelişir.⁴³ Çünkü Yahudilerin bedâya yükledikleri anlamla çelişmektedir.

Bedâ'nın Kur'ân-ı Kerîm'de Allah için muhal olduğunu birkaç âyetle zikrederim. *“Gaybın anahtarları yalnızca O'nun katındadır. Onları ancak O bilir. Karada ve denizde olanı da bilir. Hiçbir yaprak düşmez ki onu bilmesin. Yerin karanlıklarında da hiçbir tane, hiçbir yaş, hiçbir kuru şey yoktur ki apaçık bir kitapta (Allah'ın bilgisi dahilinde, Levh-i Mahfuz'da) olmasın.”*⁴⁴ *“Yeryüzünde ve kendi nefislerinizde uğradığınız hiçbir musibet yoktur ki, biz onu yaratmadan önce, bir kitapta (Levh-i Mahfuz'da) yazılmış olmasın. Şüphesiz bu, Allah'a göre kolaydır.”*⁴⁵ *“Allah, her dışının neye gebe olduğunu, rahimlerin artırdığı şeyi ve eksilttiği şeyi bilir. Her şey onun katında bir ölçü iledir. O, gaybı da görülen âlemi de bilendir. Çok büyüktür, çok yücedir. (O'na göre) içinizden sözü gizleyen ile açığa vuran, geceyle gizlenenle gündüz ortaya çıkan eşittir.”*⁴⁶ âyetlerinde ve bunlara benzer yüzlerce Âyet-i Kerîm'e de kendisinin ilmen her şeyi kuşattığını ve hiçbir şeyin kendisine gizli kalmayacağını bildirmiştir.

Bedâyı Allah'a izafe eden kişiler, akli ve nakli delillere rağmen kendilerini küçük düşürmüşlerdir. Gözlerini Allah'ın kelamına bakmaktan çevirmişlerdir. Allah'ın kelâmını ve Peygamberinin doğru sözlerini dinlemekten kulaklarını kapatmışlardır. Neshin bir çeşit bedâ' olduğunu iddia eden topluluklar

---

⁴²Ebü'l-Ferec Abdurrahmân b. Alî İbnü'l-Cevzî, *Nâsîhü'l-Kur'ân ve mensûhuh* (Beyrut: Şirketu Ebna-i Şerif el-Ensari, 2001), 16.

⁴³İbni Hazm Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endülüsî el-Kurtubî, *el-İhkâm fî usûli'l-Ahkâm* (Beyrut: Daru'l-Afaki'l-Cedide ts.), 6/69.

⁴⁴Enam, 6/59.

⁴⁵Hadid, 57/22.

⁴⁶Rad, 13/8.

sapmışlardır.⁴⁷ “Allah hükümlerini nesh etmez ve talimatlarını değiştirmezdi.” gibi sözler sarf etmişlerdir.⁴⁸ Allah nesh hükümlerini evreye göre bir hikmete bağlamıştır. Neshin belli bir zamanda son bulacak bir faydaya bağlı olduğunu bununla beraber belli bir zamanda bir hikmete ve başka bir faydaya bağlı olarak geleceğini bilmektedir.

Allah nâsîh ve mensûh olan âyetlerin insanların farklı olmalarıyla hikmetin ve faydanın da farklı olacağını bildirmektedir. İnsanların şartları ve halleri yenilediğinde nâsîh ve mensûh olan âyetlerin hepsinin öncesinde Allah tarafından bilindiğinden hiç şüphe yoktur.⁴⁹

3.4. Neshin Şartları

Âlimler neshin gerçekleşebilmesi için bazı şartlar ileri sürmüşlerdir. Neshi kabul eden âlimler çerçeveyi o kadar geniş tutmuşlar ki neshe konu olmayan hükümleri de nesh kapsamı içinde değerlendirmişlerdir. Bu sebeple Kur’ân’ı Kerîm’de mensûh olan âyetlerin sayısı oldukça fazla görülmektedir. Ayrıca bu sayıların fazla olmasında yine eski şeriâtleri ve cahiliye dönemindeki uygulamaları içine almaları da etkili olmuştur.

Bir âyetin nesh olabilmesi için bazı şartlar gerekir. Eğer bu şartlardan bir tane şart eksik olursa neshin gerçekleşmesi mümkün değildir. Neshin genel kabul görmüş şartları şunlardır:

Nâsîh, mensûhtan lafız ve zaman bakımından sonra gelmiş olması gerekir. İki hüküm birbirine zıt olmalıdır. Nâsîh, mensûhtan delil itibarıyla daha üstün olmalı veya aynı seviyede olmalıdır.⁵⁰

---

⁴⁷Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. Bahâdır b. Abdillâh ez-Zerkeşî, *el-Burhân fî ulûmi’l-Kur’ân* (Kahire: Matbaai Babie’l-Halebi ve Şürekahu, ts.), 2/30; Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed es-Suyûtî, *el-İtkân fî ulûmi’l-Kur’ân* (Mısır: Heyeti’l-Mısıriyye 1974), 2/20.

⁴⁸Zürkanî, *Menâhilü’l-irfân*, 2/182.

⁴⁹Zeynüddîn Merî b. Yûsuf b. Ebî Bekr b. Ahmed b. Ebî Bekr el-Kermî, *Kitabu Kalâidü’l-mercan fî nâsîh ve’l-mensûh mine’l-Kur’ân* (Amman: Daru’l-Furkan, 2000), 63; Zürkanî, *Menâhilü’l-irfân*, 2/182.

⁵⁰Suyûtî, *el-İtkân*, 1/462; Demirci, *Tefsîr Usûlü*, 236; İbnü’l-Cevzî, *Nâsîhü’l-Kur’ân*, 135; Mekkî b. Ebî Talib, *el-İzâh*, 113.

Nâsîh ve mensûhun haber ifade etmemesi gerekir. Çünkü bir konudan verilen haberin daha sonra nesh edilmesi haberin yalan veya yanlış olduğu vehmine sevk eder. Ancak haber kalıbında olup da bir hükmü ifade etmek amacıyla söylendiyse neshi caizdir.⁵¹

Vad ve vaid olan âyetlerde de nesh gerçekleşmez.⁵²

Hükmü ifade eden âyette ebediyete delâlet eden bir lafzın olmaması gerekir.⁵³

Nâsîh ve ve mensûh âyetleri şer'î hükümler olmalıdır.⁵⁴

Nesh ile mensûh arasında zaman bakımından aralık olmalıdır hüküm bir süre yürürlükte kalmalıdır.⁵⁵

Neshin hayatta olan kişiyle gerçekleşmesi gerekir. Bundan dolayı ölen kişi için neshten bahsedilemez.⁵⁶

Hükmün içerik bakımından iyilik ve kötülük özelliği olan bir hüküm olmamalıdır.⁵⁷

Neshin gerçekleşmesi için Hz. Peygamberin hayatta olması gerekir.⁵⁸

İtikadi olan konularda nesh söz konusu değildir.⁵⁹

Sonuç itibariyle neshin meydana gelebilmesi için bazı şartlar zikredilmiştir. Bu şartlar üzerinde bazılarında ittifak sağlanırken bazılarında ittifak sağlanamamıştır. Bu ittifak edilen şartlarda da bazı farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Genel olarak üzerine ittifak edilen şartlardan tümüne nâsîh ve mensûh olarak nâsta mevcut olduğu zaman nesh söz konusu olur. Aksi takdirde bu genel olarak üzerine ittifak edilen şartlardan herhangi biri eksik olursa neshten söz edilmesi mümkün değildir.

---

⁵¹Zerkeşî, *el-Burhân*, 18; Şâtîbî, *el-Muvâfakât*, 98.

⁵²Suyûtî, *el-İtkân*, 2/702.

⁵³İbnü'l-Cevzî, *Nâsîhü'l-Kur'ân*, 23.

⁵⁴Zürkanî, *Menâhilü'l-irfân*, 129.

⁵⁵Zürkanî, *Menâhilü'l-irfân*, 73; Suyûtî, *el-İtkân*, 1/462.

⁵⁶Gazâlî, *el-Mustasfâ*, 2/89; İbnü'l-Cevzî, *Nâsîhü'l-Kur'ân*, 19.

⁵⁷Muhammed Ebu Zehra, *Usûlu'l-fikh*, (İstanbul: ts.), 164.

⁵⁸Suyûtî, *el-İtkân*, 2/27; Zürkanî, *Menâhilü'l-irfân*, 129.

⁵⁹Gazâlî, *el-Mustasfâ*, 1/121; es-Suyûtî, *el-İtkân*, 1/462.

3.5. Neshi Kabul Edenlerin Delilleri

3.5. 1. Akli Deliller

Zaman, durum ve fertlerin değişmesiyle maslahat da değişmektedir. Doktor, hastaya ilaç almasını söyler ve iyileştiğinde ise ilacı hastaya yasaklar. Bir anne çocuğuna en hafif besin olan anne sütünü verir ve çocuk büyüdüğü zaman ona süt vermeyi bırakır, süt dışında başka gıdalar verir. Aynı bunun gibi toplum da bir evreden başka bir evreye geçtiğinde ilk konulan bazı hükümler de insanların maslahatlarına uygunken daha sonraki zamanlarda uygun olmadığı görülmektedir. Doğru olan toplumun yeni evresine uygun başka bir hükmün getirilmesidir. Allah, zamanla insanların ihtiyaçlarının değişmesiyle kullarının faydasına uygun bir şekilde hüküm vermesi aklen mümkündür. Bundan dolayı da nesh aklen caizdir.⁶⁰

Neshin aklen caiz olduğu hususunda hiçbir mahzur yoktur. O zaman aklın kabul ettiği her şey aklen mümkündür. İlk Peygamber Hz. Âdem ile son Peygamber Hz. Muhammed arasında görev almış olan her resulün bildirdiği iman esaslarının aynılığı malumdur. Bütün peygamberler inanç hususunda aynı gerçekleri insanlığa ulaştırmıştır. Bu ana hususta neshin varlığı mümkün değildir. Ancak iman esaslarının aynı kalmasıyla birlikte tüm peygamberlere gelen vahiyler arasında birtakım farklılıkların bulunduğu da malumdur. Tevrât-Zebur-İncil-Kur'ân arasında da bu durumun varlığı söz konusudur. En son indirilen kitap olan Kur'ân-ı Kerîm ile daha önce inen ilahi kitaplar kaldırılmıştır. Zira yüce Allah; *“Muhammed Allah'ın resulü ve peygamberlerin sonuncusudur. Allah her şeyi bilir.”*⁶¹ buyurmaktadır. Akli selim olan kişinin aklen neshin mümkün olduğunu kabul etmesi onun neshin imkansızlığında şüpheye düşürmez. Aklın neshi mümkün görmesi neshin varlığına hüccet olarak yeterlidir.⁶²

---

⁶⁰Cerrahoęlu, *Tefsîr Usûlü*, 145; Zürkanî, *Menâhilü'l-irfân*, 2/188-189.

⁶¹Ahzab, 33/40.

⁶²Mustafa Zeyd, *en-Nesh fi'l-Kur'âni'l-Kerîm* (Beyrut: Daru'l-Vefa, 1987), 1/221.

Sahâbe, tabiîn ve İslam âlimlerinden kimsenin neshi reddetmiş olmamaları onun aklen mümkün olduğunu göstermektedir. Aklen mümkün olmasaydı onlardan bir çoğu aksi görüşte olurdu.⁶³

Neshin akli olarak mümkün olduğunu âlimlerin birçoğu delillerle birlikte açıklamışlardır. Akli olarak mümkün olan bir şeyin aynı paralel doğrultuda nakli olarak da mümkün olmasından daha tabii ne olabilir. Akıl ve nakil birbirine zıt olduğunda hiçbir şeyin sağlam bir şekilde izahı mümkün değildir.

3.5.2. Nakli Deliller

Nesh aklen caiz olduğu gibi naklen de caizdir. Nesh naklen meydana gelmiş olmasaydı Hz. Muhammed'in bütün insanlığa peygamber olarak gelmesi mümkün olmazdı. Çünkü Hz. Muhammed kendinden önceki tüm şeriâtleri nesh etmiş ve yeni şeriât getirmiştir. Hz. Muhammed'in bütün insanlığa peygamber olarak gelmesi şer'i delillerle sabit olduğuna göre nesh de şer'i delillerle sabittir.⁶⁴

Kur'ân'da neshi caiz görenler, bazı âyetleri delil olarak zikretmişlerdir. Bu âyetlerden bazıları şunlardır:

*“Biz, herhangi bir âyeti nesh eder veya onu unutturursak ondan daha hayırlısını ya da onun benzerini getiririz. Allah'ın her şeye kadir olduğunu bilmez misin?”*⁶⁵ bu âyette açık bir şekilde nesh anlamı vardır. Âyetin manasını hükmün ve tilavetinin kaldırılarak ibadet için daha kolay bir âyetin gelmesi veya amel bakımından birbirine eşit ama sevap hususunda daha iyi bir benzerinin gelmesi anlamı verilmiştir.⁶⁶

*“Biz bir âyetin yerine başka bir âyeti getirdiğimiz zaman -ki Allah neyi indireceğini çok iyi bilir- “Sen sadece uyduruyorsun” dediler. Öyle değil, fakat onların çoğu bilmezler.”*⁶⁷ bu âyet neshin mümkün olduğuna açık bir delildir.⁶⁸

---

⁶³Remzi Kaya, “Nesih Terimi ve Muhtevası”, *İslamî Araştırmalar* 5 (1987), 95.

⁶⁴Zürkanî, *Menâhilü'l-İrfân*, 2/190.

⁶⁵Bakara, 2/106.

⁶⁶Mekkî b. Ebî Tâlib, *el-İzâh*, 62.

⁶⁷Nahl, 16/101.

⁶⁸Cüveyni, *et-Telhis*, 2/19.

“Allah dilediğini siler, dilediğini de yerinde bırakır; ana kitap onun katındadır.”⁶⁹ Dilediğini siler manası açık bir şekilde neshi ifade eder.⁷⁰

Bu âyetlere bakınca neshin lügatteki manâsıyla geçtiği görülmektedir. Bu âyetler arasında nesh ile alakalı olan âyetler “Bakara” ve “Hacc” sûrelerinde geçmekte olan âyetlerdir. Bakara sûresindeki âyetin neshe delil oluşunu pek çok İslam alimi kabul etmektedir. Hz. Peygamber’in getirmiş olduğu Kur’ân’a inanmayan Yahudilerin: “Muhammed’in işine hayret etmez misiniz? Yanındakilere bir şeyi emreder sonra onu yasaklar, Kur’ân Muhammed’in kendi sözüdür. Çünkü birbirini tutmaz.” sözlerinden kaynaklı olarak söz konusu âyetin indirildiği bildirilmektedir. Âyetin nüzûl sebebine bakıldığında nesh ile alakalı olduğu görülmektedir.⁷¹ âyette geçen “Biz bir âyeti diğer bir âyetle tebdil ettiğimiz zaman” ifadesiyse bir âyetin, başka bir âyet ile değiştirilmiş olduğu görülmektedir. Mücâhid (ö. 103/721)’den gelmiş olan nakle bakıldığında âyeti; “Birinci hükmü kaldırıp onun yerine başka bir hükmü kâim kılmakla” açıklamaktadır. Kâtâde (ö. 118/736) ise söz konusu âyeti Bakara sûresindeki âyeti ile (2/106) eş değerli görmüş, bu konudaki görüşünü bu doğrultuda yapmıştır.⁷² Kâtâde ve Mücâhid’in değerlendirmesinden de anlaşılacağı üzere âyetlerin neshin mevcudiyetini ortaya koyduğu görülmektedir.

Bir âyetin yerine diğer âyetin getirilmesi neshtir. Kafirler nesh meselesiyle Peygamberimizin risaleti hakkında insanların kafasını karıştırmak istemişlerdir. Bu dönemde de hâlâ bunu tâkip eden kafirler çoktur. Bu âyet onlara cevap niteliğindedir.

---

⁶⁹Rad, 13/39.

⁷⁰Mekkî b. Ebî Tâlib, *el-İzâh*, 60-61

⁷¹Ebü’l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf en-hakâiki ğavâmizi’t-tenzil ve uyûni’l-ekâvil fi vücûhi’t-te’vil* (Riyad: Mektebetu’l-Ubeykan, 1998), 1/308-309; Ebü’l-Berekât Hâfızüddîn Abdullâh b. Ahmed b. Mahmûd en-Neseffî, *Medârikü’t-tenzil ve hakâiku’t-te’vil* (Lübnan: Daru Tahkiki Kitab, 2018), 1/116; Ebü’l-Hasen Alî b. Ahmed b. Muhammed el-Vâhidî, *Esbâbü’n-nüzûl* (Beyrut: Daru’l-Kubu’l-İlmiyye, 1991), 28.

⁷²Ebü’l Fida İmâmüddîn İsmâil b. Şâibiddîn İbni Kesîr, *Tefsîrü’l-Kur’âni’l-Azîm* (Kahire: Müessesetu Kurtuba 2000), 11/86.

⁷³Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili* (İstanbul: Eser Neşriyat ve Dağıtım, 1979), 5/3124.

Nesh taraftarları bu âyetleri lafzî yönüyle değerlendirmişlerdir. Bu âyetleri neshin vuku bulunduğu delil olarak göstermişlerdir.

İslam da nesh mümkün olduğu gibi diğer şeriâtler arasında da nesh mümkündür.⁷³ Bu neshin olması bazen bir peygamberin şeriâti içindeki hükümleri arasında olur bazen de sonra gelen bir peygamberin daha önceki bir peygamberin hükümleri arasında olur ve bunu iki örnekle açıklamak gerekirse: Birincisine örnek Allah Hz. Nuh'a gemiye kendisiyle beraber hayvanları her türden çift almasını emretmiştir. Daha sonra temiz olan hayvanlardan erkek ve dişi olmak üzere yedişer çift temiz olmayan hayvanlardan ve birer çift kuşlardan da yedişer çift almasını emretmiştir. Buradan anlaşılıyor ki birinci hüküm nesh edilmiştir. İkinciye örnek ise Hz. Âdem'in şeriâtinde erkek kardeşler kız kardeşleriyle evlenmeleri helaldi bu hüküm Hz. Musa'nın şeriâtiyle nesh edilmiştir.⁷⁴

3.6. Neshin Çeşitleri

Kur'ân da neshi kabul edenler, tilaveti mensûh hükmü bâki, hükmü mensûh metni bâki veya her ikisinin birlikte mensûh olduğunu söyleyerek üç kısma ayırmaktadırlar. Kur'ân da sadece hükmün veya sadece tilavetinin yahut da ikisinin birlikte neshinin caiz olduğunu ifade eden âlimler bu konuda Mutezile'den şaz bir grup dışında ittifak olduğunu belirtmektedirler.⁷⁵

3.6.1. Tilaveti Mensuh Olup Hükmün Bâki Kalması

Bu konuda tilaveti nesh edilir fakat hükmü bâki kalır. Nitekim Allah önce âyeti indirir, belirli bir zamandan sonra âyetin hükmünü bâki bırakıp tilavetini nesh eder. Neshin bu çeşidini kabul edenler Kur'ân'ın tilavetiyle hükmünün

---

⁷⁴Rahmetullâh b. Halîlirrahmân el-Hindî el-Keyrânevî el-Osmanî ed-Dihlevî, *İzharü'l-hak* (trc. Ali Namli İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2020), 1/380.

⁷⁵Amidî, *el-İhkâm*, 3/141

birbirinden farklı olduğunu söyleyip tilavetini nesh ederken hükmünün bâki kalabileceğini belirtmişlerdir.⁷⁶

Bu tür nesh ile ilgili olan en meşhur örnek, Hz. Ömer'in, recm âyeti olarak bilinen şu rivayetidir:

Ben kitapta “Evli olan ihtiyar erkek ve ihtiyar kadın zina ettikleri zaman Allah'tan bir ceza olarak onları kati bir şekilde recmedin. Allah azizdir, hakimdir.” anlamındaki âyetini okudum.⁷⁷ âyetinin tilaveti mensûh olduğu halde hükmü baki kalmıştır.⁷⁸

Başka bir örnekte “Kur'ânda tilaveti nesh edilip hafızada kalan iki sûre vardır. Bunlar Hal ve Hafz sûreleridir.”⁷⁹

Hükmün bâki kalıp tilavetinin nesh edilmesini kabul eden âlimlerden biri olan Debusi (ö. 430/1039) şöyle bir açıklama yapmıştır: O, hükümlerin Kur'ân'da zikredilen metlûv vahiy ile sabit olması benzeri gayr-ı metlûv vahiy olan ve Kur'ân'da zikredilmemiş olmasına rağmen Hz. Peygamber'e gelen vahiy ile de sabit olabildiğini ifade etmiştir. Debûsî'ye göre nâssın tilaveti, nâssın gerekliliği olan bir amel değildir, Kur'ân'a has ziyade bir hükümdür. Nitekim Kur'ân tilaveti, onun mu'ciz niteliğini ortaya koymakta ve tilavetin caiz olması için de sebeptir. Yemine kefâret için tutulan orucun art arda olduğunu belirtip bu hükmün, tilaveti nesh olan bir âyet ile sabit bulunduğunu söylemiştir. Abdullah İbn Mes'ud'un (vefat) sahih olan kıraatinde “*Onun keffareti (art arda) üç gün oruç tutmaktır.*⁸⁰” âyetindeki “mütetâbiât” lafzı neshedilmiş fakat gayr-i metlûv vahiyle hükmü bâki bırakılmıştır. Debûsî, bu kıraatin herkes tarafından unutulması ve Abdullah İbn Mes'ud'un kalbinde bırakılmasının, onun kıraatinin subûtu için olmayıp hükmün

---

⁷⁶Ebü'l-Velîd Halef b. Sad et-Tüçîbî el-Bâcî, *el-İhkâmü'l-fusûl fî ahkâmi'l-usûl* (Tunus: Daru'l-Ğarbi'l-İslami, 2008), 410; Gazâlî, *el-Mustasfâ*, 1/122.

⁷⁷Muhammed b. İsmâil b. İbrahim el-Buhârî, *el-Câmiu's-sahîh* (İstanbul: Çağrı Yayınları 1992), “Hudud”, 30; Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, *Sahîhu Müslim* (Beyrut: Daru İbn Hazm, 2010), “Hudud”, 15; Ebû İsâ Muhammed b. İsâ et-Tirmizî, *Sahîhu Müslim* (Beyrut: Daru İbn Hazm, 2010), “hudud”, 7.

⁷⁸Fahreddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî, *el-Mahsûl fî ilmi usûl'l-fikh* (Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1997), 1/547.

⁷⁹Suyûtî, *el-İtkân*, 2/721.

⁸⁰Maide, 5/89.

baki kalması için olduğunu söylemiştir. Sonuç olarak Abdullah İbn Mes'ud'dan gelmiş olan bu haber sebebi ile yemin kefaretinin hükmüne “art arda” kaydı konmuş ve bu hüküm korunmuştur.⁸¹

3.6.2. Hükümü Neshedilip Tilavetin Bâki Kalması

Kur'ân'da neshi kabul eden âlimler tarafından benimsenen neshin bu türü ilgili eserlerin esas konusunu teşkil etmiştir. Seleften gelen rivayetlerde ve buna bağlı olarak ilk dönemlerde yazılan eserlerde lafzı kalıp hükmü nesh edilen âyetlerin sayısı üç yüz civarında gösterilmektedir. Bunda, ilk dönem âlimlerinin nesh kelimesine daha sonraki dönem usûlcülerinin yüklediklerinden daha geniş bir anlam yüklemelerinin yanı sıra bazı âlimlerin neshte ifrata düşmelerinin etkisi olduğu anlaşılmaktadır. Bu konuda dikkat çekici bir örnek olarak Mekkî sûreler içinde yer alan ve müşriklerin eziyetlerine sabretmeyi, onlara aldırmamayı ve ilişmemeyi emreden âyetlerin müşriklerle savaşmayı emreden âyetle (Tevbe, 5/9) mensûh sayılması gösterilebilir.⁸²

Yine “*Kadınlarınızdan fuhuş (zina) yapanlara karşı içinizden dört şahit getirin. Eğer onlar şahitlik ederlerse, o kadınları ölüm alıp götürünceye veya Allah onlar hakkında bir yol açıncaya kadar kendilerini evlerde tutun (dışarı çıkarmayın)*”⁸³ ve “*Sizlerden fuhuş (zina) yapanların her ikisine de eziyet edin.*”⁸⁴ âyetleri gereğince İslamiyet'in ilk zamanlarında uygulanmakta olan cezanın, evde hapsedilme ve sözle taciz etme olduğunu, sonrasında bekarlara “celde”, evlilere de “recm” cezasının hükmedilmesiyle⁸⁵ söz konusu âyetin hükmü nesh edilerek nazmı bâki kalmıştır.⁸⁶ Yine “*kendilerini evlerde tutun.*”⁸⁷ ve “*her ikisine de*

⁸¹Abdullâh Muhammed b. Ömer b. İsâ ed-Debûsî, *Takvîmü'l-edille fi'l-usûl* (Beyrut: Daru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 2001), 247.

⁸²Abdurrahman Çetin, “Nesh” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV, 2006, 119-137), 580.

⁸³Nisa, 4/15.

⁸⁴Nisa, 4/16.

⁸⁵Ebü'l-Berekât en-Neseffî, *Medâriku'tenzîl*, 3/196.

⁸⁶Debûsî, *Takvîmü'l-Edille*, 246.

⁸⁷Nisa, 4/15.

eziyet edin”⁸⁸ âyetleri, Kur’ân’da nazımlarıyla ebedî olarak bâki kalmış bununla birlikte, konuyla ilgili hükümler Allah tarafından değiştirilmiştir.

Kur’ân kendisinden hüküm çıkarılıp onunla amel edinmek için okunur. Allah’ın kelâmı olma hasebiyle tilâvetiyle sevap kazanmak için de okunur. Bu hikmetten sebep tilâveti nesh edilmemiştir. Yine nesh daha çok kolaylık amacıyla olur. Bu yüzden ilahî hikmeti hatırlatmak ve zorluğun kaldırıldığını bildirmek için tilâveti nesh edilmeyip bırakılmıştır. Allah’ın, Müminlere bir nimeti olarak da dinin onlara bir kolaylık olduğunun farkına vardırılması olarak görülebilir.⁸⁹

Âlimler arasında en büyük tartışma konularından birisi de mensûh âyetlerin sayısıdır. Daha önce belirtildiği gibi nesh kavramının geniş tutularak tahsis, takyid, kasr ve istisna gibi birçok manayı içinde bulunduran anlayışlarda tabi ki nesh listesi kabarcaktır. Nesh terimi diğer kavramlardan arındırıldıktan sonra toplam sayının kırk, daha sonraki âlimlerin incelemeleri neticesinde bu sayının yirmi, on iki ve hatta beşe indiği görülmektedir.⁹⁰

3.6.3. Tilaveti ve Hükümü Birlikte Neshedilenler

Allah tilaveti önce indirmiş daha sonra tilavetiyle beraber hükmünü de neshetmiştir. Hz. Aişe'den gelen bir rivayete göre süt kardeşliğine ve evlenme engeli oluşmasına sebep olan on emme hakkındaki âyet daha sonra beş emzirme hükmüyle neshedilmiştir. Kur’ânda on emzirmeye dair âyetin tilaveti bulunmadığı gibi hükmü de yürürlükten kalkmıştır.⁹¹

On emme ile ilgili rivayet hadis kaynaklarında şu şekilde yer alır. “On defa emzirmek mahremiyet yapar. Daha sonra on defa emzirmek beş defa emzirmekle

---

⁸⁸Nisa, 4/16.

⁸⁹Muhammed Ali es-Sâbûnî, *Kur’ân İlimleri* (çev. Zeynel Abidin Tatlıoğlu, İnsan Yayınları, 1996), 88.

⁹⁰Suyûtî, *el-İtkân*, 2/32.

⁹¹Fahreddin er-Râzî, *el-Mahsûl*, 1/547-548; Amidî, *el-İhkâm*, 3/176; Mekkî b. Ebî Tâlib, *el-İzâh*, 69.

neshedildi. Hz. Peygamber vefat ettiği sıralarda bunlar Kur’ân’ın bir parçası olarak okunuyordu.”⁹²

“Şâyet insanoğlunun iki vadi dolusu malı olsa üçüncü vadiyi de ister. Onun karnını ancak toprak doldurur Allah tövbe edenin tövbesini kabul eder.”⁹³ bu rivayette de hem hükmü hem de tilaveti mensûhtur.⁹⁴

Resulullah’ın zamanında tilavetiyle beraber hükmün nesh edilmesini caiz görenler şu iki rivayeti delil olarak göstermişlerdir.

Birincisi Hz. Ayşe Kur’ân-ı Kerîm’de sütkardeşliği ile ilgili on defa süt emmenin olduğu ve daha sonra bu tilavetin nesh edildiğini söylemiştir.

İkincisi ise Übey b Kab’dan yapılan rivayete göre Ahzab sûresi, Bakara sûresi kadar veya daha uzundu. Sonra nesh edildi ve şimdiki duruma geldi.⁹⁵ Resulullah’ın vefatının ardından, Kur’ân’ın herhangi bir âyetinde bu şekilde bir neshin caiz olması söz konusu olmamıştır.⁹⁶ Nitekim yüce Allah, Kur’ân-ı Kerîm ile ilgili olarak, “*Onu biz indirdik koruyucusu da biziz.*”⁹⁷ diye buyurmaktadır. Âyette geçmekte olan “korumak”tan maksat, vahyin Allah yanında muhafazası anlamında değildir. Çünkü âyet bu şekilde anlaşıldığında Allah’ın haşa “unutma” ve “gaflet” ile nitelendirilmesi söz konusu olabilir. Allah’ın “*onun koruyucusu biziz*” ifadesiyle, maksadı, “insanların ellerinde bulunan Kur’ân’ı, biz inananların eli ile koruyacağız” demektir.⁹⁸ Allah’u Teâlâ bu âyetle İslam’dan önce vahyettiği kitapların –Tevrat, Zebur, İncil- insanlar tarafından tahrif edilerek hata

---

⁹²Ebû Dâvûd Süleyman b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî, *Sünen-i Ebû Davud* (İstanbul: el-Kutubu’s-Sitte ve Şuruhu, Çağrı Yayınları, 1992), “Nikah”, 11; Müslim, “Rada”, 6; Tirmizi, “Rada”, 3.

⁹³Muhammed b. İsmail, el- Buhârî, *el-Câmiu’s-sahîh* (Riyad: Daru’s-Selam, 1999), “Kitabu’r-Rikak”, 10.

⁹⁴Ebû Abdillâh Muhammed b. Ali b. Muhammed eş-Şevkânî, *Fethü’l-Kadîr min ilmi’t-tefsîr* (Beyrut: Daru İbn Hazm, 2005), 1/127.

⁹⁵Ebû’l-Ferec Cemâlüddîn Ali b. Muhammed el Bağdâdî İbnü’l-Cevzî, *el-Musaffâ bi-eküffi ehli’r-rusûh min ilmi’n-nâsîh ve’l-mensûh* (Beyrut: yy. 1989), 13; Zürkanî, *Menâhilü’l-irfân*, 2/154; Ebû Cafer Ahmed b. Muhammed b. İsmail el-Mısırî en-Nehhâs, *Kitâbü’n-nâsîh ve’l-mensûh* (Kuveyt: yy. 1988), 65.

⁹⁶Debûsî, *Takvîmü’l-edille*, 246.

⁹⁷Hicr, 17/9.

⁹⁸Debûsî, *Takvîmü’l-edille*, 246.

yaptıklarını ve bu hataya Hz. Muhammed'in ümmetini düşürmeyeceğini ve Kur'an-ı Kerim'i koruyacağını açıklamıştır.⁹⁹

3.7. Neshin Mahalli

Neshin mahallinden maksat, neshin ne tür hükümlerde cereyan ettiği. Usûlcülere göre neshin mahalli şer'î hükümlerdir. Fakat şer'î hükümler akaid, ahlak ve amel alanlarını kapsamaktadır. Ayrıca şer'î hükümler ya inşâî cümlelerle ya da ihbârî cümlelerle ifade edilmektedir. Bundan dolayı usûlcüler neshin sözü edilen alanların ve ifade ediliş şekillerinin hangisinde ve ne ölçüde söz konusu olduğunu ele almışlardır.

Bu bağlamda aklî hükümlerin neshi, sem'î hükümlerin neshi, mantuk'un neshi, mefhum'un neshi, haberlerin neshi, itikâd'a yönelik hükümlerin neshi, ebedîlik ifadesiyle yani "kiyamet gününe kadar" veya "ebediyyen" ifadeleri ile kayıtlanan hükümlerin neshi, va'd-vaîd'in neshi ve eşyanın güzellik veya çirkinliğinin kendi özlerinden mi kaynaklandığı veya Allah'ın hitabına mı bağlı olduğu meseleleri ele alınmış ve tartışılmıştır. Neshin caiz olan ve olmayan konuları şöyle açıklayabiliriz:

Allah'ı birliğini ve meleklerin secde ettiğini¹⁰⁰ haber veren âyetlerde neshin mümkün olmadığını buna karşılık neshin, şer'î hükümlerde mümkün olduğunu ifade edilmiştir.¹⁰¹

Âlimler neshin sadece emir ve nehiyde olacağını, bunu da Allah'ın insanlara bir lütfu olarak görmüşlerdir. Neshin ibadet ve muamelat furuunda gerçekleşirken asıllarında gerçekleşmez. İtikâd meselelerinde, ahlaki prensiplerde, haber veren cümlelerde ve tahsiste nesh gerçekleşmez.¹⁰² Ahlaki kurallarda Allah'ın koyduğu kurallarla ahlaki vasıfları kazanan insanların, zamanın değişmesiyle bu ahlaki kuralların değişiklik göstermediği için neshi kabul etmez.

---

⁹⁹Debûsî, *Takvîmü'l-edille*, 246.

¹⁰⁰Hicr, 15/30.

¹⁰¹Sadrüşşerîa es-Sânî b. Tâcişşerîa Ömer b. Sadrüşşerîa el-Buhârî, *et-Tavzîh fi halli ğavamizi't-tenkîh* (Beyrut: Daru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 1971), 2/66.

¹⁰²Kermi, *Kalâidu'l-mercan*, 61; Ebü'l-Hattâb es-Sedusi Katâde b. Diâme, *en-Nâsîh ve'l-mensûh fi kitâbillâhi Teâlâ* (Beyrut: Alemü'l-Kutub, 1989), 10; İbnü'l-Cevzî, *el-Musaffâ*, 12.

Haber olan cümleler yalan ve doğru ihtimali olduğundan bunun aklen ve naklen Allah için düşünülmesi muhaldir. Ameli ferî hükümlerle alakalı emir ve nehiylerde nesh mahalline girmektedir.¹⁰³

Cumhurun neshin emir ve nehye dâhil olduğu görüşünde olduğu ifade edilip, kimilerine göre mutlak olarak haberlerin de nesh edilmesinin caiz olduğu, kimilerine göre ise ancak emir ve nehy manâsında olan haberlerin nesh edilmesinin caiz olduğu ifade edilmiştir. Burada ne bu ifadelerin kimlere ait olduğu bildirilmiş ne de bu görüşlerin tartışması yapılmıştır.¹⁰⁴

Yapılan bu yorumlar doğrultusunda inanç, va'd-void, temel ahlaki değerler gibi dinin temel taşları olup değişmeyen konularda nesh gerçekleşmez. Nesh dinde daha çok değişmesi mümkün olan muamelat, emir ve nehyde gerçekleşir görüşü noktasında ittifak vardır.

3.8. Nesh Konusunun İncelenmesinden Doğan Bazı Meseleler

Âlimler nâsîh ve mensûh arasındaki ilişkisini , mensûh olan hükmün daha ağır bir hükümle nesh edilmesi, hükmün imtisalden önce nesh edilmesi, yapılan ziyadenin nesh sayılması, nesh olan bir hükmün yerine başka bir hüküm getirilmesi gibi bazı önemli konuları açıklamışlardır. Bizde bu konuların bazılarını açıklamaya çalışacağız.

3.8.1. Bir Hükmün Bedel Konulmaksızın Neshi Meselesi

Âlimlerin ekseriyetine göre bir hükmün yerine bedel bir hükmün getirilmesi sûretiyle neshedilmesi, caiz olduğu gibi bedel bir hükmün getirilmemesi halinde de nesh caizdir.¹⁰⁵

---

¹⁰³Ebû Muhammed b. Ali b. Ahmed b. Saîd ez-Zâhirî ibn Hazm, *en-Nâsîh ve'l-mensûh fi'l-Kur'âni'l-Kerîm* (Beyrut: Daru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 1986), 8; Zûrkanî, *Menâhilü'l-irfân*, 2/211; Ebû Cafer Ahmed b. Abdussamed b. Abdülhâk el-Hazrecî, *Nefsü's-sabah fi garîbi'l-Kur'ân ve nâsiha ve mensûha* (İstanbul: Mektebetu'l-İrşad, 1989), 28; Mustafa Zeyd, *en-Nâsîh fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 1/180.

¹⁰⁴Zerkeşî, *el-Burhân*, 2/31.

¹⁰⁵Gazâlî, *el-Mustasfâ*, 1/265; Fahreddin er-Râzî, *el-Mahsûl*, 3/319-320; Amidî, *el-İhkâm*, 3/135.

Bedelsiz bir neshin caiz görülmemesinde ise en büyük gerekçe olarak “*Biz bir âyetin hükmünü yürürlükten kaldırır veya onu unutturursak, mutlaka daha iyisini veya benzerini getiririz.*”¹⁰⁶ âyeti gösterilmektedir. Bu delili ileri sürenler neshin benzer veya daha hafif bir hükümle gerçekleşeceğini söylemektedirler. Âyette geçen daha iyisini veya benzerini getirmekten kasıt iyilik kazanma bakımından eşit veya daha fazla iyilik kazandıracak olan hükmün getirilmesidir.¹⁰⁷

Savaş esnasında müminlerin müşriklere mukavemet gösterme hususunda karşılık verdikleri oranla ilgili hükmün değişmesi bedel gelmesi durumuna örnektir. Önceden on Müslüman yüz müşriğe karşılık gelirken bu oran bire iki şeklinde değişmiştir.¹⁰⁸ Ona yüz oranı ise mendup, mübah veya memnû olarak sabit kalmıştır.¹⁰⁹

Müslümanlar başlangıçta kutsal bir mekan olması sebebiyle Beytülmakdis’e yönelerek ibadet etmişlerdir. Daha sonra kibleyi belirleyen Bakara/144. âyetin nâzil olmasıyla artık Kabe’ye yönelerek ibadet görevlerini yerine getirmişlerdir. Dolayısıyla bu âyetler arasında birbirlerini nesh edecek herhangi bir tenâkuz bulunmamaktadır.¹¹⁰

Nesh edilen âyete bedel olarak yeni bir hükmün gelmesi neshin kat’î şartlarından değildir. Nitekim Allah kadının boşanma iddetinde bir seneyi kaldırıp yerine dört ay on gün hükmünü getirmesi¹¹¹ gibi Necva sadakasını nesh ettiğinde yerine başka bir hüküm getirmemiştir. Ey iman edenler peygamberle özel görüşme yapmak istediğiniz zaman, bu görüşmenizden önce sadaka verin.¹¹² âyeti bedelsiz nesh edilmiştir.¹¹³

---

¹⁰⁶Bakara, 2/106.

¹⁰⁷Nesefî, *Medârikü’l-tenzîl*, 2/155.

¹⁰⁸Enfal, 65-66.

¹⁰⁹Ebû Bekr Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Meâfirî İbnü’l-Arabî, *en-Nâsîh ve’l-mensûh* (Mektebetü’s-Sekafeti ed-Diniyye, 1992) 2.

¹¹⁰İbnü’l-Arabî, *en-Nâsîh ve’l-mensûh*, 47.

¹¹¹Bakara, 2/234.

¹¹²Mücadele, 59/12.

¹¹³İbnü’l-Arabî, *en-Nâsîh ve’l-mensûh*, 2; Nesefî, *Medârikü’l-tenzîl*, 2/155.

3.8.2. Hükümün Daha Ağır Bir Hükümle Nesh Edilmesi

Bir hüküm, yerine bedel bir hüküm getirilerek nesh edildiğinde hükümün kendinden daha hafif veya daha ağır bir hükümle ya da misli bir hükümle nesh edilmesi şeklinde üç ihtimal söz konusudur. Bu ihtimallerden misli ya da daha hafif bir hükümle nesh edilmesinin caiz olması hususunda âlimler tarafından ittifak varken daha ağır bir hükümle nesh edilmesi konusunda ihtilaf meydana gelmiştir. Kaynaklarda önceki hükümün daha ağır bir hükümle neshinin caiz olmadığı görüşü Mu'tezili, Şâfiî ve Zâhirî âlimlerin bir kısmına nispet edilmiştir.¹¹⁴ Zâhirî mezhebine mensup olan İbn Hazm (ö. 456/1064) da kendilerinden ve diğer mezheplerden birtakım kimselerin bunun caiz olmadığını iddia ettiklerini ancak bunun hatalı bir görüş olduğunu belirtmiştir.¹¹⁵

Nâsihin, mensûhtan daha ağır bir hükümle gerçekleşmesi mümkündür. “Sizinle savaşanlara karşı Allah yolunda siz de savaşın”¹¹⁶ bu âyetten daha ağır bir hüküm bildiren “Müşrikler sizinle topyekün savaşmışları gibi siz de onlarla topyekün savaşın”¹¹⁷ âyetiyle nesh olmuştur.¹¹⁸

“Biz bir âyetin hükümünü yürürlükten kaldırır veya veya onu unutturursak, mutlaka daha iyisini veya benzerini getiririz.”¹¹⁹ âyetinde “daha hayırlı” ibaresiyle kulların daha kolay, daha hafif hükümlerle emrolunması kastedildiği için bir hükümün yalnızca ya benzeri ya da daha hafif bir hükümle nesh edilmesi zorunludur. Daha ağır bir hükümle neshi caiz görenler açısından âyette geçen “daha hayırlı” ifadesinin kulların lehine ve kolayına gelen hüküm şeklinde anlaşılması doğru değildir. Çünkü burada kastedilen asıl mana, kullara ağır gelse bile sonuç açısından onlar için daha hayırlı olan anlamındadır.¹²⁰

Bu şekilde ağır bir hükümle neshin caiz olmadığını iddia edenler sem’î ve aklî gerekçelerle eleştirilmiştir.

¹¹⁴Cüveynî, *et-Telhis*, 2/481; Amidî, *el-İhkâm*, 3/137.

¹¹⁵İbn Hazm, *el-İhkâm*, 6/93.

¹¹⁶Bakara, 2/190.

¹¹⁷Tevbe, 9/36.

¹¹⁸Nesefî, *Medârikü't-tenzîl*, 2/155.

¹¹⁹Bakara, 2/106.

¹²⁰Fahredden er-Râzî, *el-Mahsûl*, 3/320-321.

Nâsihin mensûhtan daha ağır bir hüküm ifade etmesi aklen caizdir. Bunu da daha çok maslahat ilkesinden yola çıkarak ortaya koymuşlardır. Allah kullarını önce hafif sonra daha ağır bir hükümle mükellef kılacağı gibi önce ağır sonra daha hafif bir hükümle de sorumlu tutabilir. Her iki durum da maslahata uygun ve aklen mümkündür.¹²¹

Semi' açıdan ise “Allah sizin için kolaylık istiyor, güçlük çekmenizi istemiyor.”¹²² “Allah yükünüzü hafifletmek ister”¹²³ âyetlerini ileri sürerek Allah’ın kullarını ağır yükümlülüklerle sorumlu kılmayacağını bu yüzden böyle bir neshin caiz olmayacağı iddia edilmiştir. Bu âyetler kendileriyle kolaylığın ve hafifliğin kastedildiği özel durumlar için nâzil olmuştur. Aynı zamanda şâyet bu anlayışa göre düşünülecek olursa Allah’ın kulların yaptığı tüm fiilleri mübah kabul ederek başıboş bırakması gerekirdi ki böyle bir şey söz konusu değildir. Müslümanlar miskinleri doyurma ve oruç tutma arasında muhayyer bırakılmıştır. Daha sonra oruçtaki bu muhayyerlik zorunlulukla nesh edilmiştir.¹²⁴

Sonuç itibariyle hükmün kendisinden daha ağır bir hükümle neshi ihtilaflı bir konu olmakla birlikte âlimlerin ekseriyetine göre caiz görülmüştür.

3.8.3. Nassa Yapılan Ziyadenin Nesh Sayılması

Nassa yapılan ziyadenin nesh sayılıp sayılmayacağı konusu ihtilaflı bir mesele olmakla birlikte temelde üç yaklaşımdan söz edilmektedir. Hanefî âlimlerin geneline göre ziyade her türlü nesh sayılırken¹²⁵ İbnü'l-Arabî'nin (ö. 543/1148) de içinde bulunduğu bazı ulemâya göre ziyade hiçbir şekilde nesh olarak kabul edilmemektedir. Diğer bir kısım âlime göre ise yapılan ziyade eğer hükmün değişmesine sebep oluyorsa bu durumda nesh meydana gelmektedir.¹²⁶

¹²¹Gazâli, *el-Mustasfâ*, 266.

¹²²Bakara, 2/185.

¹²³Nisa, 4/28.

¹²⁴Gazâli, *el-Mustasfâ*, 266-267.

¹²⁵Cessâs, *el-Fusûl*, 2/279; Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed es-Serahsî, *Usûlü'l-fikh* (Beyrut: Daru'l-Marife, ts.), 2/82.

¹²⁶Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. Abdillâh et-Türkî el-Mısrî Zerkeşi eş-Şafîî, *el-Bahrü'l muhîr fî usûli'l-fikh* (Daru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 1994), 5/204; Fahreddin er-Râzî, *el-Mahsûl*, 3/363; İbnü'l-Arabî, *en-Nâsîh ve'l-mensûh*, 8.

Gazâlî (ö. 505/1111) peşin bir hüküm vermeden önce ziyade ile ziyade yapılan arasındaki ilişkinin incelenmesi gerektiğini belirtmiştir. Gazâlî'ye göre nâssa ziyade üç şekilde meydana gelmektedir. Birinci olarak yapılan ziyade ile nâs arasında bir ilişki olmadığını bilinmesidir.

Örneğin namaz ve oruç vâcip kılındıktan sonra hac ve zekâtın vâcip kılınması namaz ve orucun vucûbiyetinden bir şey değiştirmedığı için burada nesh söz konusu değildir. İkinci olarak ziyadenin ziyade yapılabilecek şekilde birbirlerinden ayrılmayacak şekilde birleşmesi durumudur. Mesela iki rekât olan sabah namazı dört rekâta çıkarıldığında nesh meydana gelmektedir. Çünkü dört rekât olmadan önce iki rekât kılındığında sabah namazı yükümlülüğü yerine getirilebilmektedir. Gazzâlî bununla birlikte sabah namazının iki rekatten dört rekât olarak vâcip kılınması durumunda ortada kaldırılan şer'î bir hükmün bulunmaması sebebiyle bu durumun nesh olarak kabul edilmeyeceğini de belirtmiştir. Üçüncüsü ise ilk iki ziyade şeklinin arasında kalan ve nesh olarak addedilmesi ihtilafı olan kısım"dır. Mesela kâzif haddinde seksen celdeye yirmi celde daha ilave edilmesindeki ziyade ne orucun namazdan ayrılmasındaki gibi ne de sabah namazının iki rekâtına dört rekât ilave edilmesindeki birleşme gibidir. Bu yüzden neshin bu kısmında ihtilaf edilmiştir.¹²⁷

Ebû Hanîfe (ö. 150/767) ve ashâbına göre ihtilaf edilen kısımdaki ziyade nesh olarak kabul edilmektedir. Katl kefâretinde ve âzad edilecek köle de mü'min vasfının şart koşulmasında olduğu gibi mutlak ifadelerin kayıtlanması mutlağın mutlaklığını ortadan kaldırdığı için bu gibi durumlar onlara göre nesh olarak nitelendirilmiştir.

İbnü'l-Arabî, "Âlimlerimiz nâssa yapılan ziyadeyi nesh olarak kabul etmemişlerdir." diyerek sonradan gelen âlimlerin bu meseleyi daha çok incelediğini ifade etmiştir. Nitekim Kadı Ebû Bekir Bâkılânî (ö. 403/1013) bu mesele hakkında şöyle demiştir: "Şâyet ziyade asıl hükmü değiştiriyorsa bu nesh'tir. Ancak asıl hükmü olduğu hal üzere bırakıp onu açıklıyorsa bu nesh sayılmaz." Aynı görüşte olanlar bu konuda ziyade olmaksızın cüzlerin bir hüküm bildirdiğini, daha sonra hükme ziyade olması durumunda mevcut hükmün ortadan

---

¹²⁷Gazâlî, *el-Mustasfâ*, 259-260.

kalktığını ve böylece neshin meydana geldiği şeklindeki açıklamayı da delil olarak ileri sürmüşlerdir.¹²⁸

Nassa yapılan ziyadeyi hiçbir şekilde nesh olarak kabul etmeyen İbnü'l-Arabî'nin bu görüşü “Şayet nâssa yapılan ziyade nesh kabul edilseydi şeriât Hz. Peygamber'e tek seferde vahyedilirdi. Bu icmâen sakıttır.” şeklinde cevap vermiştir.¹²⁹ “Zina eden kadın ile zina eden erkeğin her birine yüz sopa vurun.”¹³⁰ İmam Şâfiî (ö. 204/820) ve Ahmed bin. Hanbel'e (ö. 241/855) göre Müslim'den (ö. 261/875) rivayet edildiği üzere “Bekâr bir kimse zina ettiğinde celde yapıldıktan sonra sürgün edilirken evli bir kimse zina ettiğinde celdeyle birlikte recm cezası uygulanmaktadır.” rivayeti üzerine bekâr olup zina eden kişiler celdeyle birlikte sürgün cezasına uğratılmaktadır. Hanefilere göre ise ilgili âyette Allah sürgün cezasını zikretmediği için sadece celde uygulanmaktadır. Bu nedenle sürgün cezasını da vâcip kılanlar ziyadede bulunmuş olur ki nâssa ziyade de nesh olarak kabul edilmektedir. İbnü'l-Arabî nâssa ziyadeyi nesh olarak kabul etmediğini belirterek bu husustaki görüşünü ifade etmiştir.¹³¹

Nassa yapılan ziyadenin nesh veya beyân olarak değerlendirilmesi esasen Hanefiler ve Cumhur arasında şöyle bir farklılığa sebebiyet vermiştir. Hanefilere göre nassa yapılan ziyade nesh sayıldığı için ancak kendisiyle neshin caiz olduğu mütevâtir veya meşhur bir haberle ziyade yapılması mümkünken Cumhur'a göre nesh değil de beyân olarak kabul edildiği için haber-i vâhid gibi zannî delillerle ziyade yapılması mümkündür.¹³²

---

¹²⁸İbnü'l-Arabî, *en-Nâsîh ve'l-mensûh*, 6.

¹²⁹Ebû Bekr Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Meâfirî İbnü'l-Arabî, *el-Mahsûl fî usûli'l-fikh* (Amman: Daru'l-Beyarık, 1999), 90.

¹³⁰Nur, 24/2.

¹³¹Ebû Bekr Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Meâfirî İbnü'l-Arabî, *Ahkâmü'l-Kur'ân* (Beyrut: Daru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 2003), 1/462.

¹³²Gazâlî, *el-Mustasfâ*, 261; Fahreddin er-Râzî, *el-Mahsûl*, 3/363-373; Ebu Yalâ Muhammed b. el-Hüseyn b. Muhmmmed b. Halef el-Ferrâ, *el-Udde fî usûli'l-fikh* (Riyad: yy., 1993), 3/814-820.

3.8.4. Hükümün Şartındaki Ziyadenin veya Noksanlığının Nesh Kabul Edilmesi

Bir ibadetin şartına yapılan ziyadenin veya noksanlığın nesh sayılıp sayılmayacağı hususunda ulemâ ihtilaf etmiştir. Bu husus daha geniş ele alınarak şu şekilde açıklanmıştır.

Bir ibadetin bir kısmı, şartı veya sünnetlerinden birinin nesh edilmesi durumu kimi âlimlere göre ibadetin aslının değil de bir kısmının nesh edilmesi anlamına gelirken kimi âlimlere göre aslının nesh edilmesi anlamına gelmektedir. Diğer bir kısım âlime göre ise ibadetin şartındaki nesh ibadetin aslının nesh edilmesi anlamına gelmezken bir kısmının nesh edilmesi aslının nesh edilmesi anlamına gelmektedir. Bu gruptaki âlimler ibadetin şartının “ibadetin bir kısmı” olarak isimlendirilmesine izin vermemişlerdir. Fakat bazıları ibadetin şartını ibadetin kısmı olarak kabul etmişlerdir.

Başka bir ifade ile ibadetin bölünerek bir kısmının çıkarılması ibadetin tamamen aslının nesh edilmesi anlamına gelmektedir. Bunun aksine ibadetin sünnetinin çıkarılması ise ibadetin aslının nesh edilmesi anlamına gelmemektedir. İbadetin şartının bir kısmının çıkarılmasının nesh sayılıp sayılmaması ise âlimler nezdinde tartışmalı bir meseledir. Gazâlî’ye göre ibadetin şartının çıkarılması derinlemesine tahkik edildiğinde ibadetin bir kısmının çıkarılması gibi değerlendirilmesi daha uygundur.¹³³

İbnü’l-Arabî bir ibadetin şartına ziyade ve noksanlıkta bulunulmasını nesh olarak kabul etmiş ve bunun çok basit bir konu olduğunu, sözü fazla uzatmanın herhangi bir faydası olmayacağını belirtmiştir. İbnü’l-Arabî bu hususta zihâr âyetindeki köle âzat etmede mümin olma şartını örnek olarak verip burada nesh değil de tahsis olduğunu belirtmiştir. “*Karılarına zihâr yapıp da sonra dediklerinden dönenlerin, onlarla temas etmeden önce bir köle âzat etmeleri gerekir.*”¹³⁴ âyetinde genel anlamda köle âzat etmeden bahsedilirken “*Öldürülen, mümin olmakla birlikte size düşman olan bir topluluktan ise mümin bir köle âzat*

---

¹³³Gazâlî, *el-Mustasfâ*, 157-259.

¹³⁴Mücadele, 58/3.

etmek lâzımdır."¹³⁵ âyeti ile âzat edilecek köleye mümin olma şartı koşulmuştur. Şartın ziyadesi hususunda genelde örnek verilen bu âyetler arasında nesh değil de tahsis ilişkisi bulunmaktadır.¹³⁶

3.8.5. Hükümün Uygulanmadan Önce Nesh Edilmesi

Neshi kabul edenler, bu hususun emredilen bir hükümün yerine getirildikten sonra nesh edilmesini kabul etmişlerdir. Ancak emredilen bir hükümün yerine getirilmesine imkan verilmeden nesh edilmesi hususu âlimler nazarında ihtilaf edilen bir konu olmuştur.

Cumhur'a göre emredilen fiilin yapılmasına imkan verilmeden nesh edilmesi caizdir. Başta Eş'arî usûl âlimleri olmak üzere usûlcülerin çoğunluğuna göre sahih olan görüş budur. Nitekim Süyûtî de neshin cârî olduğu üç kısım içerisinde kendisiyle amel edilmeden bir hükümün nesh edilmesi kısmına Necvâ sadakasının neshini örnek mahiyetinde zikretmiştir.¹³⁷

Âlimlerin ekseriyeti emir olan hükümlerle amel edilmeden mensûh olmasını caiz olduğunu kabul etmişlerdir.¹³⁸

Bu meselede iki örnek verecek olursak;

Birinci örnekte "*Ey iman edenler! Peygamberle özel görüşme yapmak istediğiniz zaman, bu görüşmenizden önce bir sadaka verin*"¹³⁹ Hz. Ali bu âyetin kendisi sayesinde mensûh olduğunu ve ümmetin üzerinden büyük bir zorluğun

---

¹³⁵Nisa, 4/92.

¹³⁶Zerkeşî, *el-Bahrü'l-muhît*, 5/220; Amidî, *el-İhkâm*, 3/168.

¹³⁷Ebü'l-Feth Alaüddîn Muhammed b. Abdülhamîd b. Hüseyin el-Üsmendî, *Bezlü'n-nazar fi'l-usûl* (Kahire: Mektebetu Daru't-Turas, 1992), 318.

¹³⁸Ebü Muhammed Cemâlüddîn Abdürrahim b. Hasan b. Ali el-İsnevî, *Nihâyetü's-sûl fi şerhi minhâci'l-usûl* (Beyrut: Daru İbni Hazm, 1999), 1/593-394; Amidî, *el-İhkâm*, 3/115; İbnü'l-Arabî, *el-Mahsûl*, 1/147-148; Mustafa Zeyd, *en-nesh fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 1/182; İbnü'l-Arabî, *en-Nâsih ve'l-mensûh*, 264; Şemsüddîn Muhammed b. Müflih el-Makdisî, *Usûlü'l-fikh* (Riyad: Mektebetu'l-Ubeykan, 1990), 3/1123-1124.

¹³⁹Mücadele, 58/12.

kalktığını ifade etmiştir. Bu âyetin hükmünün uygulanmadan mensûh olduğuna delil olarak getirilmiştir.¹⁴⁰

İkinci örnek ise isrâ hadisesinde farz kılınan elli vakit namazdır. İsrâ olayı gece yarısı meydana gelmiş olup ve daha sabah olmadan Peygamberimiz Mekke'ye dönmüştür. Bu farz kılınan elli vakti yerine getirmesi için bir gün geçmesi gerekir. Dolayısıyla bu kırk beş vakit namaz uygulanmadan nesh edilmiştir.¹⁴¹

Bu örneklerden anlaşılacağı üzere emredilen bir hükmün daha amel edilmeden mensûh olduğu anlaşılmaktadır.

Bu görüşlerin aksine bir kısım âlimler bunun caiz olmadığını savunmuşlardır.¹⁴²

Caiz olmadığı görüşü en temelde üç gerekçeye dayanmaktadır. Birincisi emredilen fiilin yerine getirilmesine imkan verilmeden önce nesh edilmesi, emir ve nehyin mükellefe aynı anda ilzâm edilmesi anlamına geleceği için hükmün neshinin bedâya yol açacak olmasıdır. İkincisi böyle bir durumda hükmün neshi mükellef açısından hem iyi hem kötü addedilmesi gibi gerçekte kabul edilemez bir sonuca sebebiyet verecek olmasıdır. Üçüncüsü ise bir hükmün emredilmesi veya nehyedilmesinin asıl amacı kalben azmetmek veya inanmak değil, bedeni ameldir. Bu yüzden amel edilmeden bir emrin neshi caiz değildir.¹⁴³

3.8.6. Neshte Kavil-Fiil İlişkisi

Peygamberimizin sünneti kavlî ve fiilî sünnetler olmak üzere iki kategoride ele alınmıştır. Hz. Peygamber'in tasvipleri de vardır ki bu tasvipler İbnü'l-Arabî'ye göre kavlî sünnetler içerisinde değerlendirilmelidir.¹⁴⁴ Bu başlık

---

¹⁴⁰Mekkî b. Ebî Tâlib, *el-İzâh*, 419; İbnü'l-Arabî, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, 4/201; Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalânî, *Fethü'l-bârî şerhi sahîhi'l-Buhârî* (Beyrut: Daru'l-Marife, 1960), 13/340.

¹⁴¹İbn Hazm, *en-Nâsîh ve'l-mensûh*, 515.

¹⁴²el-Üsmendî, *Bezlü'n-nazar fi'l-usûl*, 318.

¹⁴³Ekmelüddîn Muhammed b. Mahmûd er-Rûmî el-Bâbertî, *et-Takrîr ala usûli'l-pezdevî*, (Kuveyt: yy., 2005), 157.

¹⁴⁴İbnü'l-Arabî, *en-Nâsîh ve'l-mensûh*, 386.

da kavli sünnetler ile fiilî sünnetler arasındaki nesh ilişkisini ele alarak esas itibariyle hadislerdeki neshi konu edinmektedir. Nitekim hadislerin birbiriyle çelişki olması durumunda nesh yöntemi ile bu çelişki giderilmeye çalışılmaktadır.

Hz. Peygamber'in bir konudaki emri ile fiilînin zıt olması durumunda birinin diğerine tercihi yoktur.¹⁴⁵ Hz. Peygamber'in kavli ile fiilînin çelişmesi durumunda hangisinin tercih edileceği hususunda âlimlerin ihtilaf ettiklerini belirtilmiştir. Bazı âlimler daha güçlü olduğu için Hz. Peygamber'in fiilîni kavliye tercih ederken diğer bir kısmı ise fiilînin değil de kavlin bir sigaya sahip olması, kavlin birçok manayı barındırması, fiilin sadece sûretinin olması gibi bazı sebepleri göstererek Peygamberin kavliyi fiilîne tercih ederek savunmuşlardır.¹⁴⁶

Fiil ve kavlin dışında getirilen delile göre bazen fiil bazen de kavil tercih edilir. Bu ikisinin eşit ve zıt bir şekilde birbirine teâruz ettiğini savunup, birinin tercih edilebilmesi için bunların dışında başka bir delile ihtiyaç duyulduğuna hükmetmiştir.¹⁴⁷

Peygamberimizden rivayet edilen kavli ve fiilî hadisler arasında çelişki varsa ve rivayetlerin sıhhat bakımından eşitse nesh olgusuna bakılır. Bu da ancak rivayet edilen hadislerin tarihine bakma zorunluluğu taşır.

Hz. Peygamber'in sözlerinin ve fiillerinin aynı konuda çelişmesi durumunda sonuncu olan ilkinde tercih edilir. Yani Hz. Peygamber'in kavli sünneti fiilî sünnetinden sonra ise kavli olanı, fiil kavil'den sonra ise fiilî sünnetindeki hüküm esas alınır. Buna göre haberin haberle, sünnetin sünnetle, Hz. Peygamber'in fiilînin de kavliyle nesh edilmesinde bir sakınca yoktur.¹⁴⁸

Hz. Peygamberin oturan kişinin ayakta olan cemaate imamlık yaparak namaz kılmayı yasaklamıştır. Daha sonra vefat etmeden önce hastalığında

---

¹⁴⁵Ali Osman Koçkuzu, "Hadiste Nâsîh Mensûh", *Marmara Üniversitesi İlahiyet Fakültesi Yayınları* (İstanbul: Dizerkonca Matbaası, 1985), 134.

¹⁴⁶İbnü'l-Arabî, *en-Nâsîh ve'l-mensûh*, 11-112.

¹⁴⁷İbnü'l-Arabî, *en-Nâsîh ve'l-mensûh*, 112.

¹⁴⁸İbnü'l-Arabî, *en-Nâsîh ve'l-mensûh*, 112.

oturarak imamlık yapmasıdır.¹⁴⁹ Fiilî hadisin zaman açısından sonra olamsından dolayı kavli hadisi nesh etmiştir.

Kavli hadisin fiilî hadisten sonra gelmesine örnek olarak: Hz. Peygamber Müslüman çobanlara kısas olarak müsleyi uygulamıştır.¹⁵⁰ Sonrasında ise bu uygulamayı yaparak öldürmeyi kaldırmıştır¹⁵¹ hadisi gösterilir. Peygamber tarafından verilen bu cezanın had ile ilgili âyetlerden önce vuku bulduğunu, sonrasında had âyetlerinin nazil olmasıyla musle uygulamasını kaldırdığı ifade edilmiştir.¹⁵² Buna benzer ifadeler birçok alim tarafından yapılmıştır.¹⁵³

Buraya kadar, kavli ve fiilî hadisler arasındaki ilişkiyi tarih açısından önce ve sonra gelmeleriyle ilgili olan görüşleri açıkladık. Eğer kavli ve fiilî hadisler arasında zıtlık olup ve tarihleri bilinmiyorsa neshin uygulanamayacağını savunan âlimler bunların arasındaki hangi hadisin tercih edileceğine dair kendilerine göre bazı kriterler belirlemişlerdir. Şîrâzî (ö. 476/1083), İbnü'l-Hümâm (ö. 861/1457), İbni Hâcip (ö. 646/1249), Cessâs (ö. 370/981), Âmidî (ö. 631/1233), Râzî (ö. 606/1210), İbni Hazm gibi âlimler kavli ve fiilî hadis arasındaki tarihin bilinmemesi durumunda kavli hadisin tercih edileceğini belirtmişlerdir. Bunlar kavlin fiilden daha kuvvetli olduğunu söylemişlerdir.¹⁵⁴

Taberî (ö. 310/923) ve bazı Şafîî âlimler, iki hadis arasında tarihin bilinmediği durumlarda fiilî hadisin tercih edilmesinin daha uygun olacağını söylemişlerdir.¹⁵⁵

Bâkillânî ve Gazâlî böyle durumlarda tevakkuf edilmesi gerektiğini söylemişlerdir. İbn Hazm detaylı bilgi veren hadisi tercih etmiştir. Râzî fiilî

---

¹⁴⁹Müslim, "Salat", 21.

¹⁵⁰Buhârî, "Kitabu'l-Muharibin", 1.

¹⁵¹Buhârî, "Meğazi", 34.

¹⁵²Ebû Muhammed Abdullâh b. Müslim b. Kuteybe ed-Dîneverî, *Te'vilü Muhtelifi'l-Hadîs* (Beyrut: Mektebu'l-İslami, 1999), 246.

¹⁵³Ebû Cafer Ahmed b. Muhammed b. Selâme el-Mısırî et-Tahâvî, *Şerhü'l-meâni'l-âsâr* (Beyrut: Alemu'l-Kutub, 2201), 5/3; Ebû Abdillâh Muhammed b. İdris Abbâs eş-Şâfîî, *el-Üm* (Beyrut: Daru'l-Marife, 1411), 4/259.

¹⁵⁴Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed el-Halebî İbn Emîrû'l-Hâc, *et-Takrîr ve't-tahbîr* (Beyrut: Daru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 1983), 3/14.

¹⁵⁵Zerkeşî, *el-Bahrü'l-muhît*, 6/52.

hadisin kavlı hadisten sonraki bir döneme ait olduğunda ümmeti kapsar şekline açıklamıştır.¹⁵⁶

3.9. Neshin Kısımları

Mekkî (ö. 437/1045), “el-Îzah li-nâsihi'l-Kur'ân ve mensûhih” adlı eserinde neshi beş kısma ayırmıştır.¹⁵⁷ Biz burada üç kısım hakkında bilgi vereceğiz. Bunlar: Kur'ân'ın Kur'ânla, sünnetin Kur'ânla ve Kur'ân'ın sünnetle nesh olmasıdır. Çalışmamızda âyetler arasında neshi inceleyeceğimizden, sadece bu üç kısım hakkında bilgi vermeyi uygun gördük.

3.9.1. Kur'ân'ın Kur'ân'la Neshi

Nesh taraftarlarına göre Kur'ân'ın Kur'ân ile neshi icma ile sabittir.¹⁵⁸ Âlimler bu nesh çeşidine Kur'ândan pek çok örnek vermişlerdir. Bunlardan bazıları şunlardır:

*“Kendilerine ölüm gelip de geride eşler bırakacak olanlarınız, onların bir yıl süreyle evlerinden çıkarılmadan geçimlerinin sağlanmasını vasiyet etsinler. Şayet onlar kendi istekleriyle çıkıp giderlerse, kendileri hakkında meşru olarak yaptıklarından dolayı size bir günah yoktur.”*¹⁵⁹ âyetinin “İçinizden ölenlerin geride bıraktıkları eşleri kendi başlarına dört ay on gün beklerler. Bekleme sürelerinin sonuna geldiklerinde kendileri hakkında, normal ölçülerde yapıp ettiklerinden size bir sorumluluk yoktur. Allah yaptığımız her şeyden haberdardır.”¹⁶⁰ âyetiyle nesh edilmiştir.¹⁶¹

“Ey iman edenler! Peygamberle özel görüşme yapmak istediğiniz zaman, bu görüşmenizden önce bir sadaka verin. Sizin için en iyi ve en nezih davranış

---

¹⁵⁶Ebü'l-Kasım Şihabüddin Abdurrahmân b. İsmâil b. İbrahim el-Makdisî, *el-Muhakkak min ilmi'l-usûl fî mâ yeteallaku bi-efâli'r-Resûl* (Riyad: yy., 1990), 509.

¹⁵⁷Zürkanî, *Menâhilü'l-irfân*, 2/274.

¹⁵⁸Zerkeşî, *el-Burhân*, 2/32; Zürkanî, *Menâhlü'l-irfân*, 2/236; İbnü'l-Cevzî, *Nâsihü'l-Kur'ân*, 97; Serahsî, *Usûlü'l-fikh*, 2/67; İbni Hazm, *el-İhkâm*, 4/107.

¹⁵⁹Bakara, 2/240.

¹⁶⁰Bakara, 2/234.

¹⁶¹İsnevî, *Nihyetü's-sûl*, 1/239.

budur. Şayet bulamazsanız, bilin ki Allah çok bağışlayandır, çok merhametlidir."¹⁶² bu âyeti celile de, Allah, Müslümanlardan Hz. Peygamber'le görüşmelerinden önce sadaka vermelerini emretmiştir. Ancak bu hükmü başka bir âyetle nesh etmiştir. "*Özel görüşme yapmadan önce sadaka verecek olmanızdan dolayı (vermediğiniz takdirde) korkuya mı kapıldınız? Madem bunu yapamadınız Allah da sizi bağışladı, o zaman namazı özenle kılın, Allah'a ve resulüne itaat edin. Allah yapıp ettiklerinizden tamamen haberdardır.*"¹⁶³ bu âyette bir önceki âyetin müslümanlara ağır geldiği, bunu yerine getiremeyeceklerinden dolayı korktukları bildirilerek bu hükmün mensûh olduğu haber verilmiştir.¹⁶⁴

*"Göklerde ve yerde ne varsa hepsinin mülkiyeti Allah'a aittir. İçinizdekini açığa vursanız da gizleseniz de Allah sizi ondan hesaba çeker. Sonra dilediğini bağışlar, dilediğine azap eder; Allah her şeye kadirdir."*¹⁶⁵ âyeti "*Rabbimiz! unuttur veya yanılırsak bizi cezalandırma! Bizden öncekilere yüklediğin gibi bize de ağır yük yükleme! Üstesinden gelemeyeceğimiz şeyleri boynumuza borç kılma! Bizi bağışla, ayıplarımızı ve bize rahmetinle muamele buyur! Sen bizim sahibimiz ve yardımcımızsın; artık İnkarcı topluluğa karşı bize yardım et.*"¹⁶⁶ âyetiyle nesh edilmiştir.¹⁶⁷ Buna daha birçok âyeti vermek mümkündür.

3.9.2. Sünnet'in Kur'ân'la Neshi

Sünnet'in Kur'ân ile neshi hususunda ise ihtilaf vardır. Fukâha ve kelâmcıların çoğunluğu bu nesh çeşidini kabul edenler arasındadır ve birçok olayı sünnetin Ku'rân'la neshine delil olarak zikretmişlerdir. Bu olaylardan biri şudur: "Peygamber Hudeybiye yılında Mekke halkıyla bir antlaşma imzaladı. Antlaşmanın şartlarından birisi de Mekkelilerden biri Müslüman olarak gelirse gelen kişi tekrar karşı tarafa teslim edilecekti. Daha sonra Allah, gelen kadınların geri gönderilmesini men eden şu âyeti indirdi: "*Ey iman edenler! Mümin kadınlar*

---

¹⁶²Mücadele, 58/12.

¹⁶³Mücadele, 58/13.

¹⁶⁴İbn Kesir, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-azîm*, 8/50.

¹⁶⁵Bakara, 2/284.

¹⁶⁶Bakara, 2/286.

¹⁶⁷Suyûtî, *el-İtkân*, 602.

göç ederek size geldiklerinde -onların imanlarını Allah daha iyi bilmekle beraber- siz onları sınavın. Eğer mümin olduklarını anlarsanız, onları kâfirlere iâde etmeyin... ”¹⁶⁸ bunun üzerine Peygamber gelen kadınları geri göndermedi.”¹⁶⁹

Sünnet’in Kur’ân ile nesh edilmesinin mümkün olmadığını iddia edenler ise sünnet’i Kur’ân’ın açıklayıcısı konumunda görenlerdir. Bu tür neshin olmadığını savunanlar, sünnetin Ku’rân’la neshedilmesi durumunda insanlar için dinin karmaşık hale geleceğini ve insanların sünnete olan güveninin zedeleneceğini söylemişlerdir.¹⁷⁰

3.9.3. Kur’ân’ın Mütevâtir Sünnet’le Neshi

Nesh taraftarları neshin tüm kısımlarında ihtilaf etmekle birlikte, bu konu üzerinde daha çok tartışmışlardır. Kur’ân’ın sünnet’le neshi caizdir ve caiz değildir diyenler de kendi içinde ihtilaf etmiştir. Serahsî, hadisin âyeti nesh edebilmesi için mütevâtir ve meşhur olması gerektiğini söylemiştir. Ayrıca Peygamberimizin hayattayken ahad hadisle de âyetin neshi caiz olduğunu ileri sürmüştür.¹⁷¹ İmam Şafiî hadisin mütevâtir derecesinde olsa da âyeti nesh etmesinin caiz olmayacağını ifade etmiştir.¹⁷² Süyûtî (ö. 911/1505) ise, hadislerinde aynı âyetler gibi nazîl olduğunu söyleyerek hadisin âyeti nesh ettiğini ifade ederek caiz görmüştür.¹⁷³ Caiz olduğunu söylemekle birlikte kimi âlimlere göre bu şekilde nesh gerçekleşmiştir kimi âlime göre ise caiz olmakla birlikte gerçekleşmemiştir. Bu konuda sadece caiz olan hususta birkaç örneğini zikredeceğiz:

Nur 24/2. âyetin Sünnet ile Neshi

“Zina eden kadın ile zina eden erkeğin her birine yüz sopa vurun. Allah’a ve âhiret gününe inanıyorsanız, Allah’ın dinini uygulama hususunda o ikisine

---

¹⁶⁸Mümtehine, 60/10.

¹⁶⁹Âmidî, *el İhkâm*, 3/186; Zürkanî, *Menâhilü’l-irfân*, 2/190; Serahsî, *Usûlü’l-fikh*, 2/77

¹⁷⁰Zürkanî, *Menâhilü’l-irfân*, 2/192; Âmidî, *el-İhkâm*, 3/187.

¹⁷¹Serahsî, *Usûlü’l-fikh*, 2/77-78.

¹⁷²Ebû Abdillâh Muhammed b. İdris b. Abbâs eş-Şafiî, *er-Risâle* (Mısır: Mektebetü’l-Hakibi, 1940), 1/106.

¹⁷³Suyûtî, *el-İtkân*, 2/701.

karşı merhamet duygusuna kapılmayın. Mü'minlerden bir topluluk da onların cezalandırılmasına şahit olsun.” en-Nur 24/2. âyette zina edenler lafzı evlileri de bekarları da kapsamaktadır. Bu âyet Peygamberimiz, Maiz adındaki sahâbi ile kadın arasındaki zina olayı sabit olunca ikisinde muhsan olduklarından dolayı celde uygulamadan sadece recm etmiştir. Peygamberimizin bu uygulamasıyla nesh edilmiştir. Onların cezasını recme bağlamıştır.¹⁷⁴

Bakara 2/180. âyetin Sünnet ile Neshi

“Birinize ölüm yaklaştığında, eğer geriye mal bırakıyorsa anâsına, babasına ve akrabasına uygun bir vasiyette bulunması, sakınanlara bir borç olmak üzere yazıldı.” el-Bakara 2/180. âyeti “Allah her hak sahibine hakkını vermiştir. Artık varis olana vasiyetle mal bırakmak yoktur.”¹⁷⁵ rivayeti ile bu ayet nesh olmuştur.¹⁷⁶

Neshin diğer türleri ise sünnetin sünnetle, Kur’ân’ın icmâ, icmânın icmâ ile neshidir.

3.10. Nesh Edilen Âyetlerin Sayısı

Nesh taraftarlarınca diğer bir ihtilaf konusu neshin vuku bulduğu âyetlerin sayısıdır.

Nesh taraftarlarının nesh edildiğini iddia ettikleri âyetlerin sayısını ve bu sayılar arasındaki farklılığı görebilmek için Mustafa Zeyd’in “en-Nesh fi’l-Kur’ân’il-Kerîm” adlı eserindeki nesh edildiği iddia edilen âyetlerin çizelgesi şu şekildedir:

¹⁷⁴Âmidî, *el-İhkâm*, 3/19; Zürkanî, *Menâhilü’l-irfân*, 2/242.

¹⁷⁵Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrahim el-Cufî el-Buhârî, *Sahîhi’l-Buhârî*, (Bulak: Matbaatu’l-Kübra), 1312, “Vasiyet”, 6.

¹⁷⁶Âmidî, *el-İhkâm*, 3/153; Zürkanî, *Menâhilü’l-irfân*, 2/243.

Tablo 1. Nesh Edildiği İddia Edilen Âyetlerin Çizelgesi¹⁷⁷

Sıra No	Sûre No	Sûrenin Adı	İbn Hazm	Nehhâs	İbn Selâme	Abdul Kâhir	İbn Berekât	İbnül Cevzî	Süyûtî	Kermî	Üchûrî
1	2	Bakara	26	30	26	18	26	37	7	26	26
2	3	Ali İmrân	5	3	5	-	5	10	1	5	5
3	4	Nisâ	24	10	24	9	24	26	5	22	22
4	5	Mâide	9	7	9	4	9	9	-	9	9
5	6	Enâm	14	5	14	4	14	18	-	14	14
6	7	Araf	2	1	1	1	1	3	-	2	3
7	8	Enfâl	6	8	6	5	6	8	1	6	6
8	9	Tevbe	7	9	7	3	7	9	1	7	7
9	10	Yûnus	4	1	5	-	5	6	-	6	5
10	11	Hûd	2	1	3	-	3	4	-	4	4
11	12	Yûsuf	-	1	-	-	-	-	-	-	-
12	13	Rad	2	-	2	-	2	2	-	2	2
13	14	İbrahim	1	-	1	-	1	-	-	1	1
14	15	Hicr	5	2	4	-	4	5	-	4	4
15	16	Nahl	5	2	3	2	3	5	-	3	3
16	17	İsrâ	3	3	2	-	2	4	-	2	3
17	18	Kehf	1	-	1	-	1	1	-	1	1
18	19	Meryem	5	-	3	-	4	5	-	4	4
19	20	Tâhâ	3	-	3	-	4	5	-	4	4
20	21	Enbiyâ	2	1	2	-	2	-	-	2	2
21	22	Hacc	2	4	3	-	3	2	-	3	3
22	23	Müminûn	2	1	2	-	2	2	-	2	2
23	24	Nûr	7	4	6	4	6	7	1	7	6
24	25	Furkân	2	1	2	-	2	3	-	2	2
25	26	Şuarâ	1	1	1	-	1	1	-	1	1
26	27	Neml	1	-	1	-	1	1	-	1	1
27	28	Kasas	1	1	1	-	1	1	-	1	1
28	29	Ankebût	1	1	1	1	1	2	-	2	1
29	30	Rûm	1	-	1	-	1	1	-	1	1
30	31	Lokman	-	-	1	-	1	1	-	1	1
31	32	Secde	1	1	1	-	1	1	-	1	1
32	33	Ahzâb	2	2	2	1	2	3	1	2	2
33	34	Sebe	1	-	1	-	1	1	-	1	1
34	35	Fâtr	1	-	1	-	1	1	-	1	1
35	36	Yâsin	-	-	1	-	-	-	-	-	-

¹⁷⁷ Mustafa Zeyd, *en-Nesh fî'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 2/403-405.

Tablonun devamı

36	37	Sâffât	4	1	4	-	4	4	-	1	1
37	38	Sâd	2	3	2	-	2	2	-	2	2
38	39	Zümer	7	-	7	-	5	7	-	6	6
39	40	Mü'min	2	-	2	-	2	1	-	3	3
40	41	Fussilet	1	-	1	-	1	1	-	1	1
41	42	Şûrâ	8	5	8	2	8	9	-	8	8
42	43	Zuhruf	2	1	2	1	2	2	-	2	2
43	44	Duhân	1	-	1	-	1	1	-	1	1
44	45	Câsiye	1	1	1	1	1	1	-	1	1
45	46	Ahkâf	2	1	2		2	2	-	2	2
46	47	Kıtâl	2	2	1	1	1	2	-	2	2
47	50	Kaf	2	1	2		2	1	-	2	2
48	51	Zâriyât	2	2	2	1	2	2	-	2	2
49	52	Tûr	1	1	1	-	1	3	-	2	1
50	53	Necm	2	1	2	-	2	2	-	2	2
51	54	Kamer	-	-	1	-	1	1	-	1	1
52	56	Vakıa	1	-	1	-	1		-	1	1
53	58	Mücâdele	1	2	1	1	1	1	1	1	1
54	59	Haşr	1	1		1		1		1	1
55	60	Mümtehine	3	4	3	1	3	4	1	3	3
56	64	Teğâbün	-	-	-	-	-	1	-	1	1
57	"68	Kalem	2	-	2	-	2	2	-	2	2
58	70	Meâriç	1	-	2	-	2	2	-	2	2
59	73	Müzzemmil	6	2	6	1	6	4	1	6	6
60	74	Müddessir	1	-	1	-	1	1	-	1	1
61	75	Kıyâme	1	-	1	-	1	-	-	1	1
62	76	Dehr	2	1	3	-	3	3	-	3	3
63	80	Abese	1	-	3	-	1	1	-	1	1
64	81	Tekvîr	-	-	1	-	1	1	-	1	1
65	86	Târik	1	-	1	-	1	1	-	1	1
66	87	A'lâ	-	1	-	-	-	-	-	-	-
67	88	Ğâşiye	1	1	1	1	1	1	-	1	1
68	94	İnşirâh	-	1	-	-	-	-	-	-	-
69	95	Tîn	1	-	1	-	1	1	-	1	1
70	103	Asr	1	-	1	-	1	-	-	1	1
71	107	Mâûn	-	-	-	1	-	-	-	-	-
72	109	Kâfirûn	1	-	1	2	1	1	-	1	1
Toplam			214	134	213	66	210	247	20	218	213

Tabloya baktığımızda nesh edildiği iddia edilen âyetlerin sayısının âlimlere göre farklılık gösterdiği görülmektedir. Örneğin el-Araf sûresinde İbnü'l-Cevzî (ö. 597/1201) üç âyetin nesh edildiğini söylerken, Süyûtî ise sûrede hiçbir âyetin nesh edilmediğini söylemektedir. Yusuf sûresinde ise tabloda zikredilen âlimlerin hepsi nesh edilen âyet yoktur derken Nehhâs (ö. 338/950) bir âyetin nesh edildiğini söylemektedir. Nesh edildiği iddia edilen âyetlerin toplam sayısına

bakıldığında Süyûtî toplam yirmi âyetin nesh edildiğini söylemektedir. İbni Hazm ise iki yüz on dört âyetin nesh edildiğini söylemektedir. Netice olarak tabloda, nesh taraftarlarının nesh edilen âyetlerin sayısı hakkında ittifak etmedikleri görülmektedir. Bundan dolayı nesh edilen âyetlerin sayısında net bir ifade bulunmamaktadır.

Nesh edildiği iddia edilen âyetler için zikredilen sayıların farklılığının ve fazlalığının sebepleri ile ilgili müellifler eserlerinde bazı maddeler sıralamışlardır.¹⁷⁸ Bu fazlalığın nedeni neshe yüklenen anlamlardan kaynaklandığı görülmektedir. Neshin takyid, tahsis, mübhem, mücmel gibi ona yakın terimlerden farkı ortaya konduktan sonra nesh edilen âyetlerin sayısında azalma olduğu görülmüştür. İlk başlarda nesh edilen âyetlerin sayıları üç yüz- beş yüz iken.¹⁷⁹ Neshin diğer terimlerden farkıyla bu sayılar yirmi olarak belirlenmiştir.¹⁸⁰ Hatta beş âyete kadar azalmıştır.¹⁸¹ Bazı âlimler Tevbe süresindeki seyf âyeti olarak bilinen beşinci âyetin bağışlanma, sabır, nâsihat ifade eden yüz yirmi dört âyeti nesh ettiğini söylemişlerdir.¹⁸² Zürkanî (ö. 1367/1948) eserinde nesh edilen âyetlerin sayısının arttırılmasını hata olarak nitelemiş ve bu hatayı beş sebebe bağlamıştır.

Birinci sebep: Âlimleri bir sebepten dolayı hükme bağlanan sonra da sebebi ortadan kaldırılan şeyi mensûh zannetmeleridir. Nitekim Müslümanların zayıf ve az olduğu dönemlerde sabrı teşvik makamında gelen âyetleri savaş âyetleriyle mensûh saymışlardır. Halbuki bu âyetler mensûh değildir. Yüce Allah Müslümanların az ve zayıf oldukları zaman sabrı teşvik etmiş, kuvvetli dönemlerinde ise cihadı emretmiştir.

İkinci sebep: Cahiliye halkının örf ve adetlerinin İslam şeriâtı tarafından iptal edilmesinin nesh olarak algılanmasıdır. Örneğin hiçbir sınır yokken boşanma

---

¹⁷⁸Mekkî b. Ebî Tâlib, *el-İzâh*; Suyûtî, *el-İtkân*; Zürkanî, *Menâhilü'l-irfân*; Ahmed b. Abdurrahîm Veliyullah ed-Dihlevî, *el-Fevzü'l-kebîr fî usûli't-Tefsîr* (Dimeşk: Daru'l-Ğavsani'd-Dirasetu'l-Kur'âniyye, 2008), 58.

¹⁷⁹Veliyullah ed-Dihlevî, *el-Fevzü'l-kebîr*, 58.

¹⁸⁰Suyûtî, *el-İtkân*, 2/23.

¹⁸¹Veliyullah ed-Dihlevî, *el-Fevzü'l-kebîr*, 68.

¹⁸²İbnü'l-Cevzî, *Nâsihü'l-Kur'ân*, 465.

sayısının üç talakla sınırlandırılması gibi. Bu nesh değildir, çünkü nesh şer'i bir hükmün kaldırılmasıdır.

Üçüncü sebep: Tahsis ile neshin karıştırılmasıdır. Örneğin şuara süresinin 224-227 âyetlerinde “illa” edatından sonrasının “illa” edatından öncesini nesh ettiklerini sanmalarındır.

Dördüncü sebep: Beyan ile neshin karıştırılmış olmasıdır. Örneğin en-Nisâ 4/6. âyetinin, en-Nisâ 4/10. âyetiyle nesh edilmiştir. Halbuki onuncu âyette sadece zulmün ne olduğu açıklanmaktadır.

Beşinci sebep: Gerçekte çelişki olmadığı halde nesh taraftarlarının iki nâs arasında çelişki olduğunu zannetmeleridir. Örneğin Münafikun 10. âyetinin ve Bakara 3. âyetlerinin zekat âyetiyle çeliştiğini zannettiklerinden, bu iki âyetin zekat âyetiyle nesh edildiğini söylemişlerdir.¹⁸³

3.11. Semavi Dinlerde Nesh

Allah, insanların zayıf olmasından kendi başlarına bir düzen kuramayacaklarını ezeli ilmiyle bilmektedir. Bunun için dünyada nasıl bir düzenin olması gerektiğini, kendisine nasıl kulluk edileceğini ve ahlaki görevlerini yerine getirmeleni öğretecek Peygamberler göndermiştir. Dolayısıyla ilk Peygamber Hz. Âdem'den itibaren gönderdiği dinleri hepsinde inançta aynı, amelde ise farklıdır.

Toplumlara gelen Peygamberlerin dönemlerinde ameli konularda değişkenlik göstermiştir. Yani önce gelen bir peygamberin getirdiği ameli hükümlerin sonra gelen başka bir peygamberin getirdiği hükümlerinin hepsini veya bir kısmını iptal etmesidir. Özellikle de Tevrat ve İncil'de nesh olup olmadığı ve Peygamberizin getirdiği hükümlerin bunları nesh edip etmediğine dair İslam alimlerinin görüşleri açıklamaya çalışılacaktır.

Neshi kabul edenler Kur'ânı Kerîm'in daha önce gelen bütün semavi dinleri neshettiğine dair görüş birliği vardır. Kur'ân'da neshin caiz olmadığını

---

¹⁸³Zürkanî, *Menâhilü'l-irfân*, 2/254-255.

savunan âlimlerde bu konuda aynı görüştedirler. Neshin ayetler arasında değil, sadece şeriâtler arasında meydana geldiğini savunmuşlardır.¹⁸⁴

İbn Âşur (ö. 1284/1868), Allah tarafından daha hayırlı olan şeriâtin te'hir edilmesidir. İslam şeriâtinin gönderilmesinin geciktirilmesi bu minvalde örnek teşkil etmektedir. Allah tarafından gönderilen şeriâtlerin toplumların yaşadıkları döneme uygun kılınmıştır.¹⁸⁵ diyen İbn Âşur bu görüşüyle İslam'ın diğer şeriâtleri neshettiği gibi önceki şeriâtlerinde birbirini nehettiğini kabul etmektedir. Ayrıca İslam şeriâtının bazı hükümlerinin de nesh olduğunu, bunuda içkinin haram olması örneğiyle açıklamaktadır. İçkinin haram olmasını gaye edinen Allah, ilk önce içkinin mekruh olduğu âyeti, daha sonra da sadece namaz kılarken haram olan âyeti vahyetti. Çünkü Allah, içkiye alışmış bir toplumun, biranda içkiyi bırakmaları kolay olmadığından dolayı, peyder pey âyetleri vahyetmiş ve en son haram olan hükmü ertelemiştir.¹⁸⁶ diyerek bu görüşünü açıklamaktadır.

Mâtürîdî bu konuda “*Onlar, başlarına bir musibet geldiğinde: “Doğrusu biz Allah’a aidiz ve kuşkusuz O’na döneceğiz” derler.*¹⁸⁷ âyetinin anlamını Allah'ın birliğine ve öldükten sonra onun huzuruna dirilme olduğunu vurgulamıştır. Bu âyetin sadece İslam şeriâtına özel bir durum olduğunu açıklamaktadır. Çünkü Hz. Yakub, Hz. Yusuf'dan dolayı hüznü boğulmuş ve “*Âh Yûsufum âh! İçim yanıyor!*”¹⁸⁸ diyerek, bu âyette ki ifadenin sadece Peygamber ümmetine ait olduğunu göstermektedir.¹⁸⁹

Sonuç olarak İslam'da ve Semavi dinlerde Allah'a, kitaplara, âhiret gününe gibi inanç konularında hiç bir zaman neshe konu olmamıştır. Nesh Peygamberden Peygambere değişen ameli konularda meydana gelmiştir. Bu hususta da ittifak vardır.

---

¹⁸⁴Demirci, 232.

¹⁸⁵İbn Âşur, Muhammed Tahir. *et-Tahrîr ve't-tenvîr* (Tunus: Daru's-Sahun, 1997), 1/660.

¹⁸⁶İbn Âşur, *et-Tahrîr*, 1/600.

¹⁸⁷Bakara, 2/156.

¹⁸⁸Yusuf, 12/84

¹⁸⁹Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, 1/283.

4. VERİ ANALİZİ VE BULGULAR

4.1.Molla Abdussamed'in el-Ferâidü's-samediyye fî Beyâni'l- Menâsihi ve'n- Nevâsihi'l-Kur'âniyye Adlı Eserinde Nesh Konusu

Molla Abdussamed nesh konusuna çok önem vermiştir. İslam ve diğer şeriâtler de neshin gerçekleştiğini eserinde açık bir şekilde ifade etmektedir. Eserinde bu konunun önemini hasta olan bir insana ilaç ve sussuz olana da su, olduğuna benzeterек konunun önemini ortaya koymaktadır.¹⁹⁰

4.2. Molla Abdussamed'in Hayatı

Kitabın yazarı Şeyh Abdussamed Efendi'nin dedesi Irak'tan Siirt'in köylerinden Cuvanika köyüne yerleştiği sanılmaktadır. Dedesi Hacı Muhammed Said Efendi burada dünyaya gelmiştir. Babası Hacı Mustafa Efendi ise Batman'da doğmuştur. Daha sonraları aile, Diyarbakır'ın Bismil ilçesine bağlı Sertil köyüne yerleşmiştir. Hoca efendi ise Hicri 1339 (Miladi 1920)'da Diyarbakır'ın Silvan ilçesinde dünyaya gelmiştir. Sonraki yıllarda intisap ettiği Şeyh Seyda Hazretlerinin zâhiri, bâtını (Nakşi ve Kadiri izin ve icazetiyle) irşad emriyle 1966 yılında Besni'ye yerleşmiştir. Soyu baba tarafında büyük Sahâbe Hazreti Halid bin Velid'e anne tarafından ise Peygamberimizin amcası Hazreti Abbas'a dayanmaktadır.

Yedi veya sekiz yaşlarında iken Kur'ân-ı Kerîm okumayı babasından öğrenmiştir. Şafiî fikhî ile ilgili olan, İbni Kâsım el-Gazzi'nin (ö. 918/1512) Fethü'l-karîbi'l-mücib fi şerhi elfazi't-Takrîb ve Ebû Şücâ el-İsfahânî'nin (ö. 500/1107) et-Takrîb fîl-fikh Ğayetü'l-İhtisar adlı eserleri yine babasında okumuştur. On yaşından sonra çeşitli medreselerde ilim tahsili yapmıştır. Bu hocalarının bazılarının isimleri şu şekildedir. Molla Ömer Belli (Bismil), Molla Muhammed Belli (Bismil), Molla Tayfur Veysiki (Silvan), Molla Abdulvahhad ez-Zekevi (Bismil),Molla Abdullah, Molla Hasanü't-Tirmizi'dir.

---

¹⁹⁰Hacı Abdussamed b. Hacı Mustafa b. Hacı Molla Muhammed Saîd es-Siirdi, *el-Ferâidü's-samediyye, fî beyâni'l-menâsihi ve'n-nevâsihi'-Kur'âniyye*, 17.

Medresede okuduğu ilmini en son hocası olan Molla Hasanü't-Tirmizi'nin yanında tamamlamıştır. İcâzetini Silvan Müftüsü Yakup Uyanık'tan almıştır. Alet ilmi olan sarf, nahiv, mantık, istiare, vad', münazara, beyân, meâni, bedî ilmini okumuştur. Bununla birlikte nakle dayanan, Kur'ân-ı Kerîm, tecvid, tefsîr, usûlu tefsîr, fıkıh, usûlu'l-fıkıh, hadis, usûlu'l-hadis, usûlu'd-din (akâid), ferâiz ve kelâm ile ilgili ilimleri de okumuştur. Çok genç yaşta icazetini almış ve imamlık yapmaya başlamıştır. Arapça ve Farsçayı çok iyi bildiği gibi tercüme ve konuşma bakımından mükemmeldir.

Tasavvufta irşad icâzetini kendi anlatımıyla, Şeriât, Tarikât ve Hakikatta mürşidi olan Cizreli eş-Şeyh Said Seyda'dan aldığını söylemiştir. Mürşidinden, teberrük olarak daha önce okuduğu kitaplardan bir sayfa baştan, bir sayfada sondan olmak üzere okumak istemiştir. Bu arzusu mürşidi olan Şeyh Seyda tarafından "Molla Abdussamed seninle ilim okuyalım" demek suretiyle yerine getirilmiştir. Böylelikle manevi icazet yanında zahiri ilimleri de Şeyhinin elinden ikinci defa almıştır. Çeşitli bölgelerde imamlık ve müderrislik yapmıştır. Talebelerinden vaiz ve müftü görevlerini yapanlar olmuştur.

1966'da Şeyh Seyda Hazretleri Molla Abdussamed'i Adıyamanın Besni İlçesine göndermiştir. Orada Kur'ân kursu öğretmenliği yapmıştır. İmam Hatip öğretmenleri ve öğrencileri ondan ilmî istifadelere bulunmuşlardır. Şeyh Muhammed Nurullah Hazretleri'nin emri üzerine "Mektûbât" isimli eseri yazmıştır. Bu eserde Şeyh Seyda'nın örnek hayatını ve öğütlerini, müridlerin ve tüm Müslümanların istifade etmesi için yazmıştır. Peygamberimizin ilim, ahlak çerçevesindeki öğütlerini Arapça olarak yazmıştır. Daha sonra bu eseri Şeyhine teslim etmiş ve hiç kimseye bu eserden bahsetmemiştir. 1993 yılının 25 Temmuz'un da Rabbine kavuşmuştur.¹⁹¹

4.3. Molla Abdussamed'in Eserleri

Molla Abdussamed eserlerinin hepsi arapça yazılmıştır. Bunlar arasında sadece Mektûbât adlı eseri Türkçeye çevrilmiştir. Mektûbât adlı eserinde başka

---

¹⁹¹Molla Abdussamed b. Muhammed Saîd Halîdi el-Farkini, *Mektûbât* (İnegöl: Mega Basım, Elvan Ajans Yayınları, çev. İbrahim Öztürk, 2008), 1.

eserlerinin de olduğunu ifade etmiştir. Ancak bu eserler hakkında hiç bir bilgi vermemiş, sadece isimlerini zikretmiştir. Söz konusu eserler şunlardır:

Sular Bahsi

Tarih (Hz. Âdem'den Başlayıp Son Osmanlı Padişahına Kadar)

Münazara şerhi

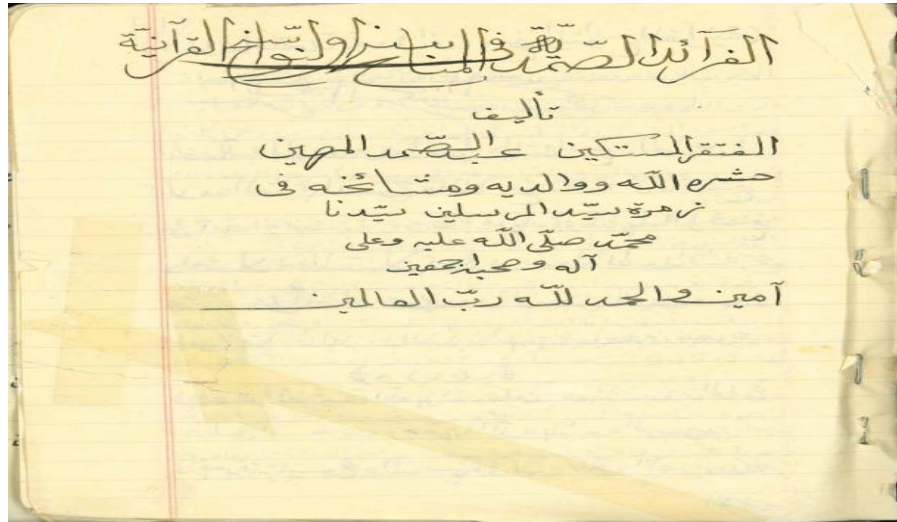
Şafî ve Hanefî Fıkına Dair (1970)

Nâsîh ve Mensûh (1969)¹⁹²

4.4. Molla Abdussamed'in el-Ferâidü's-Samediyye fî Beyani'l-Menâsihi ve'n-Nevâsihi'l-Kur'âniyye Adlı Eserinin Mahiyeti

Molla Abdussamed'in incelenen eseri müellifin kendi el yazısıyla A5 boyutlu çizgili bir deftere doksan altı sayfadan ibaret olmak üzere Arapça yazılmıştır. Müellif eserini yazmaya başladığı tarihle ilgili bir bilgi vermemiş ama eseri H. 24 Rebiulahir 1389 (M. 9 Temmuz 1969, R. 26 Haziran 1285)'da tamamladığını eserin son kısmında belirtmiştir.¹⁹³

Şekil 1. Molla Abdussamed'in Eserinin İlk Sayfası

¹⁹²Molla Abdussamed, *Mektûbât*, 1.

¹⁹³Molla Abdussamed, *el-Ferâidü's-samediyye*, 61.

Eser bu haliyle orta hacimli bir risale niteliğindedir. Eserin başka kopyasının bulunup bulunmadığı bilgisine ulaşılamamış olup incelenen nüsha epeyce yıpranmış, kimi sayfalardaki yazılar soluklaşmış haldedir. Eser üç bölümden oluşmaktadır. Bu bölümlerin isimleri şöyledir:

el-Ferâidü's-Samediyye fî beyâni'l-menâsihi ve'n-nevâsihi'l-Kur'âniyye

el-'Ecâletü's-Samediyye fi'n-nâsihi ve'l-mensûhi'l-Kur'âniyye

el-Ferâidü's-Samediyye fî beyâni'l-menâsihi ve'n-nevâsihi'l-Kur'âniyye

Bölümler arasında zaman zaman bazı kısımların tekrar edildiği görülmüştür. Eserin birinci ve üçüncü bölümünün sonunda Nâsih-Mensûh âyetlerinin gösterildiği tablolar yerleştirilmiştir.¹⁹⁴

Şekil 2. Birinci ve Üçüncü Bölümlerin Sonundaki Tablolardan Örnek Sayfalar¹⁹⁵

عدد	آية	الآيات الناصية	آية	الآيات الناصية	عدد
(1)	110	فَايْمَا نُولُوا فِتْنًا وَجَّهَ اللَّهُ الْأَلْبَانِ	فَايْمَا نُولُوا فِتْنًا وَجَّهَ اللَّهُ الْأَلْبَانِ	فَايْمَا نُولُوا فِتْنًا وَجَّهَ اللَّهُ الْأَلْبَانِ	(1)
(2)	110	فَايْمَا نُولُوا فِتْنًا وَجَّهَ اللَّهُ الْأَلْبَانِ	فَايْمَا نُولُوا فِتْنًا وَجَّهَ اللَّهُ الْأَلْبَانِ	فَايْمَا نُولُوا فِتْنًا وَجَّهَ اللَّهُ الْأَلْبَانِ	(2)
(3)	110	فَايْمَا نُولُوا فِتْنًا وَجَّهَ اللَّهُ الْأَلْبَانِ	فَايْمَا نُولُوا فِتْنًا وَجَّهَ اللَّهُ الْأَلْبَانِ	فَايْمَا نُولُوا فِتْنًا وَجَّهَ اللَّهُ الْأَلْبَانِ	(3)
(4)	110	فَايْمَا نُولُوا فِتْنًا وَجَّهَ اللَّهُ الْأَلْبَانِ	فَايْمَا نُولُوا فِتْنًا وَجَّهَ اللَّهُ الْأَلْبَانِ	فَايْمَا نُولُوا فِتْنًا وَجَّهَ اللَّهُ الْأَلْبَانِ	(4)
(5)	110	فَايْمَا نُولُوا فِتْنًا وَجَّهَ اللَّهُ الْأَلْبَانِ	فَايْمَا نُولُوا فِتْنًا وَجَّهَ اللَّهُ الْأَلْبَانِ	فَايْمَا نُولُوا فِتْنًا وَجَّهَ اللَّهُ الْأَلْبَانِ	(5)
(6)	110	فَايْمَا نُولُوا فِتْنًا وَجَّهَ اللَّهُ الْأَلْبَانِ	فَايْمَا نُولُوا فِتْنًا وَجَّهَ اللَّهُ الْأَلْبَانِ	فَايْمَا نُولُوا فِتْنًا وَجَّهَ اللَّهُ الْأَلْبَانِ	(6)
(7)	110	فَايْمَا نُولُوا فِتْنًا وَجَّهَ اللَّهُ الْأَلْبَانِ	فَايْمَا نُولُوا فِتْنًا وَجَّهَ اللَّهُ الْأَلْبَانِ	فَايْمَا نُولُوا فِتْنًا وَجَّهَ اللَّهُ الْأَلْبَانِ	(7)
(8)	110	فَايْمَا نُولُوا فِتْنًا وَجَّهَ اللَّهُ الْأَلْبَانِ	فَايْمَا نُولُوا فِتْنًا وَجَّهَ اللَّهُ الْأَلْبَانِ	فَايْمَا نُولُوا فِتْنًا وَجَّهَ اللَّهُ الْأَلْبَانِ	(8)
(9)	110	فَايْمَا نُولُوا فِتْنًا وَجَّهَ اللَّهُ الْأَلْبَانِ	فَايْمَا نُولُوا فِتْنًا وَجَّهَ اللَّهُ الْأَلْبَانِ	فَايْمَا نُولُوا فِتْنًا وَجَّهَ اللَّهُ الْأَلْبَانِ	(9)

¹⁹⁴Molla Abdussamed, *el-Ferâidü's-samediyye*, 6-16, 27-44.

¹⁹⁵Molla Abdussamed, *el-Ferâidü's-samediyye*, 27, 6.

Eserin irdelenmesi sırasında görülmüştür ki müellif bu risaleyi öğrencilerine ve okuyucularına neshi anlatmak için kaleme almıştır. Faydalandığı eserleri öğrencilerine tavsiye etmiştir.¹⁹⁶

Müellif eserinde ikinci ve üçüncü bölümde nâsîh ve mensûh âyetleri vermek için tablolardan yararlanmışır. İkinci bölümde verdiği tabloda sadece âyetlerin tercümesine yer verirken üçüncü bölümde verdiği tabloda âyetlerin nâsîh ve mensûh olma durumlarını delilleri ve âlimlerin görüşleriyle birlikte açıklamıştır.¹⁹⁷

4.5. Molla Abdussamed'in Eserinde Neshi Ele Alma Yöntemi

Molla Abdussamed nâsîh ve mensûh konusunu, sahâbeden gelen rivayetlerle birlikte semavî dinlerden verdiği misallerle nesh konusunun önemini ve caiz olduğunu söylemiştir. Kitabının mukâddime kısmında farklı kaynaklar ve

¹⁹⁶Molla Abdussamed, *el-Ferâidü's-samediyye*, 17.

¹⁹⁷Molla Abdussamed, *el-Ferâidü's-samediyye*, 6-16, 27-44.

âlimlerden neshin tanımını yapmış, bunun yanında diğer kutsal metinlerde bulunan neshin örneklerini de vermiştir.

Molla Abdussamed'in tüm Müslümanlar için yazdığı eserini hazırlarken kendisinden önce gelen âlimlerin eserlerini inceleyerek onlardan istifade etmiştir. Bu istifade neticesinde risalesini oluşturmuştur.

Müellif eserinde önce neshin sözlük manalarını vermiş ve daha sonra da ıstılah manâsını açıklamıştır. Sonrasında ise neshin şartları ve aklî delilleri üzerinde durarak oluşuna göre nesh türlerini açıklamıştır. Molla Abdussamed nesh konusunun Peygamberimizin şeriâtına has olmadığını verdiği delillerle açıklamıştır. Daha önceki âlimlerden yararlanarak hangi âyetin hangi âyeti nesh ettiğini tablo şeklinde vermiştir. Eserinde içinde âyetlerin nâsîh ve mensûh olan sûreler, sadece nâsîh olan âyetlerin olduğu sûreler ve sadece mensûh âyetlerin olduğu sûreleri açıklamıştır. Eserinde tüm bu bigileri verirken daha önce söz edildiği gibi kendisinden önceki âlimlerin görüşleri ve eserlerinden yararlanmıştır.

4.6. Molla Abdussamed'in Eserini Yazarken Faydalandığı Kaynaklar

Molla Abdussamed Ebu Abdullah Muhammed b. Hazm'den etkilenmiş, onun "en Nâsîh ve'l-Mensûh" eserinden faydalanmıştır.

Molla Abdussamed'in, faydalandığı kitaplardan birisi de Rahmetullah El-Hindi'nin "*Izhâru 'l-Hak*" isimli eseridir.

Faydalandığı başka bir kaynak ise Mir Fethi'nin "*Hevâşi 'l-Hanefiyye*" adlı eserdir.¹⁹⁸

Bunların dışında Zemahşerî (ö. 538/1144), Süyutî, Hazîn, İbn Hazm, Beydâvî, Nesefî gibi İslâm âlimlerinden etkilenmiştir.¹⁹⁹

---

¹⁹⁸Molla Abdussamed, *el-Ferâidü's-samediyye*, 4; 5; 7; 18.

¹⁹⁹Moola Abdussamed, *el-Ferâidü'samediyye*, 19.

4.7. Molla Abdussamed'e Göre Neshin Tanımı

Molla Abdussamed'in yaptığı nesh tanımına geçmeden önce bazı âlimlerin bu hususta yaptığı tanımlara değinmekte fayda vardır.

Nesefî (ö. 710/1310), neshi fukahâ metoduna göre beyan açısından ele alarak “Allah katında malum olan mutlak hükmün müddetinin bittiğini beyan etmektir” şeklinde tanımlamıştır.²⁰⁰

“İmam Mâturîdî neshi yine fukahâ metoduna göre şöyle tanımlamıştır: “Hakîkatte nesh Allah Teâlâ'nın ilk hükmüyle murâd ettiği vaktin sona erdiğinin beyânıdır.”²⁰¹

İbn-i Kesîr (ö. 774/1373) neshi farklı anlam ve şekillerde açıklamış fakat herkesçe malum olan şer'i manâsını “Hükmün daha sonra gelen başka bir hükmüyle kaldırılması” olarak tanımlamıştır.²⁰²

Ramazan el-Bûtî (1929-2013)'ye göre, “Şer'î bir hükmün yine benzeri şer'î bir hükmüyle mükelleften kaldırılmasıdır.”²⁰³

Neshle ilgili yapılan tanımlara baktığımızda âlimlerin neshi tanımlamalarında çok az bir fark olduğu görülmektedir. Molla Abdussamed'in neshin lügat ve ıstılah tanımını bu zikrettiğimiz tanımlarla benzer olduğu görülmektedir.

Abdussamed nesh kelimesinin dilcilere göre kökeni, belagatçilere göre tanımı olduğunu ve ahkâm âlimlerine göre de şartları olduğunu belirtmiştir.²⁰⁴

Molla Abdussamed, “*Biz herhangi bir âyetin hükmünü yürürlükten kaldırır veya onu unutturur (ya da ertelersek), yerine daha hayırlısını veya mislini getiririz.*”²⁰⁵ âyeti ile delillendirdiği neshin lügat anlamını şu şekilde tarif eder:

Nesh “Bir şeyin iptal edilip başka bir şeyin onun yerine konulması” ya da

---

²⁰⁰Ebü'l-Berekât Hâfızüddîn Abdullâh b. Ahmed b. Mahmûd en-Nesefî, *Keşfü'l-esrâr fi şerhi menâri'l-envâr* (Beirut: Daru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 2002), 1/207.

²⁰¹Mâturîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, 1/198.

²⁰²İbn-i-Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-azîm*, 1/376.

²⁰³Muhammed Saîd Ramazân el-Bûtî, *Usûlü'l-fikh*, (Dimeşk: 1999), 263.

²⁰⁴Molla Abdussamed, *el-Ferâidü's-samediyye*, 3.

²⁰⁵Bakara, 2/106.

“yok olma” ve “yer değiştirme” olarak iki anlama gelmektedir. “Yok olma” manası kendi içerisinde iki kısıma ayrılır. Birincisi bedel bırakarak neshetmektir. “Gençlik yerini ihtiyarlığa bıraktı” ve “güneş gölgeyi ortadan kaldırdı” misalleri bu kabildendir. İkincisi ise, yerine bedel bırakmadan neshetmektir. “Rüzgar beldeyi ortadan kaldırdı” örneğinde olduğu gibi yerine bedel bırakmadan bir şey yok edilmiştir. “Yer değiştirme” anlamına gelen nesh kelimesi “kitabı neshettim” sözünde olduğu gibi içindekileri alıntılamaktır. Bunun anlamı içindekileri yok etmek değildir. “*Biz yapmakta olduklarınızı kaydediyorduk*”²⁰⁶ âyetindeki “istinsah” kelimesi buradan türemiştir. Bu âyetle Allah’ın insanların yaptıklarının sahifelere veya sahifelerden başka yerlere nakledildiğini kast ettiğini ileri sürmüştür.²⁰⁷

Molla Abdussamed neshin ıstılah tanımını şu şekilde yapmıştır: “Nesh, zamanın değişmesiyle maslahatın değişmesi sonucu hükmün sona ermesidir.” Örneğin doktorun yazın bir şeyi yasakladıktan sonra kışın yasakladığı şeyi emretmesi ve kolaylık ve zorlukta insanları harekete geçirmek için ilk başta ihtiyaçtan fazlasını sadaka olarak vermenin vacip olması gibi.²⁰⁸ Bu örneklerden anlaşılacağı üzere nesh, zamanın değişmesiyle eski hükümleri iptal ederek yerine insanların maslahatlarına uygun olan yeni hükümlerin getirilmesidir. Bazı âlimler ibadetin sona ermesinin açıklanması olduğunu söylemişlerdir. Bir görüşe göre görünüşte devam eden ibadetin bitmesi nesh demektir. Bir kısım âlimler de sabit olan hükmün kalkması olduğunu söylemişlerdir.²⁰⁹

Müellifimiz lügat ve ıstılah anlamında açık bir şekilde kendinden önceki âlimlerin görüşlerinden faydalanarak tarif ettiği görülmektedir.

4.8. Molla Abdussamed’e Göre Neshin şartları

Âyetlerin nesh olabilmesi için bazı şartlar ileri sürülmüştür. Eğer bu ileri sürülen şartlar eksik olursa neshin varlığından bahsedilemez. Neshin şartları hususunda âlimler çok az bir fark olmakla birlikte genel olarak ittifak

---

²⁰⁶Casiye, 45/29.

²⁰⁷Molla Abdussamed, *el-Ferâidü’s-samediyye*, 3.

²⁰⁸Molla Abdussamed, *el-Ferâidü’s-samediyye*, 4.

²⁰⁹Molla Abdussamed, *el-Ferâidü’s-samediyye*, 4.

etmişlerdir.²¹⁰ Müellif neshin şartlarını açıklarken kendinden önceki âlimlerden faydalandığı görülmektedir.²¹¹ Müellifimiz özellikle üzerinde ittifak edilen şartları şu şekilde zikretmiştir:

Neshin şartlarını bilmenin yolları sınırlıdır. Bazıları şunlardır:

Nesh şer'î hitap ile olmalıdır. Çünkü mükellefin ölümüyle hüküm sona erer. Ölüm, nesheden değil, hükmü ortadan kaldırandır.

Mensûh hüküm, kaynağı beraât-i âsliye olan aklî bir durum değil, şer'î bir hüküm olmalıdır. Çünkü aklî hükümler, ibadetlerin gereğiyle ortadan kalkar.

Önceki hüküm, belirli bir zamanla mukayyed olmamalıdır. Bunun örnekleri “*Siz şimdilik, Allah onlar hakkındaki emrini getirinceye kadar affedin, hoşgörün.*”²¹² âyeti ile “Sabah namazından sonra güneş doğuncaya ve ikinci namazından sonra güneş batıncaya kadar namaz yoktur.” hadisidir. Çünkü nafiye namazların eda edilmesinin caiz olduğu vakit sınırlıdır. Caiz olduğunun söylenmesinden dolayı bu nafiye belirlenmiş vakitte nehyedilmesi nesh olmaz. Çünkü vakit, neshe engel olur.

Nesheden hükmün, neshettiği hükümden sonra gelmesi gerekir.²¹³

Bu zikredilen şartların tamamı bir âyette bulunursa o zaman âyetin nâsîh ve mensûh durumundan söz edilebilir. Aksi takdirde bu şartlardan herhangi bir tanesi eksik olursa âyetin nâsîh ve mensûh durumundan söz edilemez.

4.9. Molla Abdussamed'e Göre Nesh Çeşitleri

Kur'ân'ı Kerîm'de neshin gerçekleştiğini kabul edenler, neshi metni baki hükmü mensûh, metni mensûh, hükmü baki ve hem metni hem hükmü mensûh âyetler şeklinde üç kısma ayırmaktadırlar. Molla Abdussamed kendisinden önceki

---

²¹⁰Gazâlî, *el-Mustasfâ*, 2/89.

²¹¹Molla Abdussamed, *el-Ferâidü's-samediyye*, 4.

²¹²Bakara, 2/109.

²¹³Molla Abdussamed, *el-Ferâidü's-samediyye*, 4.

âlimler gibi, Kur'ân'da neshin bulunduğunu kabul ederek neshi oluş bakımından üçe ayırmıştır.²¹⁴

4.9.1. Tilaveti Bâki Hükümü Mensûh Olanlar

Bu kısımda olan nesh, tilaveti baki olup okunur. Ancak âyetin verdiği hüküm uygulanmaz. Nesh konusu içinde en çok örneği olan kısımdır. Abdussamed bu kısma bazı örnekler verip delillendirmiştir.

Molla Abdussamed Allah'ın kible emrini veren âyetle mescidi aksadan dönülmesini emrettiğini söylemiştir. “Nereye dönerseniz Allah'ın yüzü işte oradadır”²¹⁵ âyetiyle namaz kılanlar istediği yöne doğru namaz kılarlardı. Daha sonra “yüzünü mescidi harama dön”²¹⁶ âyetiyle Mescid-i Aksa'ya dönülmesi neshedildi.²¹⁷

Molla Abdussamed Tevbe sûresinin beşinci âyeti olan seyf âyetini örnek vermiştir. Ayrıca Mensûh âyetlerin içinden atmış sekiz âyetin seyf âyeti ile neshedildiğini belirtmiştir.

فَإِذَا انسَلَخَ الْأَشْهُرُ الْحُرُمُ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَخُذُوهُمْ وَأَحْصُرُوهُمْ وَأَقْعُوا لَهُمْ كُلَّ مَرْصَدٍ
فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَخَلُّوا سَبِيلَهُمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٠٠﴾

“Haram aylar çıkınca bu Allah'a ortak koşanları artık bulduğunuz yerde öldürün, onları yakalayıp hapsedin ve her gözetleme yerine oturup onları gözetleyin. Eğer tövbe ederler, namazı kılıp zekâtı da verirlerse, kendilerini serbest bırakın. Şüphesiz Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhamet edicidir.”²¹⁸

Beş tanesi de Tevbe sûresinin yirmi dokuzuncu âyeti ile neshedilmiştir. Bu âyet şöyledir:

فَاتَّبِعُوا الذِّبْنَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَلَا يَدَّبُّونَ دِينَ الْحَقِّ مِنَ
الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَتَّى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ ﴿١٠٠﴾

²¹⁴Molla Abdussamed, *el-Ferâidü's-samediyye*, 18-19.

²¹⁵Bakara, 2/115.

²¹⁶Bakara, 2/144.

²¹⁷Molla Abdussamed, *el-Ferâidü's-samediyye*, 19.

²¹⁸Tevbe, 9/5.

“Kendilerine kitap verilenlerden Allah’a ve ahiret gününe iman etmeyen, Allah’ın ve Resûlü’nün haram kıldığını haram saymayan ve hak din İslam’ı din edinmeyen kimselerle, küçülerek (boyun eğerek) kendi elleriyle cizyeyi verinceye kadar savaşın.”²¹⁹

İki tanesi tevbe sûresinin 122. âyeti ile neshedilmiştir. Bu âyet şöyledir:

وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنْفِرُوا كَافَّةً فَلَوْلَا تَفَرَّ مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ مِنْهُمْ طَائِفَةٌ لِيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ وَلِيُنذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ ﴿١٢٢﴾

“(Ne var ki) mü’minlerin hepsi toptan seferber olacak değildir. Öyleyse onların her kesiminden bir grup da din konusunda köklü ve derin bilgi sahibi olmak ve döndükleri zaman kavimlerini uyarmak için geri kalsa ya! Umulur ki sakınırlar.”²²⁰

Müellifimiz Tevbe sûresiyle ilgili bu şekilde örnek vermeyi uygun görmesinin sebebi hangi âyetin hangi âyeti nesh ettiğini eserindeki verdiği tabloda belirttiği için burda hangi âyetleri neshettiğini açıklamamıştır.²²¹

4.9.2. Hükümü Bâki Tilaveti Mensûh Olanlar

Neshin bu kısmında metin neshedilir, ancak hüküm yürürlükte kalır. Bu durum bir âyetin yürürlükte olduğu ancak tilavetinin neshedildiği bir durumdur. Bu kısma verilen en meşhur örneklerden birtanesi recm âyeti olarak bilinen rivayettir. Molla Abdussamed, “Hz. Ömer’den rivayet edildiğine göre o şöyle demiştir: “Babalarınızdan yüz çevirmeyiniz, çünkü o bir küfürdür.” mealindeki âyeti ile “İhtiyar erkek ve kadın, zina ederlerse ikisini de Hak teâlâ tarafından bir azap olarak recmedin.” âyetini okurduk.” rivayetlerinin metni Kur’ân’da bulunmasa da hükümlerinin geçerli olduğuna dikkat çekmektedir.²²²

²¹⁹Tevbe, 9/29.

²²⁰Tevbe, 9/122.

²²¹Molla Abdussamed *el-Ferâidü’s-samediyye*, 3.

²²²Molla Abdussamed, *el-Ferâidü’s-samediyye*, 2; 18.

4.9.3. Hem Tilaveti Hem de Hükümü Mensûh Olanlar

Neshin bu kısmı Kur'ânda bir âyetin metniyle beraber hükümünün de nesh edildiği kısımdır. Abdussamed bu kısma şu şekilde örnek vermiştir. “Enes b. Mâlik'ten rivayet edildiğine göre o şöyle demiştir: “Tevbe sûresine eşit bir sûre okurduk. Onun içinden sadece şu âyeti ezbere biliyorum: “Âdemoğlunun iki vadi altını olsa, onlara ilâveten üçüncüsünü de ister. Üç vadi altını olsa dördüncüsünü ister. Âdemoğlunun karnını ancak toprak doyurur. Allah, tövbe edenin tövbesini kabul eder.” âyetinin hem metni hemde hükümünün nesh edildiğini belirtmiştir.²²³

Molla Abdussamed Kur'ân'da olan neshin, kıraatın devamıyla birlikte hükümün iptal edilmesi olduğunu ifade etmiştir. Bu mensûh olan âyetle amel edilmemesi gerektiğini ifade etmiştir. Sünnetteki neshte de aynı şekilde vuku bulunduğunu savunmuştur.

4.10. Molla Abdussamed'e Göre Neshin Delilleri

4.10.1. Akli Deliller

Abdussamed neshin aklen caizliğini Allah'ın verdiği emirlere itiraz etmeden itaat ve boyun eğmekten ve Allah'ın istediği şekilde emir vermesi bakımından iki yönden mümkün görmektedir. “Neshin aklen caiz olması iki yönden mümkündür. Birincisi emreden istediği gibi emredebilir. İkincisi ise insanın nefsi bir emre alıştığı zaman ondan hoşlanır. Bu emir neshedildiği zaman alışılan emrin yerine gelen emir ona zor gelir. Bunda da Allah'a itaat ve boyun eğme ortaya çıkar.” şeklinde ifade etmiştir.²²⁴

4.10.2. Nakli Deliller

Molla Abdussamed, neshin Kur'ân'da ve diğer şeriâtlere mevcut olduğunu savunmuştur. Bunun var olduğunu nakli delillerden yola çıkarak Kur'ân-ı Kerîm âyetlerinden, sahâbenin rivayetlerinden ve özellikle eski

²²³ Molla Abdussamed *el-Ferâidü's-samediyye*, 2; 18.

²²⁴ Molla Abdussamed, *el-Ferâidü's-Samediyye*, 17-18.

şeriâtlerden bir çok örnekler vererek neshin nakli olarakda caiz olduğunu ifade etmiştir.

4.10.2.1. Sahâbeden Gelen Rivayetler

İçtihad konusunda en enmli rükün nakli bilmektir. Naklin faydalarından bir tanesi de nâsîh ve mensûhu bilmektir. Molla Abdussamed eserinde nakli delilleri âyetlerle birlikte sahâbeden gelen rivayetler ve geçmiş şeriatlerden örnekler vermiştir. Bu nakli delillerle neshin naklen caiz olduğunu ifade etmiştir.

Molla Abdussamed nesh olan âyetlerin zahirindeki hitapların kolay ve âyetlerdeki zahmetin zor olmadığını ifade etmiştir. Asıl zor olanın nasların içindeki gizli olan anlamlarını çıkarmaktır.²²⁵ Neshin caiz olduğunu şu delillerle açıklamaktadır:

*“Biz herhangi bir âyetin hükmünü yürürlükten kaldırır veya onu unutturur (ya da ertelersek), yerine daha hayırlısını veya mislini getiririz.”*²²⁶ âyetini nakli delil olarak açıklamıştır.

Sahâbeden ve selef âlimlerinden gelen rivayetleri neshin nakli delil olarak açıklamaktadır.

Ebû Abdurrahman’dan rivayet edildiğine göre Hz. Ali (r.a.) bir kadıya uğradı ve ona “Nâsîh ve mensûhu bilir misin?” diye sordu. O kişi hayır deyince Hz. Ali şöyle dedi: “Kendini de başkalarını da helak ettin.”

Ebû Said b. Ebi’l-Hasan’dan rivayet edildiğine göre o, Ebû Yahya el-Muarriif ile karşılaştı. Ona “Ey Said! İ’rifûnî, İ’rifûnî (beni tanıyın). Ben o kişiyim.” dedi. O da “Senin o kişi olduğunu bilmiyordum.” dedi. Ebû Yahya şöyle dedi: “Ben o kişiyim. Bir gün ben Kufe’de fetva verirken Hz. Alî bana uğradı. “Sen kimin babası?” diye sordu. Ben de “Ebû Yahya (Yahya’nın babası)” diye cevap verdim. Bunun üzerine Hz. Alî “Sen Ebû Yahya değilsin. Sen (beni herkes tanısin bilsin anlamında) Ebû İ’rifûnî’sin” dedi. Daha sonra “Nâsîh ve mensûhu

---

²²⁵Molla Abdussamed, *el-Ferâidü’s-Samediyye*, 2.

²²⁶Bakara, 2/106.

bilir misin?” diye sordu. Ben de hayır dedim. O da “Kendini de başkalarını da helak ettin.” dedi. Ondan sonra hiç kimseye fetva vermedim.”

Ebû Cerire’den rivayet edildiğine göre Huzeyfe’ye bir şey soruldu. O da şöyle dedi: “Üç kişiden biri fetva verebilir: Nâsîh ve mensûhu bilen.” Bunun üzerine “bunu kim bilir?” diye sordular. O da “Ömer” dedi ve şöyle devam etti: “Sultan veya yapmacık adam.”

Dahhâk b. Müzâhim şöyle rivayet etmiştir: İbn Abbas fetva veren bir kadının yanında geçti. Ayağıyla ona vurdu ve şöyle dedi: “Nâsîh ve mensûhu bilir misin?” diye sordu. Adam hayır deyince “Kendini de başkalarını da helak ettin.” dedi.

Mikdâm b. Ma’dikerib’ten rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Bana kitâb ve bir misli onunla birlikte verildi. Bir adamın koltuğuna yaslanarak “Bu Kur’ân size yeter. Onda helal bulduğumuz şeyi helal sayar, haram bulduğumuz şeyi haram sayarsınız demesi yakındır.” Bu verilen nakli delillerden anlaşılacağı üzere Kur’ânda nesh caizdir.

Bu konudaki sahâbe rivayetler çoktur. Allah’ın kitabı ve Rasûlü’nün sünnetindeki nâsîh ve mensûhu bilmeye aşırı önem vermelerini bilmen için bunlardan bir kısmını zikrettik. Çünkü bu ikisinin durumu birdir.²²⁷

4.10.2.2. Tevrat ve İncil’den Gelen Rivayetler

Abdussamed neshe nakli delil olarak eski şeriatlerden verdiği örneklerle de neshi naklen caiz görmüştür. Neshin sadece bizim şeriâtimize ait bişey olmadığını, bizden önceki şeriatlerde de mevcut olduğu ifadesinde bulunmuştur.

Tevrat’tan Gelen Rivayetler

Yaratılış kitabının yirmi dukuzuncu babında belirtildiği üzere Hz. Yakup, dayısının kızları olan Liya ve Rahel’le aynı anda evliydi. Bu ise Hz. Musa’nın şeriâtinde haramdır. Bu husus Levililer kitabının on sekizinci babının on sekizinci

---

²²⁷Molla Abdussamed, *el-Ferâidü’s-samediyye*, 1; 2-3.

âyetinde şöyle belirtilmektedir: “Karı yaşadığı sürece onun kızkardeşini kuma olarak almayacak ve onunla cinsel ilişki kurmayacaksın.” Eğer Hz. Yakup’un şeriâtinde iki kız kardeş ile evlenmek caiz olmasaydı, çocuklarının zina çocukları olması gerekirdi. İsrailoğullarının çoğu peygamberi de onların çocuklarındandır.

Üçüncü maksadın ikinci delilinde İmran’ın halası (Hz. Musa’nın annesi) Yuhabez ile evli olduğunu öğrendin. Mütercimler ayıbı örtmek için 1635 ve 1648 yıllarında basılan Arapça tercüme-yi kasti olarak tahrif etmişlerdir. Hz. Musa’nın babası, halası ile evlenmişti. Bu nikah, Hz. Musa’nın şeriâtinde haramdı. Levililer kitabının on sekizinci babının on ikinci âyetinde şöyle belirtilmektedir: “Halanla cinsel ilişki kurmayacaksın. Çünkü o babanın yakın akrabasıdır.” Aynı şekilde yirminci babın on dokuzuncu âyetinde bu durum belirtilmektedir. Eğer bu nikah, Hz. Musa’nın şeriâtinden önce caiz olmasaydı, Hz. Musa, Hz. Harun ve kızkardeşleri Meryem’in zina çocukları olması ve Rabbin cemaatine girmemeleri gerekirdi. Bu husus, Yasa’nın tekrarı (tesniye) kitabının yirmi üçüncü babının üçüncü âyetinde şöyle belirtilmiştir: “Ammonlu ya da Moavlı biri RAB’bin topluluğuna girmeyecek. Onların soyundan gelenler de onuncu kuşağa dek asla RAB’bin topluluğuna girmeyecek.” Eğer onlar, Rabbin cemaatine girmeye layık değillerse, kim o cemaate girmeye layık olabilir?²²⁸

İncil’den Gelen Rivayetler

Sünnet olmanın hükmü, Hz. İbrahim’in şeriâtinde ebediydi ve oğulları Hz. İsmail, Hz. İshak ve Hz. Musa’nın şeriâtinde devam etti. Buna göre çocuk, doğumunun sekizinci gününde sünnet edilir. Luka İncilinin ikinci babının yirmi birinci âyetinde belirtildiği gibi Hz. İsa da sünnet edilmişti. Hıristiyanlar, Hz. İsa’nın sünnet olduğu günde belirli bir ibadet yaparlar. Bu hükmü Hz. İsa değil, Havariler kendi zamanlarında neshettiler. Bu husus, Havarilerin işleri kitabının beşinci babında belirtilmektedir. Azizleri Pavlus, Galatyalılar beş’te bu hükmün neshi konusunda aşırı bir vurgu yaparak şöyle demektedir: “Bakın, ben Pavlus size diyorum ki, sünnet olursanız Mesih’in size hiç yararı olmaz. Sünnet edilen

---

²²⁸Molla Abdussamed, *el-Ferâidü’s-samediyye*, 9.

her adamı bir daha uyarıyorum: Kutsal yasa'nın tümünü yerine getirmek zorundadır. Yasa aracılığıyla aklanmaya çalışan sizler Mesih'ten ayrıldınız, Tanrı'nın lütfundan uzak düştünüz. Ama biz aklanmanın verdiği umudun gerçekleşmesini Ruh'a dayanarak, imanla bekliyoruz. Mesih İsa'da ne sünnetliliğin ne de sünnetsizliğin yararı vardır; yararlı olan, sevgiyle etkisini gösteren imandır.”²²⁹

Pavlus, İbranilere mektubun yedinci babının on ikinci âyetinde şöyle demiştir: “Çünkü kâhinlik değişince, yasa da zorunlu olarak değişir.” Bu âyette kahinliğin/imamlığın değişmesiyle şeriâtin değişmesi arasında zorunlu bir bağ olduğuna ispat vardır. Eğer Müslümanlar da bu zorunluluğa bakara Hz. İsa şeriâtinin Hz. Muhammed'in şeriâtine göre neshedildiğini söylerlerse, bu söze göre yanlış değil, doğru söylemiş olurlar.²³⁰ Bu verilen rivayet ve örneklerden anlaşılıyor ki nesh akli olarak caizdir.

4.11. Molla Abdussamed'e Göre Neshin Mahalli

Neshin gerçekleşeceği ve gerçekleşmeyeceği konular hususunda âlimler çeşitli görüşler ileri sürmüşlerdir. Emir, dilek, soru ve haber olan konulardan nesh sadece emir ve nehiy de olur, soru ve haber olan cümlelerde nesh gerçekleşmez. Soru ve haberde nesh gerçekleşseydi bu tashih olurdu. Allah Tâlâ böyle bir şeyden beridir. Çünkü haber olan cümlede gerçekleşseydi nesh yalan anlamına gelirdi. Soru olan cümlede ise önceden bilinmeyen bir hususun yeni öğrenilmesi anlamına gelirdi.²³¹

Molla Abdussaamed neshin kabul edildiği ve edilmediği konuları zikretmiştir. Abdussamed'e göre neshi caiz olmayan konular, salt haber ve istisna

---

²²⁹Molla Abdussamed, *el-Ferâidü's-samediyye*, 12-13.

²³⁰Molla Abdussamed, *el-Ferâidü's-samediyye*, 14.

²³¹İbni Hazm Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî el-Kurtubî, *Takvü'l-hamâme fi'l-ülfetî ve'l-üllâf*. (İstanbul:İnsan Yayınları, 1985), 486.

olan hükümlerde nesh caiz değildir. İslam şeriâtında, Kur'ân'daki kıssalarda ve "alemin yaratıcısının olması" gibi akli kesin hükümlerde nesh olmaz. Aynı şekilde Kur'ân'daki dualarda, "günün ışığı ve gecenin karanlığı"²³² gibi hissi olan hususlarda, "iman edin ve ortak koşmayın"²³³ gibi bizzat farz olan hükümlerde nesh olmaz. Müeyyide ifade eden hükümlerde, "Allah'ın emri gelinceye kadar onları affedin ve hoşgörün" gibi geçici hükümlerde ve muayyen vakitlerde nesh gerçekleşmez.²³⁴

Molla Abdussamed'e göre neshi caiz olan konular, var ve yok ihtimali olan, müeyyide ifade etmeyen, geçici olmayan ve ameli olan hükümlerde olacağını ifade etmiştir. Bunlara mutlak hükümler denilir. Bunlarda vakit, mükellef ve vechin bir olmaması gerekir. Bu zikredilen üç hususta bütün ve parçada ihtilaf olması gerekir.²³⁵

4.12. Molla Abdussamed'e Göre Kur'ân'da Sûre ve Âyet Sayıları

Cumhur, Kur'ân-ı Kerîm'in yüz 114 sûreden oluştuğuna ittifak etmişlerdir.²³⁶ Fil ve Kureyş sûresini bir sûre olarak kabul edenler, bu sayıyı 113'e indirmişlerdir. Abdullah b. Mesud'un kendi mushafına muavvizeteyn olarak bilinen felak ve nas sûrelerini yazmayarak bu sayıyı 112'ye indirmiştir.²³⁷

İbnü'l- Cevzî, Zeyd b. Sabit'in cem ettiği mushafta bulunan sûrelerin toplamı 114 olduğunu ifade etmiştir. İbni Mesud'un mushafında yer vermediği sûreleri Kur'ân-ı Kerîm'den saymadığı için değil, sadece insanların çoğunun bilmesi ve insanların her zaman ta'viz için okuduğu sûreler olduğu için mushafına

---

²³²İsrâ, 17/12.

²³³Nisa, 4/36.

²³⁴Molla Abdussamed, *el-Ferâidü's-samediyye*, 5;18; 9.

²³⁵Molla Abdussamed, *el-Ferâidü's-samediyye*, 5.

²³⁶Molla Abdussamed, *el-Ferâidü's-samediyye*, 19.

²³⁷Ebü Abdillah Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Kurtubî, *el-Câmi li ahkâmi'l-Kur'ân* (Beyrut: Daru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 1988), 20/200; Ebü'l-Hasen Alemüddîn Ali b. Muhammed b. Abdissamed es-Sehâvî, *Cemâlü'l-kurrâ ve kemâlü'l-ikrâ* (Kahire: Mektebetu't-Turas, 1978), 1/38.

²²⁸Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Ali b. Muhammed el-Bağdâdî, *Fünûnü'l-efnân fî uyûni ulûmi'l-Kur'ân* (Beyrut: Daru'l-Beşairu'l-İslamiyye, 1987), 233-235.

kaydetmediğini ve Hz. Osman'ın cem ettiği Mushaf gibi resmi Mushaf olmadığı için olduğunu ifade etmiştir.²³⁸

Molla Abdussamed, Kur'ân-ı Kerîm'de ki sûre sayısında cumhurla aynı görüştedir. Kur'ân-ı Kerîm'de asrı saadetten bugüne kadar bütün âlimlerin ve Müslümanların ittifakıyla 114 sûre olduğunu ifade etmiştir. Yusûf , Felâk ve Nâs sûrelerinin Kur'ân'dan olmadığını ve Kur'ân'ın 40 cüz olduğunu söyleyenler Rafızı ve Yahudiler olduğunu ifade etmektedir.²³⁹

Âlimler âyetlerin sayısında ihtilafa düşmüşlerdir. Bu ihtilafın, bir âyet sayılan âyetlerin bazı âlimlere göre birden fazla âyet olarak sayılması veya birden fazla âyetin bir âyet sayılmasıdır. Sûrelerdeki âyet sayıları hususunda da ihtilaf etmişlerdir. Bu ihtilaflardan dolayı âyet sayılarında ittifak edilmediği ve ilim otoritesi olarak kabul edilen Hz. Ali'ye göre âyetlerin toplam sayısı 6236'dır.²⁴⁰

Molla Abdussamed Kur'ân âyetleri hakkında, kıraat ekollerinin ihtilaf ettiğini söylemiştir. Abdurahman b. Abdullah b. Habi es-Sülemi'nin Hz. Ali'den gelen rivayete göre, âyetlerin toplamı 6236'dır. Bu görüşü Kufe ekolü desteklemektedir. Molla Abdussamed, 6666 sayısını Zemahşeri'nin görüşü olduğunu ve mutezile mezhebinden olduğunu ifade ederek onun görüşüne itibar edilmediğini savunmuştur. Zemahşeri müdayene gibi uzun âyetleri 5 veya 10 âyet olarak kabul ettiğini ifade etmiştir. En doğru görüş kufe ekolünün görüşü olduğunu ve herkesçe kabul edilen bir görüş olduğunu ifade etmiştir.²⁴¹

4.13. Molla Abdussamed'e Göre Mensûh Olan Âyet ve Sûrelerin Tablosu

Bu mevzu tartışmalı bir mevzudur. Neshin lügat manasından çok ıstılahi manasındaki ihtilaflarından dolayı, Kur'ân'da mensûh olan âyetlerin sayısında çokça bir artış vardır. Âlimler kitaptan veya sünnetten delil getirerek kendi içtihadi seviyesine göre bazı âyetleri nâsîh bazılarını da mensûh saymışlardır.

²³⁸Molla Abdussamed, *el-Ferâidü's-samediyye*, 19.

²³⁹İbrahim b. Ömer b. İbrahim b. Halil el-Caberî, *Hüsni'l-meded fi marifeti fenni'l-aded* (Mısır: Mektebetu Evladu's-Şeyhi li't-Turas, 2005,), 30.

²⁴⁰Molla Abdussamed, *el-Ferâidü's-samediyye*, 26-27.

²⁴¹Molla Abdussamed, *el-Ferâidü's-samediyye*, 27-60; 6-16.

Molla Abdussamed eserinde nâsîh ve mensûh âyetlerin olmadığı sûreler, sadece nâsîh âyetlerin olduğu sûreler, sadece mensûh âyetlerin olduğu sûreler ve hem nâsîh hem de mensûh âyetlerin olduğu sûreler olarak dört başlık altında maddeler halinde zikretmiştir. Bu bilgileri verirken hangi sûrenin hangi sûreden önce nazil olduğunu açıklamıştır. Ayrıca sûrenin kaç âyetinin Mekke döneminde, kaç âyetinin de Medine döneminde nazil olduğunu ifade etmiştir. Eserinin ikinci ve üçüncü bölümünde nâsîh ve mensûh olan âyetleri tablo şeklinde vermiştir. Hangi âyetin hangi âyeti mensûh ettiğini sûre ismini ve âyetin numarasını vererek ifade etmiştir.²⁴²

4.14. Molla Abdussamed'in Nesh Hakkındaki Çelişkileri

Âlimler nesh kavramına yükledikleri çeşitli anlamlardan dolayı mensûh olan âyetlerin sayısında değişiklik olduğu görülmektedir. Hibetullah (ö. 410/1019) Kur'ân-ı Kerîm'de, üç sûrede nâsîhin olduğunu, altı sûrede nâsîh, kırk sûrede mensûh ve yirmi beş sûrede de nâsîh-mensûhun olduğunu ileri sürmektedir. Süyûtî ise mensûh olan âyetlerin sayısının yirmi olduğunu ifade etmiştir. Mustafa Zeyd Kur'ân'da neshin beş olayda mevcut olduğunu ve bu olayların altı âyette geçtiğini açıklamaktadır.²⁴³ İbni Hazm Kur'ân-ı Kerîm'de iki yüz on dört âyetin mensûh olduğunu ifade etmektedir. Nâsîh içeren sûre sayısı kırk, nâsîh-mensûh içeren sûre sayısı yirmi beş ve nâsîh-mensûh bulunmayan sûre sayısı kırk üç olduğunu açıklamaktadır.²⁴⁴

Molla Abdussamed, ilk önce, Beydâvî (ö. 685/1286), Zemahşerî, Fahreddin er-Râzî, Celâleddîn el-Mahallî (ö. 864/1459) Celâleddîn es-Süyûtî ve Nesefî'i gibi âlimlerin tahkikine göre mensûh olan âyetlerin sayısı yüz otuz bir olduğunu ifade etmiştir. Mensûh olan âyetlerin sayısı yüz iki, nâsîh olan âyetlerin sayısı ise yirmi dokuz olduğunu ileri sürmüştür.²⁴⁵ Başka bir yerde ise Zemahşerî, Beydâvî, Nesefî, Hazîn (ö. 741/1341) ve Celâleyn'in tahkikine göre nâsîh ve

²⁴²Remzi Kaya, *Kur'ân-ı Kerîm'de Neshi İddia Edilen Âyetler*. Uludağ Üniversitesi İlahiyat fakültesi sayı 7 cilt 7 1998 s. 355.

²⁴³Mustafa Zeyd, *en-Nesh fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 449.

²⁴⁴İbn Hazm, *en-Nâsîh ve'l-mensûh*, 10-11.

²⁴⁵Molla Abdussamed, *el-Ferâidü's-samediyye*, 2.

mensûh âyetlerin sayısı doksan sekiz'dir. Mensûh olanlar yetmiş âyet olduğunu nâsîh olan âyetlerin ise yirmi dokuz olduğunu ifade etmiştir.²⁴⁶ Molla Abdussamed'in eserini irdelediğimizde kanaatimizce bu iki yerde nâsîh ve mensûh olan âyetlerin sayısının doksan sekiz olduğu yerde bir sıkıntı olduğu görülmektedir. Molla Abdussamed'in nâsîh olan âyet sayısını, mensûh olan âyet sayısını ve nâsîh ve mensûh olan âyetlerin sayısının dikkatinden kaçmış olabileceği düşünülmektedir. Çünkü bir sayının ya fazla yada eksik yazdığı görülmektedir.

Molla Abdussamed esrinde nâsîh ve mensûh olan sûreler hakkında verdiği bilgilerde çelişki olduğu göze çarpmaktadır. Bu çelişkili olan kısım eserinin el-Ecaletü's-samediyye adlı başlıkta nâsîh ve mensûh olmayan sûreler, sadece nâsîh olan sûreler, sadece mensûh olan sûreler ve hem nâsîh hemde mensûh olan sûrelerin ismini ifade ederek belirtmiştir. Bunları ifade ettikten sonra bu nâsîh ve mensûh ile ilgili verdiği sûrelerin, tamamını tablo şeklinde açıklamıştır. Bu sayılar şu şekildedir:

Sûrelerin toplam sayısı 114'tür. Dört tane sûrenin içinde nâsîh vardır. Bunlar Fetih, Tegabün, Talak ve A'lâ sûreleridir.

Mezkur tahkike göre 57 sûrede nâsîh ve mensûh âyet yoktur. Bunlar Fatiha, Yusuf, Kehf, Kasas, Lokman, Sebe, Fâtır, Yâsin, Sâd, Gâfir, Hucurât, Kamer, Rahman, Hadîd, Haşir, Saf, Cuma, Münafikûn, Mülk, Hakka, Nûh, Cin, Mürselât, Nebe, Nâziât, Abese, Tekvîr, İnfîtâr, Mutaffifin, İnşikâk, Bürûc, Fecr, Beled, Şems, Leyl, Duhâ, İnşirâh, Tîn, Kalem, Kadr, Beyyine, Zilzâl, Âdiyât, Kâria, Tekâsür, Asr, Hümeze, Fil, Kureyş, Mâûn, Kevser, Nasr, Tebbet, İhlas, Felak ve Nâs sûreleridir.

38 sûrede sadece mensûh âyetler vardır. Bunlar En'âm, A'râf, Yunus, Hûd, Ra'd, Hicr, Nahl, İsrâ, Meryem, Tâhâ, Mü'minûn, Nûr, Neml, Ankebût, Rûm, Secde, Saffât, Zümer, Fussilet, Şûrâ, Zuhruf, Duhân, Câsiye, Ahkâf, Fetih, Kâf, Tûr, Necm, Mümtehine, Nûn, Meâric, Müzzemmil, Müddessir, Kıyame, İnsan, Târik, Gâşiye, Kâfirûn sûreleridir.

---

²⁴⁶Molla Abdussamed, *el-Ferâidü's-samediyye*, 19.

15 sûrede ise hem nâsîh hem de mensûh âyetler vardır. Bunlar Bakara (mensûh 11, nâsîh 4), Âl-i İmran (mensûh 2), Nisâ (mensûh 5, nâsîh 4), Mâide (mensûh 5, nâsîh 3), Enfâl (mensûh 3, nâsîh 2), Tevbe (mensûh 3), İbrahim, Enbiyâ, Hac, Furkan (nâsîh 5), Şuara, Ahzap (mensûh 3, nâsîh 1), Zâriyât (mensûh 1, nâsîh 1), Vakıa, Mücadele (mensûh 1, nâsîh 1) sûreleridir.²⁴⁷

Molla Abdussamed'in, el-Ferâidü's-samediyye adlı eserinde nâsîh ve mensûh olan sûre sayılarında farklılıklar olduğu görülmektedir. Molla Abdussamed 76 sûrede nâsîh ve mensûh olmadığını, nâsîh olan âyetlerin bulunduğu sûreler 4 tane, mensûh olan âyetlerin bulunduğu sûreler 26 tane, hem nâsîh hem mensûh âyetlerin bulunduğu sûre sayısı 8 tane olduğunu ifade etmiştir.²⁴⁸ Bu verdiği sûrelerin isimlerini zikretmekle beraber hangi sûrenin hangi sûreden sonrada nazil olduğunu açıklamaktadır. Ayrıca bu eserde verdiği sûre sayılarının diğer verdiği sûre sayılarıyla farklı olduğu görülmektedir. Başka bir eksikliği ise eserindeki ayrı tabloda bir tane tabloda sadece nâsîh ve mensûh olan âyetleri vermiştir. Herhangi bir alimin görüşüne yer vermemiştir. Diğer tabloda nâsîh ve mensûh âyetlerle beraber, Beydâvî, Zemahşerî, Hâzin, Celâleyn, gibi âlimlerin görüşlerine yer vererek açıklamıştır.²⁴⁹ Molla Abdussamed'in eserini hızlı bir şekilde yazdığı için bu farklılıkları ortaya çıkmış olması mümkündür.

4.15. Kur'ân'da Nâsîh ve Mensûh Olan ve Olmayan Sûreler

Âlimler nâsîh ve mensûh olan âyetlerin sayısında ihtilaf etmişlerdir. Molla Abdussamed Kur'ân-ı Kerîm'in 76 sûresinde nâsîh ve mensûh olmadığını, nâsîh âyetlerin olduğu sûreler 4 sûre olduğunu, mensûh âyetlerin olduğu sûreler 26 sûre olduğunu ve hem nâsîh hemde mensûh âyetlerin olduğu sûreler 8 sûre olduğunu vurgulamıştır.²⁵⁰ Bu sûreleri eserinde maddeler şeklinde açıklamıştır. Bu maddeler şu şekildedir:

---

²⁴⁷Molla Abdussamed, *el-Ecâletü's-samediyye*, 3-5.

²⁴⁸Molla Abdussamed, *el-Ferâidü's-samediyye*, 19-20.

²⁴⁹Molla Abdussamed, *el-Ferâidü's-samediyye*, 6-16; 27-60.

²⁵⁰Molla Abdussamed, *el-Ferâidü's-Samediyye*, 19-20.

4.15.1. Kur'ân'da Nâsîh veya Mensûh Âyet Olmayan Sûreler

Abdussamed içinde nâsîh veya mensûh âyet olmayan 76 sûre olduğunu ve bunları maddeler halinde vermiştir. Bu maddeler şu şekildedir.

Fatiha sûresi: Mekkî olup 9 âyettir. Müddessir sûresinden sonra nâzil olmuştur.

Hûd sûresi: Mekkîdir. Ancak 12, 17 ve 114. âyetler Medenîdir. 123 âyet olup Yunus sûresinden sonra nâzil olmuştur.

Yusuf sûresi: Mekkîdir. Ancak 1, 2, 3 ve 7. âyetleri Medenîdir. 111 âyet olup Hud sûresinden sonra nâzil olmuştur.

Ra'd sûresi: Medenî olup 42 âyettir. Muhammed sûresinden sonra nâzil olmuştur.

İbrahim sûresi: 8 ve 9. âyetler hariç Mekki olup 52 âyettir. Nuh sûresinden sonra nâzil olmuştur.

Kehf sûresi: 28-101 âyetler arası hariç Mekkîdir. Medeni âyetlerin sayısı 21'dir. Sûre 110 âyet olup Gaşiye sûresinden sonra nâzil olmuştur.

Meryem sûresi: 58 ve 71. âyetler hariç Mekki olup 98 âyettir. Fatır sûresinden sonra nâzil olmuştur.

Enbiyâ sûresi: Mekki olup 112 âyettir. İbrahim sûresinden sonra nâzil olmuştur.

Hac sûresi: 52, 69 ve 70. âyetler hariç Medeni olup 77 âyettir. Yasin sûresinden sonra nâzil olmuştur.

Şuâra sûresi: 117. âyet ile 224. âyetten sûrenin sonuna kadar âyetler hariç Mekki olup 227 âyettir. Vakıa sûresinden sonra nâzil olmuştur.

Kasas sûresi: 52-55. âyetler arası hariç Mekki olup 85 âyettir. 85. âyet Hicret sırasında Cuhfe'de nâzil olmuştur. 88 âyettir. Naml sûresinden sonra nâzil olmuştur.

Rum sûresi: 17. âyet hariç Mekki olup 60 âyettir. İnşıkak sûresinden sonra nâzil olmuştur.

Lokman sûresi: 27, 28, ve 29. âyetler hariç Mekki olup 34 âyettir. Saffat sûresinden sonra nâzil olmuştur.

Sebe sûresi: 2. âyet hariç Mekki olup 54 âyettir. Lokman sûresinden sonra nâzil olmuştur.

Fatır sûresi: Mekki olup 45 âyettir. Furkân sûresinden sonra nâzil olmuştur.

Yasin sûresi: 45. âyet hariç Mekki olup 83 âyettir. Cin sûresinden sonra nâzil olmuştur.

Sad sûresi: Mekki olup 88 âyettir. Kamer sûresinden sonra nâzil olmuştur.

Zümer sûresi: 52, 53 ve 54. âyetler hariç Mekki olup 75 âyettir. Sebe sûresinden sonra nâzil olmuştur.

Gafir sûresi: 56 ve 57. âyetler hariç Mekki olup 85 âyettir. Zümer sûresinden sonra nâzil olmuştur.

Fussilet sûresi: Mekki olup 54 âyettir. Gafir sûresinden sonra nâzil olmuştur.

Hucurat sûresi: Medeni olup 18 âyettir. Mücadele sûresinden sonra nâzil olmuştur.

Tur sûresi: Mekki olup 49 âyettir. Secde sûresinden sonra nâzil olmuştur.

Kamer sûresi: 44, 45 ve 46. âyetler hariç Mekki olup 55 âyettir. Tarık sûresinden sonra nâzil olmuştur.

Rahman sûresi: Medeni olup 78 âyettir. Ra'd sûresinden sonra nâzil olmuştur. Bir görüşe göre 29. âyet Mekkidir.

Vakıa sûresi: 81 ve 82. âyetler hariç Mekki olup 96 âyettir. Taha sûresinden sonra nâzil olmuştur.

Hadid sûresi: Medeni olup 24 âyettir. Beyyine sûresinden sonra nâzil olmuştur.

Saff sûresi: Medeni olup 14 âyettir. Tağabün sûresinden sonra nâzil olmuştur.

Cuma sûresi: Medeni olup 11 âyettir. Saf sûresinden sonra nâzil olmuştur.

Münafikun sûresi: Medeni olup 11 âyettir. Hac sûresinden sonra nâzil olmuştur.

Tahrim sûresi: Medeni olup 12 âyettir. Hucurat sûresinden sonra nâzil olmuştur.

Mülk sûresi: Mekki olup 30 âyettir. Tur sûresinden sonra nâzil olmuştur.

Kalem sûresi: 17-31. âyetler ile 48-50. âyetler arası hariç Mekki olup 52 âyettir. Alak sûresinden sonra nâzil olmuştur.

Hakka sûresi: Mekki olup 52 âyettir. Mülk sûresinden sonra nâzil olmuştur.

Mearic sûresi: Mekki olup 44 âyettir. Hakka sûresinden sonra nâzil olmuştur.

Nuh sûresi: Mekki olup 28 âyettir. Nahl sûresinden sonra nâzil olmuştur.

Cin sûresi: Mekki olup 28 âyettir. A'raf sûresinden sonra nâzil olmuştur.

Müddessir sûresi: Mekki olup 56 âyettir. Müzzemmil sûresinden sonra nâzil olmuştur.

Kıyame sûresi: Mekki olup 40 âyettir. Karia sûresinden sonra nâzil olmuştur.

İnsan sûresi: Medeni olup 31 âyettir. Rahman sûresinden sonra nâzil olmuştur.

Mürselat sûresi: 48. âyet hariç Mekki olup 50 âyettir. Hümeze sûresinden sonra nâzil olmuştur.

Nebe sûresi: Mekki olup 40 âyettir. Mearic sûresinden sonra nâzil olmuştur.

Naziat sûresi: Mekki olup 46 âyettir. Nebe sûresinden sonra nâzil olmuştur.

Abese sûresi: Mekki olup 42 âyettir. Necm sûresinden sonra nâzil olmuştur.

Tekvir sûresi: Mekki olup 29 âyettir. Tebbet sûresinden sonra nâzil olmuştur.

İnfitar sûresi: Mekki olup 19 âyettir. Naziat sûresinden sonra nâzil olmuştur.

Mutaffifin sûresi: Mekki olup 36 âyettir. Ankebut sûresinden sonra nâzil olmuştur. Mekke'de inen son sûredir.

İnşikak sûresi: Mekki 25 âyettir. İnfitar sûresinden sonra nâzil olmuştur.

Büruc sûresi: Mekki olup 22 âyettir. Şems sûresinden sonra nâzil olmuştur.

A'la sûresi: Mekki olup 19 âyettir. Tekvir sûresinden sonra nâzil olmuştur.

Fecr sûresi: Mekki olup 30 âyettir. Leyl sûresinden sonra nâzil olmuştur.

Beled sûresi: Mekki olup 20 âyettir. Kaf sûresinden sonra nâzil olmuştur.

Şems sûresi: Mekki olup 15 âyettir. Kadir sûresinden sonra nâzil olmuştur.

Leyl sûresi: Mekki olup 21 âyettir. A'la sûresinden sonra nâzil olmuştur.

Duha sûresi: Mekki olup 11 âyettir. Fecr sûresinden sonra nâzil olmuştur.

İnşirah sûresi: Meki olup 8 âyettir. Duha sûresinden sonra nâzil olmuştur.

Tin sûresi: Mekki olup 8 âyettir. Büruc sûresinden sonra nâzil olmuştur.

Alak sûresi: Mekki olup 19 âyettir. Buhari'nin rivayetine göre Hira dağında ilk nâzil olan sûredir.

Kadir sûresi: Mekki olup 5 âyettir. Abese sûresinden sonra nâzil olmuştur.

Beyyine sûresi: Medeni olup 8 âyettir. Talak sûresinden sonra nâzil olmuştur.

Zilzal sûresi: Medeni olup 8 âyettir. Nisâ sûresinden sonra nâzil olmuştur.

Adiyat sûresi: Mekki olup 11 âyettir. Asr sûresinden sonra nâzil olmuştur.

Karia sûresi: Mekki olup 11 âyettir. Kureyş sûresinden sonra nâzil olmuştur.

Tekasür sûresi: Mekki olup 8 âyettir. Kevser sûresinden sonra nâzil olmuştur.

Asr sûresi: Mekki olup 3 âyettir. İnşirah sûresinden sonra nâzil olmuştur.

Hümeze sûresi: Mekki olup 9 âyettir. Kıyame sûresinden sonra nâzil olmuştur.

Fil sûresi: Mekki olup 5 âyettir. Kafirun sûresinden sonra nâzil olmuştur.

Kureyş sûresi: Mekki olup 4 âyettir. Tin sûresinden sonra nâzil olmuştur.

Maun sûresi: ilk 3 âyeti Mekkî, geri kalanları Medenidir. 7 âyettir. Tekasür sûresinden sonra nâzil olmuştur.

Kevser sûresi: Mekki olup 3 âyettir. Adiyat sûresinden sonra nâzil olmuştur.

Kafirun sûresi: Mekki olup 6 âyettir. Maun sûresinden sonra nâzil olmuştur.

Nâsr sûresi: Veda haccında nâzil olduğu için Medeni sayılmaktadır. Son nâzil olan sûredir. 3 âyet olup Tevbe sûresinden sonra nâzil olmuştur.

Tebbet sûresi: Mekki olup 5 âyettir. Fatiha sûresinden sonra nâzil olmuştur.

İhlâs sûresi: Mekki olup 4 âyettir. Nâs sûresinden sonra nâzil olmuştur.

Felâk sûresi: Mekki olup 5 âyettir. Fil sûresinden sonra nâzil olmuştur.

Nâs sûresi: Mekki olup 6 âyettir. Felâk sûresinden sonra nâzil olmuştur.²⁵¹

4.15.2. Kur'ân'da Sadece Nâsîh Âyetlerin Olduğu Sûreler

Abdussamed sadece nâsîh âyetlerin bulunduğu sûrelerin 4 tane olduğunu ileri sürmüştür. Bu sûre isimleride şunlardır:

Nur sûresi: Medeni olup 64 âyettir. Haşr sûresinden sonra nâzil olmuştur.

Fetih sûresi: Medeni olup Hudeybiye'den ayrılırken inmiştir. 29 âyet olup Cum'a sûresinden sonra nâzil olmuştur.

Teğabün sûresi: Medeni olup 18 âyettir. Tahrim sûresinden sonra nâzil olmuştur.

Talak sûresi: Medeni olup 12 âyettir. İnsan sûresinden sonra nazil olmuştur.²⁵¹

4.15.3. Kur'ân'da Sadece Mensûh Âyetlerin Olduğu Sûreler

Abdussamed yine ayrı bir başlıkta sadece mensûh âyetlerin olduğu sûrelerin sayısının da 26 tane olduğunu ifade etmiştir. Bu sûre isimlerini de şu şekilde zikretmiştir.

Âl-i İmran sûresi: Medeni olup 200 âyettir. Enfal sûresinden sonra nâzil olmuştur.

Enâm sûresi: 20, 23, 91, 92, 114, 141, 151, 152 ve 153. âyetler hariç Mekki olup 165 âyettir. Hicr sûresinden sonra nâzil olmuştur.

Yunus sûresi: 40, 94, 95 ve 96 âyetleri hariç Mekki olup 109 âyettir. İsrâ sûresinden sonra nâzil olmuştur.

Hicr sûresi:87. âyet hariç Mekki olup 99 âyettir. Yusuf sûresinden sonra nâzil olmuştur.

Nahl sûresi: son 3 âyet hariç Mekki olup 128 âyettir. Kehf sûresinden sonra nâzil olmuştur.

İsrâ sûresi: 26, 32, 33 57 ile 73-80. âyetler arası hariç Mekki olup 111 âyettir. Kasas sûresinden sonra nâzil olmuştur.

Taha sûresi: 120 ve 121. âyetler hariç Mekki olup 135 âyettir. Meryem sûresinden sonra nâzil olmuştur.

Müminun sûresi: Mekki olup 118 âyettir. Enbiyâ sûresinden sonra nâzil olmuştur.

Neml sûresi: Mekki olup 93 âyettir. Şuâra sûresinden sonra nâzil olmuştur.

Ankebut sûresi: 1-11. âyetler arası hariç Mekki olup 69 âyettir. Rum sûresinden sonra nâzil olmuştur.

---

²⁵¹Molla Abdussamed, *el-Ferâidü's-Samediyye*, 24.

Secde sûresi: 16-20. âyetler arası hariç Mekki olup 30 âyettir. Müminun sûresinden sonra nâzil olmuştur.

Saffat sûresi: Mekki olup 182 âyettir. Enâm sûresinden sonra nâzil olmuştur.

Şura sûresi: 3, 24, 25 ve 26. âyetler hariç Mekki olup 53 âyettir. Fussilet sûresinden sonra nâzil olmuştur.

Zuhruf sûresi: 45. âyet hariç Mekki olup 89 âyettir. Şura sûresinden sonra nâzil olmuştur.

Duhan sûresi: Mekki olup 59 âyettir. Zuhruf sûresinden sonra nâzil olmuştur.

Casiye sûresi: 14. âyet hariç Mekki olup 37 âyettir. Duhan sûresinden sonra nâzil olmuştur.

Ahkaf sûresi: 10, 15 ve 35. âyetler hariç Mekki olup 35 âyettir. Casiye sûresinden sonra nâzil olmuştur.

Muhammed sûresi: 13. âyet hariç Medenidir. Bu âyet hicret yolunda nâzil olmuştur. Sûre 38 âyettir. Hadid sûresinden sonra nâzil olmuştur.

Kaf sûresi: 38. âyet hariç Mekki olup 45 âyettir. Mürselat sûresinden sonra nâzil olmuştur.

Zâriyât sûresi: Mekki olup 60 âyettir. Ahkaf sûresinden sonra nâzil olmuştur.

Necm sûresi: 32. âyet hariç Mekki olup 62 âyettir. İhlas sûresinden sonra nâzil olmuştur.

Mümteherine sûresi: Medeni olup 13 âyettir. Ahzap sûresinden sonra nâzil olmuştur.

Müzzemmil sûresi: 10, 11 ve 20. âyetler hariç Mekki olup 20 âyettir. Kalem sûresinden sonra nâzil olmuştur.

Tarik sûresi: Mekki olup 17 âyettir. Beled sûresinden sonra nâzil olmuştur.

Gaşiye sûresi: Mekki olup 26 âyettir. Zâriyât sûresinden sonra nâzil olmuştur.

Kafirun sûresi: Mekki olup 6 âyettir. Maun sûresinden sonra nâzil olmuştur.²⁵²

4.15.4. Kur'ân'da Nâsîh ve Mensûh Âyetlerin Olduğu Sûreler

Abdussamed hem Nâsîh hem de Mensûh âyetlerin bulunduğu sûrelerin sayısını sekiz olarak zikretmiştir. Bu sûreler şunlardır:

Bakara sûresi: 281. âyet hariç Medenidir. Bu âyet veda haccında nâzil olmuştur. Bu âyet Medeni olarak da kabul edilir. Bakara sûresi 286 âyettir. Medine'de nâzil olan ilk sûredir.

Nisâ sûresi: Medeni olup 176 âyettir. Mümtehine sûresinden sonra nâzil olmuştur.

Mâide sûresi: 2. âyet hariç Medenidir. Bu âyet veda haccında nâzil olmuştur. Sûre 120 âyet olup Fetih sûresinden sonra nâzil olmuştur.

A'raf sûresi: 163-170. âyetler arası hariç Mekki olup 206 âyettir. Sad sûresinden sonra nâzil olmuştur.

Enfal sûresi: 30-36. âyetler arası hariç Mekki olup 75 âyettir. Bakara sûresinden sonra nâzil olmuştur.

Tevbe sûresi: Son iki âyet hariç Medeni olup 129 âyettir. Mâide sûresinden sonra nâzil olmuştur.

Ahzap sûresi: Medeni olup 73 âyettir. Âl-i İmran sûresinden sonra nâzil olmuştur.

Mücadele sûresi: Medeni olup 22 âyettir. Münafikun sûresinden sonra nâzil olmuştur.²⁵³

---

²⁵²Molla Abdussamed, *el-Ferâidü's-Samediyye*, 24-26.

²⁵³Molla Abdussamed, *el-Ferâidü's-Samediyye*, 26.

4.16. Molla Abdussamed'e Göre İslam ve Semavi Dinlerde Nesh

Allah İslam'da ve diğer şeriâtlerde, zaman, mekan ve şartlara göre değişen bazı ameli hükümleri yürürlükten kaldırmıştır. Ancak ahlaki değerleri ve itikadi konuları hiç bir zaman değiştirmemiştir. Böyle bir şey düşünülmesi imkansızdır.

Molla Abdussamed İslam'ın diğer şeriâtlere neshettiğini ifade etmiştir. Pavlus'un, peygamberliğin değişmesiyle getirdiği hükümlerin de değişmesi arasında zorunlu bir bağ olduğunu ve eski şeriâtlere hükümlerinin çoğu ortadan kaldırıldığını iddia etmiştir. Buna dayanarak, Hıristiyanlığın İslâm'a göre eskidiği için nesh edilmesini ve Peygamberin gelmesiyle Hz. İsa şeriâtinin yürürlükten kaldırıldığını açıklamaktadır.²⁵⁴

Molla Abdussamed'e göre, Kur'ân'da neshe konu olan ayetlerden bazıları şu şekildedir:

*"Sana haram ayı, onda savaşmayı soruyorlar. De ki: Onda savaşmak büyük günahdır."*²⁵⁵ bu âyet Hz. Peygamber'in gönderdiği bir seriyye ile ilgili nazil olmuştur. Seriyye Recep hilalinin doğduğunu bilmeden müşriklerle savaşmışlardır. Kureyşliler de Hz. Peygamber'in haram olan bir ayı helal kıldığını söylediler. Çoğu görüşe göre bu ayet:

*"Haram aylar çıkınca, müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün, esir alın, kuşatın onları her geçit yerinde gözetleyin. Şayet tövbe ederler, namazlarını kılarlar ve zekatlarını verirlerse artık onları serbest bırakın. Allah yargılayıcıdır ve bağışlayandır."*²⁵⁶ âyetiyle mensûhtur. Molla Abdussamed bu âyet hakkında Beydâvî vd. âlimlerin haram aylar olan Şevval, Zülkade ve Muharrem aylarında, güvende olmayan kimselerin seyahat edebilecekleri, bu süre bittikten sonra onların artık öldürülmesine izin verildiğini söylediklerini ifade etmiştir.²⁵⁷

"İçinizden vefat edip de geride eşler bırakanlar, bir yıla kadar evlerinden çıkarılmaksızın eşlerinin geçimliliğini vasiyet etsinler. Onlar çıkar giderlerse kendiliklerinden yaptıkları uygun şeylerde sizin için bir vebal yoktur. Allah izzet

²⁵⁴Molla Abdussamed, *el-Ferâidü's-Samediyye*, 9.

²⁵⁵Bakara, 2/217.

²⁵⁶Tevbe, 9/5.

²⁵⁷Molla Abdussamed, *el-Ferâidü's-Samediyye*, 30.

ve hikmet sahibidir.”²⁵⁸ ayetinin İslâm’ın ilk zamanlarında nazil olduğu, daha sonra tilavetten önce ama nüzûl zamanı olarak sonra gelen

“İçinizden ölenlerin geride bıraktıkları eşleri kendi başlarına (evlenmeksizin) dört ay on gün beklerler. Bekleme sürelerinin sonuna geldiklerinde kendileri hakkında, normal ölçülerde yapıp ettiklerinden size bir sorumluluk yoktur. Allah yaptığımız her şeyden haberdardır.”²⁵⁹ ayeti ile neshedilmiştir. Buna benzer, tilavetin önce nüzûl sırasının sonra gelmesine benzer olarak Bakara sûresinin 142. âyetinin 144. âyetini neshetmiştir.²⁶⁰

Molla Abdussamed İslâm’da nesh konusu gerçekleştiği gibi diğer şeriâtlerde de neshin gerçekleştiğini savunmuştur. Diğer şeriâtlere bir birini nesh ettiği gibi bir peygamberin kendi zamanının içindeki bazı hükümlerinin de nesh edildiğini iddia ederek iki kısma ayırmıştır. Bunların birçok örnekleri olduğunu açıklamıştır.²⁶¹

Birinci kısma yani bir peygamberin başka bir peygamberin şeriâtini neshettiğine dair örnek kurban meselesidir. Zira kurban hükümleri Hz. Musa’nın zamanında çok olup süreklilik arz ederdi. Ancak bu hükümlerin hepsi Hz. İsa’nın şeriâtinde nesh edilmiştir.²⁶²

İkincisine yani bir peygamberin kendi şeriâtından bir hükmünün yine kendi şeriâtında nesh edilmesine ise şu şekilde örnek verilebilir. Matta İncil’inin beşinci babının beş ve altıncı âyetlerinde Hz. İsa’nın “Öteki ulusların arasına girmeyin. Samirililerin kentlerine uğramayın. Bunu yerine, İsrail halkının yitik koyunlarına gidin.” şeklinde emir verdiği keza Matta İncil’inin on beşinci babının yirmi dördüncü âyetinde Hz. İsa’nın “Ben İsrail halkının kaybolmuş koyunlarına gönderildim.” şeklinde beyanda bulunduğu ifade edilmektedir. Molla Abdussamed, bu âyetlere bakıldığında Hz. İsa’nın peygamberliği sadece İsrailoğuların ait olduğu görülmektedir. Ancak Markos İncil’inin on altıncı babının on beşinci âyetinde Hz. İsa’nın “Dünyanın her yerine gidin, müjdeyi

---

²⁵⁸Bakara, 2/234.

²⁵⁹Bakara, 2/40.

²⁶⁰Molla Abdussamed, *el-Ferâidü’s-Samediyye*, 33.

²⁶¹Molla Abdussamed, *el-Ferâidü’s-Samediyye*, 8.

²⁶²Molla Abdussamed *el-Ferâidü’s-Samediyye*, 10.

bütün yaratılışa duyurun” şeklinde emir verdiği ifade edilmektedir. Buna göre bu âyet, önceki âyetlerin hükmünü nesh etmiştir.²⁶³

Molla Abdussamed bu örneklerden yola çıkarak geçmiş olan şeriâtlerde neshin olduğunu ve bu şeriâtlerde neshin mümkün olmadığını savunanların iddialarının batıl ve yalan olduğunu açık olarak görüldüğünü ifade etmektedir. Zira zaman, mekan ve mükelleflerin değişmesiyle maslahatlar da değişmektedir. Çünkü bazı hükümler bazı zamanlarda mükellefler tarafından yapılırken, bazen de yapılması mümkün değildir ve bazı hükümler bazı mükelleflere uygunken, bazılarında da uygun değildir.²⁶⁴

Molla Abdussamed, Tevrat ve İncil’de geçen hiç bir kıssanın mensûh olmadığını söylemektedir. Buna mukabil bazı kıssaların yalan ve batıl olduğunu ifade etmektedir. Örneğin yaratılış bölümünün on dokuzuncu babında Hz. Lut’un iki kızının onunla zina yaptığını, ikinci Samuel bölümünün on birinci babında Hz. Davud Uriya’nın karısını beğendiğini, kocasını hileyle öldürdüğünü ve onunla zina yaparak hamile bıraktığını ifade etmektedir. Bunlar ve benzerleri olan bir çok kıssalar yalan ve batıldır. Söz konusu kıssalar kendi uydurdukları kıssalar olduğundan dolayı bunları mensûh kapsamında değerlendirilmesi mümkün değildir. Molla Abdussamed gerek akli gerekse hissi olan kesin hükümler, vacip olan hükümler ve vechin bir olduğu mutlak hükümlerde de mensûh olmayacağını açıklamaktadır. Örneğin dualardan ibaret olan Zebur, ıstılah anlamıyla mensûh olmadığını ifade etmektedir. Bundan dolayı Zebur’un, Tevrat’ın hükümlerini, İncil’in de Tevrat’ın hükümlerini nesh ettiğini söylenmesi doğru olmayacağını savunmaktadır.²⁶⁵

Görüldüğü üzere Molla Abdussamed, Kur’ân’da mensûh olan ayetlerin olduğunu ve diğer şeriâtlere de nesh ettiğini savunmuştur. Diğer şeriâtlere de hem kendi içinde bazı hükümlerinin, hem de bir şeriâtin başka bir şeriâti neshettiğini buna binaen neshin caiz olduğunu örnekler vererek söylemiştir.

---

²⁶³Molla Abdussamed, *el-Ferâidü’s-Samediyye*, 15.

²⁶⁴Molla Abdussamed, *el-Ferâidü’s-Samediyye*, 17.

²⁶⁵Molla Abdussamed, *el-Ferâidü’s-Samediyye*, 6.

Molla Abdussamed, gelenek olduğu üzere eserinin ne zaman bittiğini tarih vermek suretiyle (tarih belirtirken de Hicri, Milâdî ve Rumî tarihleri ayrı ayrı yazmıştır) açıklamış ve yine âlimler arasında adet haline gelen kısa bir duayla eserini bitirmiştir.

Kitabının hitamı şu şekildedir. “ Kitap müellifi Molla Abdussamed b. Hacı Mustafa es-Siirdi eliyle tamamlanmıştır. Allah onu, babasını ve onlara hayır dua edenleri, bütün müminleri ve müslümanları bağışlasın. Şüphesiz O, işiten ve duaları kabul edendir. M. 9 Temmuz 1969, R. 26 Haziran 1285, H. 1389.

Allah Teala’dan Ümmi Peygamberinin hatırına güzel bir son ve akibet niyaz ediyoruz.”²⁶⁶

---

²⁶⁶Molla Abdussamed, *el-Ferâidü’s-Samediyye*, 61.

5. TARTIŞMA VE SONUÇ

Kur'ân, müslüman inancının yapılandırıldığı ve inşa edildiği başlıca kaynaktır. Bundan dolayı kutsal metin ve metinsel bir gerçeklik olarak Kur'ân, müslümanlar tarafından anlaşılmayı beklemektedir.

Müslümanların teolojik ve hukuki ihtiyaçlarını ele almak için Kur'ân'ı ele alarak tefsîr geleneğinden birçok teori ve ilke geliştirilmiştir. Tartışmalı tefsîr-hukuk teorilerinden biri, bir Kur'ân âyetinin başka bir âyetle neshedilmesini öngören nesh teorisidir.

Nesh söylemi pek çok sarsıcı teolojik ve hukuki soruyu gündeme getirmektedir. Erken dönem Müslümanların metinsel iptal anlayışının varsayımlarının doğruluğu ve müslüman âlimleri arasında İslâm hukukunun yasal söylemi hakkındaki temel sorularla ilgili devam eden tartışmalar ortaya çıkmıştır. Müslümanlar, ilk dönemde ortaya çıkan nesh teorisinin, hem ilahi irâdenin hem de vahyin değişmezliğine dair tarihsel ve geleneksel olarak çok katı ve dogmatik bir teolojik anlayışa sahiptiler. Daha sonra bu anlayışa karşılık sürekli değişen bir dünya ile başa çıkmak için müslümanların Ku'rân'dan yardım alma yaklaşımı tarihsel süreç içerisinde neshi kabul edenler ve neshi reddedenler olmak üzere karşıt iki zıt grup oluşturmuştur. İlerleyen yüzyıllarda ortaya çıkan âlimler ise kendilerinden önce gelen âlimlerin başlatmış olduğu bu tartışmayı devam ettirmiştir. İslâm âlimleri bu konuyu müstakil bir ilim dalı olarak kabul etmişlerdir. Bunun sonucunda doğal olarak nesh konusu hakkında bir çok değerli eserler yazılmış, bilimsel akademik çalışmalar yapılmıştır. Yapılan bu çalışmaların ne kadar çok olduğun en büyük göstergesi nesh literatürünün zenginliğidir.

Bu çalışmanın konusu olan Molla Abdussamed Ku'rân'da neshin varlığını kabul eden yakın dönem âlimlerindendir. Bu çalışmada Arapça aslından Türkçe'ye çevirerek incelediğimiz Molla Abdussamed'in "el-Ferâidü's-samediyye fi beyâni'l-menâsihi ve'n-nevâsihi'l-Kur'âniyye" adlı eserde nesh konusunu ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Eserde genel olarak cumhurun görüşü benimsenmiştir.

Molla Abdussamed, Ebu Abdullah Muhammed b. Hazm'in "*en Nâsîh ve'l-Mensûh*", Rahmetullah El-Hindi'nin "*Izhâru'l-Hak*" ve Ebü'l-Feth'in "*Hevaşi'l-Hanefiyye*" adlı eserlerinden faydalandığını beyan etmiştir.

Molla Abdussamed'in nesh ile ilgili kavram ve olguların açıklanmasında, içinde nâsîh-mensûh bulunan-bulunmayan sûreleri ayrıntılı olarak, âyet sayıları, nerede ne zaman indirildiğine kadar tek tek yazması kendisinin nesh konusuna verdiği önemi göstermektedir. Nesh konusunu kendisinden sonra gelenlere ve öğrencilere öğretme isteğinde olduğunu ve konuyla ilgili çaba sarf ettiğini açıkça göstermektedir.

Molla Abdussamed, nesh konusunu İslâm'ın ve diğer eski şeriâtlerin ortak konularından olduğunu ifade etmiş ve eserinde bu konuda bir çok örnekler vermiştir. Kur'ân-ı Kerîm'de nesh bulunan âyetler olduğu gibi diğer şeriâtlerin de benzer bir durumda olduğunu ifade etmiştir. Buna binaen sonra gelen bir peygamberin kitabının, kendinden önce gelen başka bir peygamberin şeriâtini neshettiği gibi kendisine gelen hükümlerden bazılarını da kendi şeriâtıyla neshetmiştir.

Molla Abdussamed üç bölüm olarak hazırladığı eserinde, bazen tekrara düşmüştür. Bazı yerlerde ise çelişki olan görüşleri tespit edilmiştir. Yine eserinde neshin tanımını, şartlarını, çeşitlerini, aklen ve naklen caiz olduğunu, eski şeriâtlere dair verdiği örneklerle, nâsîh-mensûh olarak verdiği tablolarla, nesh konusunun önemli bir yere sahip olduğunu söylemiştir.

Neshin, Kur'ân ve sünnette mevcut olduğunu savunan Molla Abdussamed, cumhurun görüşüne paralel olarak, emir ve nehiy bildiren hükümlerde neshin mümkün olduğunu, salt haber, itikadi, ahlak istisna gibi hükümlerde neshin caiz olduğunu açık bir şekilde ifade etmiştir.

Neshin, Kur'ân-ı Kerîm'de, tilaveti baki hükmü mensûh, hükmü baki tilaveti mensûh ve hem tilaveti hemde hükmü mensûh olan konuların mevcut olduğunu savunmuştur. Eserinde Kur'ân âyetlerinden, sahâbeden gelen rivayetlerden ve Tevrat ve İncil'den gelen nakillerden örnekler getirmiş ve neshin gerekliliğinin zorunlu olduğunu ifade etmektedir. Molla Abdussamed, nesh ile ilgili konuları fazla detaylandırmadan, sadece verdiği kısa ve net bilgilerle

açıklamaya çalışmıştır. Bir kaç örnekle insanların bileceğini ve bunun için fazla detaylandırmanın hiç bir faydasının olmayacağını savunmuştur.

Molla Abdussamed, nâsih-mensûh olan âyetlerin sayısında Zemahşerî, Süyûtî ve Râzî gibi âlimlerin görüşünü benimsemiştir. Yine aynı şekilde bu konu husunda sûrelerin hangisinde neshin olup olmadığını, sûre isimlerini vererek zikretmiştir.

Molla Abdussamed, Kur'ân'ın önceki şeriâtleri neshettiğine dair Hritiyan kaynaklarından şöyle bir referans getirmiştir: Pavlus, “Kahinliğin değişmesiyle yasanın da değişmesi gerektiğini, ikisi arasında zorunlu bir bağ olduğunu ve eskimiş olan şeyin yok olmaya yakın olduğunu iddia ettiğini, buna dayanarak Hz. İsa'nın şeriâti Hz. Muhammed'in şeriâtine göre eskidiği için nesh edildiğini, ayrıca kahinliğin değişmesiyle nesh zorunlu olduğunu” söylemiştir. Buna binaen şeriâtlar arasında neshin varlığını diğer din mensupları da kabul etmiştir.

KAYNAKLAR

- Abdurrahman Çetin. “Nesh”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 2006.
- Âmidî, Ebü'l-Hasen Seyfüddîn Ali b. Salim es-Salebi el-. *el-İhkâm fi usûli'l-ahkâm*. Lübnan: Mektebetü'l-İslâmiyye, ts.
- Askalanî, Ebü'l-Fazl Şihabüddîn el-. *Fethü'l-bârî şerhi sahihi'l-Buhârî*, Beyrut: Darü'l-Marife, 1960.
- Avni İlhan, “Bedâ”. DİA, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 1992.
- Bâbertî, Ekmelüddîn Muhammed b. Mahmûd er-Rumî el-. *et-Takrîr alâ usûli'l-Pezdevî*. Kuveyt: yy., 2005.
- Bâcî, Ebü'l-Velîd Halef b. Sad et-Tucîbî el-. *İhkâmü'l-fusûl fi ahkami'l-usûl*. Tunus: Daru'l-Ğarbi'l-İslâmi, 2008.
- Bağdâdî, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Ali b. Muhammed el-. *Fünûnü'l-efnân fi uyûni ulûmi'l-Kur'ân*. Beyrut: Darü'l-Beşairü'l-İslâmiyye, 1987.
- Bayraktar, Ahmet. “Nesih Kadim Kur'ân Problematigi”. Ankara: Maarif Mektepleri Yayınları, 2018.
- Beydâvî, Kadı Nasrüddîn Abdullah b. Ömer b. Muhammed el-. *Minhâcü'l-vüsûl ila ilmi'l-usûl*, Beyrut: Daru ibni Hazm, 2008.
- Bingöl, Abdulkerim. “Neshin Gerçekleşmesinde Etkili Olan Faktörler”, *e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi*, (Kasım 2016).
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. ismail b. İbrahim el-Cufî el-. *Câmiu's-sahîh*. (el-Kütübü's-Sitte ve Şuruhu), İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail b. İbrahim el-Cufî el-. *Sahîhi'l-Buhârî* 9 Cilt. Bulak: Matbaatu'l-Kübra, 1312.
- Bûtî, Muhammed Saîd Ramazân el-. *Usûlü'l-fikh*. Dimeşk: Camiatu'd-Dimeşk, 6 Basım, 1999.
- Caberî, İbrahim b. Ömer b. İbrahim b. Halîl el-. *Hüsnü'l-meded fi marifeti fenni'l-aded*. Mısır: Mektebetu Evladü'ş-Şeyhi li't-Türasi, 2005.
- Cerrahoğlu, İsmail. *Tefsir Usûlü*. Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 35. Basım 2020.

- Cessâs, Ebu Bekr Ahmed b. Ali er-Râzî el-, *el-Fusûl fi'l-usûl*. 6 Cilt. Kuveyt: Vizretü'l-Evkaf ve's-Şuuni'l-İslamiyye, 1994.
- Cevherî, İsmâil b. Hammâd el-, *Tâcü'l-lüğa ve sıhâhü'l-arabiyye*. 6 Cilt. Beyrut: Daru'l-İlm, 1987.
- Cürçânî, Muhammed Seyyid eş-Şerif el-. *Mucemü't-tarifât*. Kahire: Daru'l-Fazilet ts.
- Cüveynî, Ebü'-Meâlî Abdülmelik b. Abdillâh b. Yusuf el-. *Kitabu't-telhiş fi usûlu'l-fikh*. 3 Cilt. Beyrut: Daru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 2003.
- Davut Ağbal. "Kur'ân'ın Üç Aşamalı İndirilişi". *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara: 2018.
- Debûsî, Abdullâh Muhammed b. Ömer b. İsâ ed-. *Takvîmü'l-edille fi'l-usûl*. Daru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 2001.
- Demirci, Muhsin. *Tefsir Usûlü*. İstanbul: MÜ İlâhiyat Fakültesi Yayınları, 34. Basım, 2014.
- Diâme, Ebü'l-Hattâb es-Sedusî Katâde b. ed-. *en-Nâsîh ve'l-mensuh fi kitâbillâhi teâlâ*. Beyrut: Alemu'l-Kutub 1989.
- Dihlevî, Ahmed b. Abdürrahîm Veliyullah ed-. *el-Fevzü'l-kebîr fi usûli't-tefsir*. Dımeşk: Daru'l-Ğavsani'd-Diraseti'l-Kur'âniyye, 2008.
- Ebu Davud Süleyman b. İshak es-Sicistânî el-Ezdî. *es-Sünen*. İstanbul: el-Kütüb's-Sitte ve Şuruhûha, Çağrı Yayınları. 1992.
- Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır. *Hak Dini Kur'ân Dili*, 10 Cilt. İstanbul: Eser Neşriyat ve Dağıtım, 1979.
- Ferâhîdî, Abdürrahman el-Halil b. Ahmed b. Temim el-. *Kitâbü'l-Ayn*. Beyrut: 8 Cilt. Daru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 1988.
- Ferrâ, Ebû Yalâ Muhammed b. el-Hüseyn b. Muhammed b. Halef el-. *el-Udde fi usûli'l-fikh*. 5 Cilt. Riyad: yy., 1990.
- Fîrûzâbâdî, Mecdüddîn Muhammed b. Yakub b. Muhammed el-. *Kâmûsü'l-Muhît*. 6 Cilt. Beyrut: Daru't-Turasi'l-Arabi, 1991.
- Gazâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed el-. *el-Mustaşfa fi ilmi'l-usûl*. 2 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1997.

- Hazrecî, Ahmed b. Abdussamed b. Abdülhâk el-. *Nefsü's-sabah fi garibi'l-Kur'ân ve nâsiha ve mensûha*. İstanbul: Mektebetu'l-İrşad, 1989.
- Hindî, Rahmetullah b. Halîlirrahmân el-Keyrânevî el-Osmanî ed-Dihlevî. *İzhârü'l-hak*. 2 Cilt. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, trc. Ali Namlı, 2. Basım, 2020.
- Hüseyin Çelik. "Hz. Peygamber'in Kur'ân'ı Tefsir Etme Şekilleri". *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2016.
- İbn Âşur, Muhammed Tahir. *et-Tahrîr ve't-tenvîr*. Tunus: Daru's-Sahun, 1997.
- İbn Emîrû'l-Hâc Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed el-Halebî. *et-Takrîr ve't-Tahbîr*. 3. Cilt. Beyrut: Daru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 1983.
- İbn Fûrek Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen. *Kitâbü'l-hudûd fi'l-usûl*. Beyrut: Daru'l-Garbi'l-İslami, 1999.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endülüsî el-Kurtubî. *el-ihkâm fi usûli'l-âhkâm*. 8 Cilt. Beyrut: Daru'l-Afaki'l-Cedide, ts.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endülüsî el-Kurtubî. *en-Nâsih ve'l-mensûh fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*. Beyrut: Daru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 1986.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endülüsî el-Kurtubî. *Takvü'l-hamâme fi'l-ülfetî ve'l-üllâf*. İstanbul: İnsan Yayınları, 1985.
- İbn Kesîr, Ebü'l Fidâ İmâmüddîn İsmail b. Şiâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dâav b. Kesîr el-Kureşî. *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-Azim*. 15 Cilt. Kahire: Müessesetü Kurtuba, 2000.
- İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrerem b. Ali b. Ahmed el-Ensari er-Rüveyfi. *Lisânü'l-Arab*. 15 Cilt. Beyrût: Daru Sadr, 1992,
- İbni Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullâh b. Müslim b. Kuteybe ed-Dineveri. *Te'vîlü muhtelifi'l-Hadîs*. Beyrut: el-Mektebu'l-İslami, 1999.
- İbnü'l-Arabî, Ebu Bekr Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Meâfirî. *Ahkâmü'l-Kur'ân*. 4 Cilt. Beyrut: Daru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 3. Baskı, 2003.
- İbnü'l-Arabî, Ebu Bekr Muhammed b. Abdillâhb. Muhammed el-Meâfirî. *el-Mahsûl fi usuli'l-fikh*. Amman: Daru'l-Beyarık, 1. Baskı, 1999.

- İbnü'l-Arabî, Ebu Bekr Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Meâfirî. *en-Nâsîh ve'l-mensûh*. 1. Baskı Mektebetu's-Sekafeti ed-Diniyye, 1992.
- İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Ali b. Muhammed el-Bağdâdî. *Fünûnü'l-efnân fi uyûni ulûmi'l-Kur'ân*. Beyrut: Daru'l-Beşairu'l-İslamiyye, 1987.
- İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Ali b. Muhammed el-Bağdâdî. *Nasîhü'l-Kur'ân ve Mensuhuh*. Beyrut: Şirketu Ebna-i Şerif el-Ensari, 2001.
- İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Ali b. Muhammed el-Bağdâdî. *el-Musaffâ bi-eküffi ehli'r-rusuh min ilmi'n-nâsîh ve'l-mensûh*. Beyrut: yy., 1990.
- İsfahânî, Hüseyin b. Muhammed el-Mufaddal er-Râgıb el-. *el-Müfredât fi garîbi'l-Kur'ân*. Beyrut: Daru's-Şâmiye Birinci Baskı, 1992.
- İsnevî, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdürrahim b. Hasan b. Ali el-. *Nihâyetü's-sül fi şerhi minhâci''-usûl*. 2 Cilt. Beyrut: Daru İbni Hazm, 1999.
- Kaya, Remzi. “Nesih Terimi ve Muhtevası”. *İslami Araştırmalar*, Sayı 5, 1987.
- Kermî, Zeynüddîn Mer'î b. Yusuf b. Ebî Bekr b. Ahmed Ebî Bekr el-. *Kalâidü'l-mercân fi beyâni'n-nâsîh ve'l-menûuh mine'l-Kur'ân*. Amman: Daru'l-Furkan, 2000.
- Koçkuzuz, Ali Osman. “Hadiste Nâsîh Mensûh”, *MÜ İlahiyat Fakültesi Yayınları* İstanbul: Dizer Konca Matbaası, 1985.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-, *el-Câmiu li ahkâmi'l-Kur'ân*. 20 Cilt. Beyrut: Daru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 1988.
- Makdisî, Ebü'l-Kasım Şihâbüddîn Abdurrahmân b. İsmail b. İbrahim el-. *el-Muhakkak min ilmi'l-usûl fimâ yeteallaku bi-efali'r-Resul*. Riyad: yy., 1990.
- Makdisî, Şemsüddîn Muhammed b. Müflih el-. *Usûl-u fikh*, 6 Cilt. Birinci Baskı, Riyad: Mektebetu Ubeykan, 1. Baskı, 1990.
- Maturîdî, Ebu Mansur Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-. *Te'vilâtü'l-Kur'ân*. İstanbul: İlmi Kontrol: Bekir Topaloğlu, Daru'l-Mizan Yayınları, 2006.
- Mekkî b. Ebî Talîb el-Kaysi el-Mekki. *el-İzâh li'n-nâsîh'l-Kur'ân ve mensûhihi*. Riyad: Külliyyetü's-Şeria, 1976.

- Molla Abdussamed b. Muhammed Saîd Halîdi el-Farkini, *Mektûbât*. İnegöl: Mega Basım, Elvan Ajans Yayınları, çev. İbrahim Öztürk, 2008.
- Molla Abdussamed, Hacı Abdussamed b. Hacı Mustafa b. Hacı Molla Muhammed Saîd es-Siirdi. *el-Ferâidü's-Samediyye fî Beyâni'l-Menâsihi ve'n-nevâsihi'l-Kur'âniyye*. yy., 1969.
- Muhammed Ebu Zehra. *Usûlu'l-fikh*. İstanbul: yy. ts.
- Mustafa Zeyd. *en-Nesh fî'l-Kur'âni'l-Kerîm*. 2 Cilt. Beyrut: Daru'l Vefa 3. Baskı 1987.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, *Sahîhu Müslim*. Beyrut: Daru İbn Hazm, 2010.
- Nehhâs, Ebü Cafer Ahmed b. Muhammed b. İsmail el-Mısrî en-. *Kitâbü'n-nâsih ve'l-mensûh. fî'l-Kur'âni'l-Kerîm*. Kuveyt: yy., 1988.
- Nesefî, Ebü'l-Berekât Hâfizüddîn Abdullâh b. Ahmed b. Mahûd en-. *Medârikü't-tenzil ve hakâiku't-te'vil*. Lübnan: Daru'l-Tahkiki'l-Kitap, 2018.
- Nesefî, Ebü'l-Berekât Hâfizüddîn en-. *Keşfü'l-esrâr fî Şerhi Menâri'l-envâr*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 2002.
- Özdeş, Talip. *Kur'ân ve Nesh Problemi*. Fecr Yayınları, Ankara: 2018.
- Râzî, Fahreddîn Muammer b. Ömer b. Hüseyin er-. *el-Mahsûl fî ilmi usûli'l-fikh*. Beyrut: Müessesetü'r-Risale 6 Cilt. 1997.
- Remzi Kaya, "*Kur'ân-ı Kerîm'de neshi iddia edilen âyetler*". Uludağ Üniversitesi İlahiyat fakültesi sayı 7 cilt 7 1998.
- Sâbûnî, Muhammed Ali es-, *et-Tibyân fî ulûmi'l-Kur'ân*. İstanbul: Derssaadet Yayınları, ts.
- Sâbûnî, Muhammed Ali es-, *Ku'âan İlimleri*. İstanbul: Çev. Zeynel Abidin Tatlıoğlu, İnsan Yayınları 1996.
- Sadrüşşerîa es-Sânî b. Tâcişşerîa Ömer b. Sadrişşerîa el-Buhârî. *et-Tavzîh fî halli ğavamizi't-tenkih*. Beyrut: Daru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 1971.
- Sehâvî, Alâmüddîn Alî b. Muhammed b. Abdissamed es-. *Cemâlû'l-kurrâ ve kemâlû'l-ikrâ*. 2 Cilt. Kahire: Mektebetu't-Turas, Birinci Baskı, 1978.
- Serahsî, Ebü Bekr Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl es-. *Usûlu'l-fikh*. 2 Cilt. Beyrut: Daru'l-Marife, ts.

- Subhî b. İbrahim es-Salih el-Lübânî. *Mebâhis fî ulûmi'l-Kur'ân*. Beyrut: Daru'l-İlim 2008.
- Süyûtî, Celâlüddîn Abdurrahman b. Ebî Bekr b. Muhammed es-. *el-İtkân fî ulûmi'l-Kur'ân*. 4 Cilt. Mısır: Heyetu'l-Mısriyye, 1974.
- Şafîî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdris Abbâs eş-. *el-Üm*. 8 Cilt. Beyrut: Daru'l-Marife, H.1411.
- Şafîî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdris Abbâs eş-. *er-Risale*. 3 Cilt. Mısır: Mektebetu'l-Hakibi, 1940.
- Şâtîbî, Ebû İshak İbrahim bin Mûsâ eş-. *el-Muvâfakat*. Lübnan: Daru'l Kutubu'l İlmiye, Birinci Baskı 2004.
- Şevkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ali b. Muhammed eş-. *Fethu'l-kadîr min ilmi't-tefsîr*. 5Cilt. Beyrut: Daru İbni Hazm, 2005.
- Şimşek, Mehmet Sait. *Kur'ân'ın Anlaşılmasında İki Mesele*. İstanbul: Yöneliş Yayınları, 1991.
- Tahâvî, Ebû Cafer Ahmed b. Muhammed b. Selame el-Mısri et-. *Şerhu'l-meâni'l-âsâr*. 6 Cilt. Beyrut: Daru'l Kutubu'l İlmiyye, Alemü'l Kutub , 2001.
- Tirmizî, Ebu İsâ Muhammed b. İsâ et-. *el-Câm'u'l-kebîr*. Beyrut: Daru'r-Risaletu'l-Âlemiyye, 2009.
- Üsmendi, Ebü'l-Feth Alaüddîn Muhammed b. Abdülhamîd b. hüseyin el-. *Bezlü'n-nazar fî'l-usûl*. Kahire: Mektebetu Dari't-Turas, 1992.
- Vâhîdî, Ebü'l-Hasen Ali b. Ahmed b. Muhammed en-Nisâbü'rî el-. *Esbâbü'n-nüzûl*. Beyrut: Daru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 1991.
- Zebîdî, Ebü'l-Feyz Muhammed Murteza ez-. 20 Cilt *Tâcü'l-arûs min cevâhiri'l-kamus*. Mısır: Matbaatu'l-Hayriyye, H. 1306.
- Zemahşerî, Ebü'l-Kasım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmi ez-. *el-Keşşâf en-ğavâmizi't-tenzil ve uyûni'l-ekâvîl fî vücûhi'te'vîl*. 6 Cilt. Riyad: Mektebetu'l-Ubeykan, 1998.
- Zerkeşî, Ebû Abdillâh Bedreddîn Muhammed b. Bahadır b. Abdillâh ez-. *el-Bahrü'l-muhîd fî usûli'l-Fıkh*. Daru'l-Kutubu'l-Arabi, 1. Baskı, 1994.
- Zerkeşî, Ebû Abdillâh Bedreddîn Muhammed b. Bahadır b. Abdillâh ez-. *el-Burhân fî ulûmi'l-Kur'ân*. Kahire: Matbaai Bâbîe'l-Halebî ve Şürekahu, ts.

Zürkanî, Muhammed Abdulazîm ez-. *Menâhilü'l-irfân fi ulûmi'l-Kur'ân*. 2 Cilt.
Beyrut: Daru'l-Kitabu'l-Arabi,1995.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Ömer FARAÇOĞLU

Doğum Yeri ve Tarihi:

EĞİTİM DURUMU

Lisâns Öğrenimi : Diyarbakır Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Yüksek Lisâns Öğrenimi : Hakkâri Üniversitesi Lisânsüstü Eğitim Enstitüsü

Yabancı Diller: Arapça

BİLİMSEL FAALİYETLERİ

A) Bildiriler

İLETİŞİM

E-Posta Adresi: